

Vardagsbilder

från 30 års socialpsykiatrisk verksamhet

Nils Bejerot

NORSTEDTS

VARDAGSBILDER

Nils Bejerot

Vardagsbilder

— från 30 års socialpsykiatrisk
verksamhet

Illustrationer av Oscar Cleve

P A Norstedt & Söners Förlag
Stockholm

Nils Bejerot har tidigare utgivit

- Barn – Serier – Samhälle* 1954 (1981)
Dödsolycksfallen i Sverige 1954 (med Ragnar Berfenstam)
Narkotikafrågan och samhället 1968 (1970)
Narkotika och narkomani 1969 (1972, 1975, 1977, 1980)
Addiction and Society 1970
Inlägg i narkotikadebatten 1970 (1972)
Addiction – An Artificially Induced Drive 1974
Somatiska komplikationer vid narkotikamissbruk 1974
Omhändertagen i Humlegården 1974 (med Inga-Lill och Jan-Åke Candefjord)
Drug Abuse and Drug Policy 1975
Narkotikamissbruk och narkotikapolitik, 1975 (akademisk avhandling)
Svensk beroendelitteratur I: Monografier om narkotika och narkomani – en biblioteksinventering 1977 (med Ulrich Hermansson)
Missbruk av alkohol, narkotika och frihet 1978 (1979, 1980, 1981, 1982, 1983)
Knark—aldrig! Fall och fakta om narkotika och narkotikaskador 1980
(med Ulrich Hermansson och Berth Andréasson)
Missbruk och motåtgärder 1984 (med Jonas Hartelius)

ISBN 91-1-843302-2
© Nils Bejerot 1984
Bilder © Oscar Cleve 1984
Omslag: Leif Zetterling Prod
Omslagsbild: Oscar Cleve
Tryck: Graphic Systems AB,
Göteborg 1984

Innehåll

Förord	8
1. Oskar i eken	11
2. Sårspnit och natthärbärge	17
3. Pekkas rånarkompisar	23
4. "Dilletrumf"	29
5. Sjukligt eldande	35
6. Förpassning med förhinder	41
7. Om brott och straff	47
8. En socialdemokrats död	53
9. Vrid åt kranen!	59
10. Infödingar, svartskallar och dödsckallar	65
11. Den siste hippiens avsked	71
12. Bilismen i brottets värld	77
13. Vardagens upphöjda vansinne	83
14. På driven i Rom 1	89
15. På driven i Rom 2	93
16. Knark & politik	99
17. På driven i Stockholm	105
18. På den gamla stormens tid	111
19. En folkhemsmyt avskrivs	117
20. Farliga alkoholister 1	123
21. Farliga alkoholister 2	127
22. Farliga alkoholister 3	132
23. Farliga alkoholister 4	136
24. Minskad rättssäkerhet vid psykisk sjukdom	141
25. Knegare, knarkare och körkort	147
26. Takman, historien och metadonet	153
27. Bör mord förbjudas?	159
28. En liten titt bakom rubrikerna	165
29. Cannabis förändrar världen	171
30. Hasch och psyke	177
31. Historien om en förbannad hårnål	183

32. Oanträffbara döda själar	187
33. Historien om rökmaskarna	191
34. Visst har du varit psykotisk	195
35. Frontrapport från Kumla	201
36. Alkoholism är ingen sjukdom	209
37. Brå-chefens anekdoter	215
38. Metadonfrågan igen	221
39. Socialvårdens misär och massmedias	229
40. Apropå Brå-Svensson	235
41. Med falluckan i taket	241
Slutord	247

Till
vännen
Gertrud Sigurdsen,
vårt översta skyddshelgon
i det sociala eländet

Förord

Detta är på sitt sätt en jubileumsbok men en bister sådan. Det är nämligen nu, onådens år 1984, trettio år sedan jag som vikarierande socialläkare vid Stockholms barnavårdsnämnd av en tillfällighet råkade bli den som diagnostiserade och medicinskt dokumenterade det första fallet av narkotikamissbruk av intravenös typ, "sprutnarkomani", inte bara i Stockholm och Sverige utan i Europa. Sedan dess har jag sett hur eländet spritt sig ut över landet, grannländerna och kontinenten, och jag har förfärats över att se hur samhället uppenbarligen får allt svårare att parera de allt djupare störningarna i det sociala systemet.

Under dessa år har jag varit verksam som vuxenpsykiater på olika sjukhus i Stockholm, socialläkare vid socialförvaltningen, forskningsläkare i narkomani vid Medicinska forskningsrådet, lärare i socialmedicin vid Karolinska institutet, psykiatrisk akutkonsult vid stockholmspolisen och tillsynsläkare vid Allmänna häktet i Stockholm.

Jag har under årens lopp träffat tiotusentals kantstötta människor – alkoholister, narkomaner, kriminella och svårt psykiskt sjuka – och bekantskapen har varierat från medicinska akutinsatser till flerårigt behandlingsarbete. Jag har också lärt känna tusentals sociala funktionärer – socialarbetare, lärare, poliser, åklagare, kriminalvårdare, övervakare och behandlare – och träffat hundratals politiska beslutsfattare på alla nivåer.

Jag har blivit skrämmd över hur de kantstötta med åren allt mer har lämnats vind för våg, hur funktionärerna blivit allt mer ineffektiva i ett splittrat och kaotiskt socialt system och hur beslutsfattarna blivit allt vilsnare inför de problemkomplex de inte längre kan överblicka, förstå eller styra.

I ett dussintal böcker har jag försökt redovisa mina erfa-

renheter från samhällets skuggsida, och jag tycker mig under senare år ha kunnat förmärka att ett sakta uppvaknande nu äntligen är på gång från sextiotalets vurmiga popradikalism, knarkliberalism och flumtänkande. Men ännu tycks vägen vara lång innan socialvårdsfolket och beslutsfattarna återigen får fast mark under fötterna i de sociala utmarkerna och våtmarkerna.

Vardagsbilderna har tidigare varit införda i *Folket i Bild/Kulturfront*, den såvitt bekant sista tidning som trilskas med att stå oberoende av statsmakterna, myndigheterna och byråkratierna. Hade den inte funnits hade detta aldrig blivit skrivet, helt enkelt därför att jag inte kunnat påräkna att någon annan tidning vågat ta materialet. Så nog behövs Fib/K om man skall gå husesyn i folkhemmet.

Nils Bejerot

LOST

Oskar i eken

En snörik, vacker och smällkall vintersöndag för en del år sedan blev jag som jourhavande polispsykiater kallad till Östermalms polisstation för att undersöka en 50-årig man som hittats boende i en ihålig ek ute på Djurgården. Av den första berättelsen i telefon väntade jag mig möta en förvirrad och bisarr sinnessjuk person som gömt sig i skogen för att komma undan förföljande röster och onda andar.

På stationen slås jag av häpnad. Jag träffar en påpälsad och en smula rödnäst norrlänning som var nykter och redig, som skojade över stockholmarnas bristande känsla för vinter och natur och som omedelbart ville ha skjuts tillbaka till sin ek på Djurgården. Situationen var lindrigt sagt förbluffande.

Av polisrapporten framgick att mannen sedan länge bodde permanent i eken, som hade en stor ihållighet med en av polismännen uppmätt golvyta "av $1 \times 1,5$ meter". "Där har mannen placerat madrasser, filter, kuddar, stearinljus och diverse tillhörigheter samt täckt öppningen med ett skynke." De omtumlade polismännen beskrev hur man i hålligheter i eken anträffat spritflaskor, korv och diverse matvaror och beskrev hur de med milt våld hade fått ta med sig mannen "som envisades med att han ville stanna i eken".

Oskar kunde ge en fullt begriplig och välmotiverad skildring av hur den ovanliga situationen hade uppkommit.

Oskar var jobbare från de stora skogarna i norr. Möjligen hade han supit sönder familjen; jag minns inte så noga. Slutligen hade han dock hamnat i hyresrum i Stockholm och dragit sig fram på tillfälliga påhugg, mest restaurangdiskningar. Jobben och försörjningen, inklusive dryckerna, ha-

de han enligt uppgift klarat bra, men inte hyrestanterna. Just ingen av dem tolererade att Oskar låg hemma och tutade några dagar i veckan, så han blev vräkt från det ena hyresrummet efter det andra och hamnade till sist på kommunens så kallade ungarshotell.

”Men där kunde fan bo, för alla söp alla dagar och jag ville vara nykter ett par dar och jobba och sen dricka ett par dar och så vidare. Men den fina lunken var omöjlig att genomföra på de här härbärgena som jag blev inföst i, så jag hade ingen annan utväg än att bli uteliggare när sommaren kom”, konstaterade Oskar lugnt och trovärdigt.

Eftersom han den sommaren diskade på några djurgårdsrestauranger föll det sig naturligt för Oskar att också vila kroppen på kunglig mark. Efter en del kringströvande bland rekreationsvandrare, förälskade par och hundrastare hade han hittat den förunderliga eken som kom att bli hans bostad för några år.

”Jag har det faktiskt riktigt bra där och inga käringar gnölar och ofredar”, sa Oskar med inlevelse. ”Jag har gott om plats, varma kläder, spritkök, transistorradio och till och med skafferier med eget kylskåp”, myste Oskar. Tvättade sig gjorde han på jobben, och han verkade inte smutsig eller vanvårdad.

Naturligtvis erbjöd jag Oskar omgående plats genom socialjourens försorg, till att börja med på något hotell inne i stan, men Oskar vägrade bestämt. ”Det blir bara suphärbergen igen efter några dar och hårdsupandet där klarar jag inte, då går jag under.”

Jag erbjöd Oskar frivillig inläggning på psykiatrisk klinik ”för någon veckas upptorkning”, men Oskar förklarade att han mådde bättre än på länge. ”Jag trivs när det är hög och kall luft, som hemma i Norrland.”

Det fanns inte ett spår av sinnessjukdom hos Oskar, så ett tvångsomhändertagande enligt LSPV, Lagen om sluten psykiatrisk vård i vissa fall, var helt uteslutet. Eftersom Oskar var psykiskt frisk och i god vigör, vägrade gå in på socialvårdens härbärgen och önskade en skjuts tillbaka till Djurgården, så återstod för mig inte annat än att be de polismän som

stört Oskars hemfrid att återbörda honom till eken och den nästan tjugogradiga kylan.

Jag har sällan sett några polismän som verkat så tvivlande på mitt förnuft och psykiatriska omdöme och sett så förbannade ut när de lämnade mig och stationen som dessa förbluffade män. Jag kan mycket väl tänka mig att de under återfärden med Oskar mycket väl skulle ha kunnat muttra något om att det nog snart kunde bli aktuellt med en psykiatrisk undersökning av doktorn själv.

I den uppkomna situationen kunde jag inte annat göra än att skriva en utförlig akutanmälan till socialvården och be att man omgående ordnade en liten bostad åt Oskar, ”om nödvändigt med påtryckningar enligt nykerhetsvårdslagen, och helst så belägen att han inte stör andra när han super till”. Polisrapporten bifogades för att styrka detaljerna.

Eftersom jag vid det här tillfället hade varit socialläkare i Stockholm i många år och förvaltningen kände till att de kunde ta fasta på mina rekommendationer och eftersom jag inte vidare hörde av saken, utgick jag från att Oskar hade fått en egen bostad redan veckan efter vårt sammanträffande, men så visade sig så småningom inte vara fallet.

Ett par år senare – det är inte dåligt ens för att vara Stockholms socialförvaltning – finner jag till min enorma förvåning ett mittuppslag i *Expressen* med ett reportage om ”OSKAR I EKEN”, med min gamle vän på helsidesfoto. Oskar var på samma goda humör som då jag såg honom, och han hade förklarat för reportern att han kände sig väl etablerad på Djurgården ”för numera får jag posten hemburen till eken”.

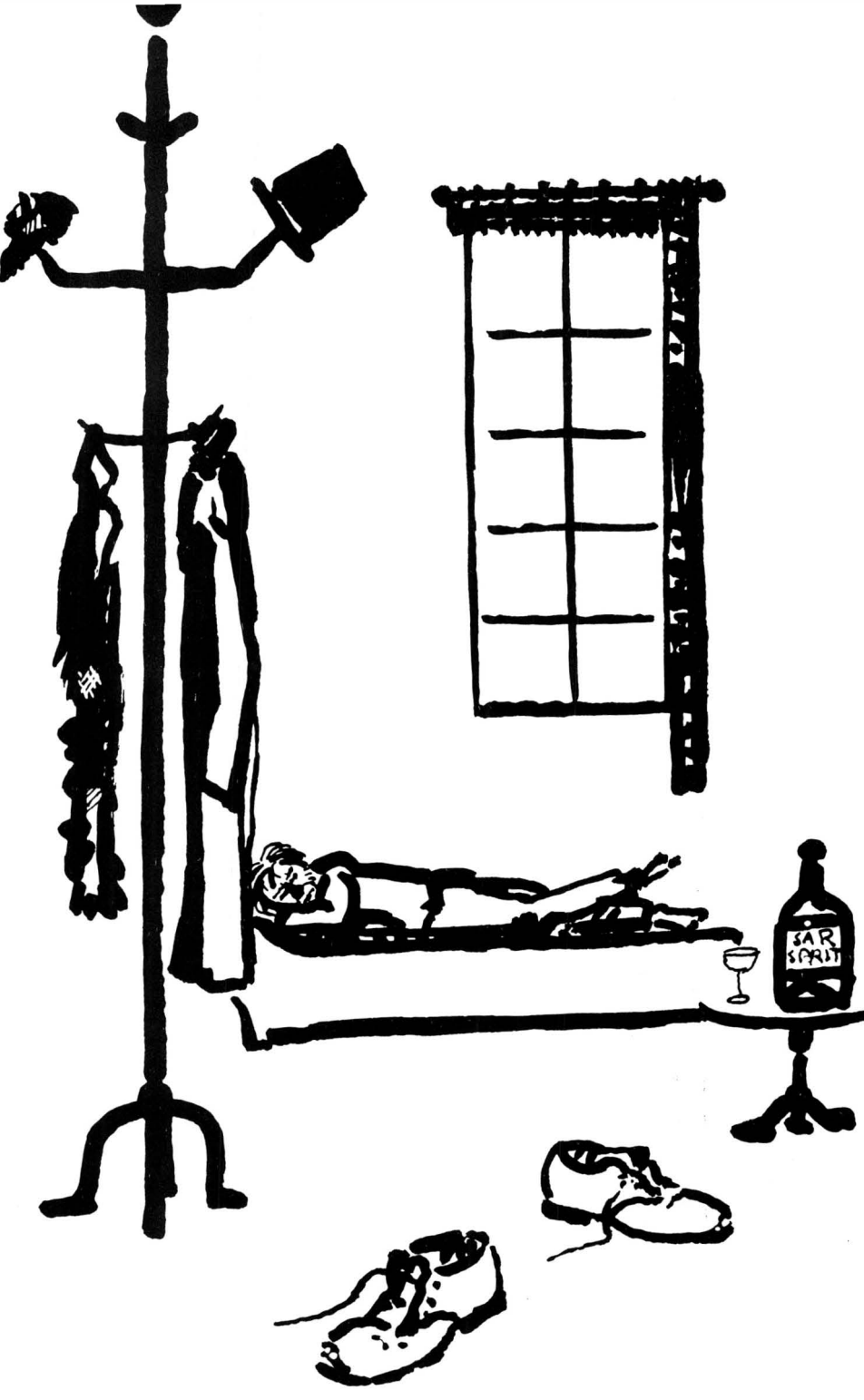
Expressen konstaterade förstås att det var en skandal att någon skulle behöva bo i en ihållig ek i Välfärds-Sverige, och socialbyråkraterna fick naturligtvis eld i rumpen. Ett par dar senare kunde *Expressen* redovisa att Oskar omgående hade fått ett eget krypin, en liten våning på Östermalm så att han ändå skulle vara nära sitt kära Djurgården.

”När *Expressen* griper in så händer det nånting”, konstaterade bladet förnumstigt med en god portion självgodhet.

Och så har vi sannsagans sensmoral: när en socialläkare,

som sedan decennier är väl förtrogen med olycksfallen i välfärdens skugga, i egenskap av akutkonsult hos polisen slår larm om ett osedvanligt ömmande och brådiskande hjälpärende händer det inte ett skvatt på årtal. När ett sensationshungrigt kvällsblad gör en god affär av saken tar det hus i helsike och kommunalpolitiker och chefsbyråkrater måste omgående kratsa sina brända kastanjer ur elden, för annars kan det bli mera obehaglig publicitet.

Med den här vardagsbilden vill jag visa att det är massmedia som styr och ställer i det här landet, särskilt inom socialpolitikens område, och seriösa fackmän och forskare skall inte göra sig besvär. Och dansar man inte med bland åsiktsmannekängerna i mediaetablissemangets modenycker så riskerar man bli utfrusen eller mobbad till döds.

Sårsprit och natthärbärge

I förra kapitlet berättade jag om den köldhårdige norrlänningen Oskar som efter åratals boende i en ihålig ek på Kungliga Djurgården till sist fick en egen lya, men detta först sedan ett kvällsblad gjort sensation av Oskars prekära belägenhet.

Detta kapitels Oskar heter Pekka, är finländare och en av de tusentals utslagna alkoholister som sedan länge går på driven i Stockholm utan att myndigheterna vill veta av dem eller låtsas om att de finns.

Den historiska bakgrunden till detta enorma sociala förfall och de mystifierande ideologier som får ursäkta och legalisera passiviteten och resignationen skall jag ta upp en annan gång. För dagen skall jag berätta om den 37-årige Pekka, undersökt av mig hos polisen den 20 januari 1982.

Klockan 4.30 på efternatten ringde syster Birgitta på S:t Eriks akutmottagning till polisen och anmälde att man återigen hittat Pekka redlöst berusad och sovande på dyschan i ett överläkarrum, för vilken gång i ordningen var oklart.

Det framkom att Pekka under hösten 1981 vid ett otal tillfällen gått in på akutmottagningen, smugit sig in på något mottagningsrum, stulit sårspriten, gått in på en toalett och druckit upp den samt därefter hittats berusad och fått läggas in på akuten för tillnyktring – till en kostnad för landstinget av ca 2 500 kr per gång. Akutsjukvård är en mycket dyrbar verksamhet.

Jag citerar direkt ur polisrapporten; med fingerat namn endast för patienten.

”Pekka Pekkonen har under ett flertal tillfällen under

hösten 1981 vårdats på akutmottagningen sedan han druckit desinfektionsmedel. Detta medel har han tagit från sjukhusets vårdlokaler och han har sedan hittats i dessa lokaler. Under början av vintern 81 har man inte sett till honom, nu har han emellertid börjat bli en alltför vanlig patient hos dem. Pekkonen går oftast in genom huvudentrén och sedan vidare i korridorer och rum. Han går omkring och letar i patientrummen tills han hittar en flaska med desinfektionsmedel, därefter går han vanligen in på en toalett och dricker ur flaskan tills han somnar, och blir införd till akutmottagningen. Där vårdas han i ca 1 dygn och sedan släpps han för att återigen vara tillbaka i samma snurra dagen efter. Personalen har ibland sett hur han berett sig tillträde till sjukhuset via ventilationstrummor och där tillbringar han också en del nätter.

12 nov 1981 kl 06.30 blev Pekkonen införd till akutmottagningen efter en sådan snurra. Han blev därifrån förd till S:t Görans sjukhus den 13 nov och därefter till Långbro sjukhus.

Den 14 jan 1982 kl 16.20 blev han åter införd till akuten efter det han druckit ur en desinfektionsflaska på toaletten vid huvudentrén. Han vårdades på sjukhuset över natten och blev därefter utskriven.

Den 15 jan 82 var det åter dags för vård på sjukhuset för samma sak. Nu blev han förd till Mariapolikliniken den 16 jan men där ville han inte vara så han hoppade ut genom ett fönster och stack.

Den 19 jan kl 03.38 blev han åter införd till akuten efter att ha druckit samma blandning; han blev nu utskriven kl 07.45.

Klockan 08.58 samma dag var det åter dags för akuten. Klockan 18.30 avvek han från ett vådrum. Personalen förstod att han fanns någonstans inom sjukhuset så man började att leta. Kl 00.29 den 20 jan hittades han sovande i en överläkares rum och bredvid låg en urdrucken flaska med desinfektionsmedel och han fördes återigen till akuten.

Docent Birgitta Danielsson ringde till Långbro sjukhus

och fick där bekräftat att Pekkonen vårdats på sjukhuset under överinseende av överläkare Paul Mochensson. Långbro sjukhus ville emellertid inte ha Pekkonen när de inte tyckte att han just nu var i behov av sådan vård.

Docent Danielsson ringde då till socialjouren och talade med bitr inspektören Ohlin. Ohlin kände till Pekkonen men ansåg inte att det var någonting för dem.

Pm tog från sjukhuset kontakt med krinsp Wikstrand KKV som beslutade att Pekkonen skulle införas till KKV för fortsatt utredning. Pekkonen fördes till KKV i rb 110 kl 05.15.

Vakthavande krkom C G Mattson beslutade kl 05.19 om fortsatt omhändertagande i väntan på läkarundersökning. När Pekkonen var så påverkad av alkohol (desinfektionsmedel) vid införandet att han inte kunde höras lades han in för tillnyktring.”

Därefter kan vi också citera mitt undersökningsutlåtande in extenso:

”Redan 1973 betecknades pat i ett läkarutlåtande i akten som ’kronisk alkoholist’. Han har sedan dragit sig fram på restaurangdisk och supande och tydligen långa perioder saknat bostad. Han har upprepade gånger förpassats till hemlandet då han olovligt vistats i riket. Socialvården har såvitt man kan se inte vidtagit några åtgärder på den tiden NVL (nykterhetsvårdslagen) gällde och han har av och till vilat upp sig på Mariakliniken, någon gång på Långbro.

Pat är vid undersökning kl 10 nykter men företer sedvanliga tecken på alkoholabstinens. Han är inte intresserad av vård på Mariakliniken eller annorstädes och säger att han önskar gå igång med restaurangdisk igen. Några tecken på ’sinnessjukdom’ uppvisar han inte.

Jag uppfattar detta som ett synnerligen försummat nykterhetsvårdsärende. Socialjouren bör nu koppas in och ta sig an patienten samt ta ställning till vilka nykterhetsvårdande åtgärder som bör sättas in, inklusive ta ställning till

eventuell uppföljning enligt LVM (Lag om vård av missbrukare i vissa fall).

En kopia av den aktuella utredningen samt detta utlåtande bör dels tillställas socialjouren, dels gå till socialförvaltningen som anmälan enligt LVM.

Stockholm den 20/1 1982

Nils Bejerot

professor, polisläkare”

Nu skall vi se om dessa öppna kort på bordet kan få socialvården att göra något meningsfullt innan Pekka supit ihjäl sig. Det troliga är väl att man försöker hålla masken och låtsas som om man inte fått någon reprimand.

Pekkas rånarkompisar

Jag har berättat om ett par utslagna alkoholisters vardag i Välfärds-Sverige, senast om Pekka Pekkonen som smyger omkring på stockholmsjukhusen om kvällar och nätter och dricker sårsprit och därefter läggs in för tillnyktring på akutmottagningarna, medan varken socialvården eller psykvården vill befatta sig med fallet, samtidigt som de rättsvårdande myndigheterna för länge sedan givit upp beträffande Pekkas ideliga sk olovliga återvändanden till Sverige eller det egenmäktiga förfarande som det ändå är att ideligen supa upp landstingets sårsprit och störa verksamheten på akutmottagningarna.

Kriminologen Leif Lenke, som tidigare publicerat en förnämlig studie om sambandet mellan alkoholkonsumtion och våldsbrott, intervjuades för en tid sedan (5.3.82) i StockholmsTidningen. Jag skall citera några av Lenkes välbelagda fynd och visa hur lätt det är att misstolka dem, eftersom frågan har så många dimensioner.

”Rån på öppen gata blir allt vanligare i Stockolm. Många av rånarna är desperata finska män som av krisen slagits ut från arbetsmarknaden i både Finland och Sverige. En cynisk svältpolitik tvingar dem ut i misär och brottslighet, säger brottsforskaren Leif Lenke i en rapport till Rikspolisstyrelsen.

Från 1978 till 1979 nästan fördubblades antalet rån i Stockholm. Och sedan dess har nivån legat högt.(- - -) Gaturån är ju ett brott som begås av desperata utslagna människor.(- - -) Det är klart att en mycket stor del av rånarna – kanske hälften – är utlänningar. Och flertalet av dem är finländare, säger Leif Lenke.

Leif Lenkes tes är att det sedan 1976 gått en ström av yngre finska män till Stockholm. De är på flykt undan arbetslöshet, bostadsbrist och hårda sociala villkor. Många har blivit utslagna redan i hemlandet. I Stockholm hamnar de i en fruktansvärd misär där hårt supande och kriminalitet hör till bilden. (---)

Trots konventionen att nordiska medborgare har rätt till socialhjälp i det land de befinner sig, har de sociala myndigheterna i Stockholm på senare år vägrat hjälpa den här gruppen. I bästa fall har de fått en biljett tillbaka till Finland. (---)

Vi måste förändra den ekonomiska politik som leder till utslagning i stället för att ropa på polis när politikens följdverkningar börjar bli besvärliga. (---)

Hårdare tag och fler poliser hjälper naturligtvis inte mot människor som begår brott i en omöjlig och djupt krisartad situation. Dem skrämmar man inte med högre straff och ökad upptäcktsrisk.”

Allt detta är så sant som det är sagt, och ändå hamnar Lenke fel i sina slutsatser.

Att arbetslöshet knäcker folk på löpande band är välkänt sedan länge. Att vi vill ha ett samhälle utan arbetslöshet är också en självklarhet, men det får inte se ut som Polen och det övriga Öst-Europa. Därtill är det så att arbetslöshet *i sig* inte skapar alkoholproblem, faktiskt.

När arbetslösheten var som störst i Sveriges historia, i början av trettioalet, var alkoholkonsumtionen som lägst och alkoholismen närmast uttraderad som socialt problem. Orsakerna till detta var många, men viktigast var den gamla arbetarrörelsens medvetenhet om att alkoholen *i sig* är en folkfördärvare.

För att supa sönder sig fordras tre absoluta förutsättningar: gott om tid, gott om alkohol och gott om pengar.

De arbetslösa på trettioalet hade förstås gott om tid, men kontanterna var det skralt med och spriten var hårt ransonerad. Då arbetarrörelsen inte fått igenom sitt gamla krav på totalförbud hade man fått nöja sig med motboken.

Efter kriget, med intakt industri här medan Europa låg i

ruiner, och en produktionsökning på 6–8 procent om året, blev vi rika och i dålig mening liberala. Vi slopade motboken 1955 och vi började avveckla småkommunerna så att endast en tiondel av kommunerna fanns kvar 1972. Man hade då "rationaliserat bort" 2 500 kommuner, lika många social-, nykterhets-, barnavårds- och hälsovårdsnämnder och närmare en kvarts miljon (!) kommunala förtroendemän – och socialbyråkraterna tog över – i demokratins namn! Den gamla folkliga kontrollen över missbruksbeteenden eliminerades. Samtidigt började det kallas för sjukdom att gå på fyllan. Plötsligt hade alkoholproblematikerna i vardande gott om tid, pengar och alkohol.

Vi hade bäddat för denna enorma sociala katastrof genom att slå ut folkrörelsernas värderingar om nykterhet samtidigt som man hade börjat mystifiera supandet med dålig amerikansk symtopsykologi.

Att finländska alkoholproblematiker föredrar att ta sig till Sverige är helt uppenbart av en rad skäl; det är permissivare och generösare här. Att de finska myndigheterna är tack-samma för att bli av med dem är förståeligt. Att den svenska socialvården inte i längden kan hålla folk flytande i alkohol-träsket, sedan man slutat använda nykterhetsvårdslagen, är helt uppenbart.

Att denna del av vår sociala kris – de utslagna alkoholister – väsentligen är systemproducerad av dåliga skrivbordsstrategier och klena, överbelastade politiker är obestridligt, men förhållandet är så genant och svindlande att det är tabubelagt. Det är enklare att tala om kapitalismens kris – eller om vänsterns, socialismens, fredens, miljöns, kulturens eller mänsklighetens kris. Det är enklare att tala om något annat än det elände vi själva skapat genom välvil-lig aningslöshet och bristande överblick över de komplicerade sambanden mellan individ och samhälle, rättigheter och skyldigheter, beteende och konsekvenser.

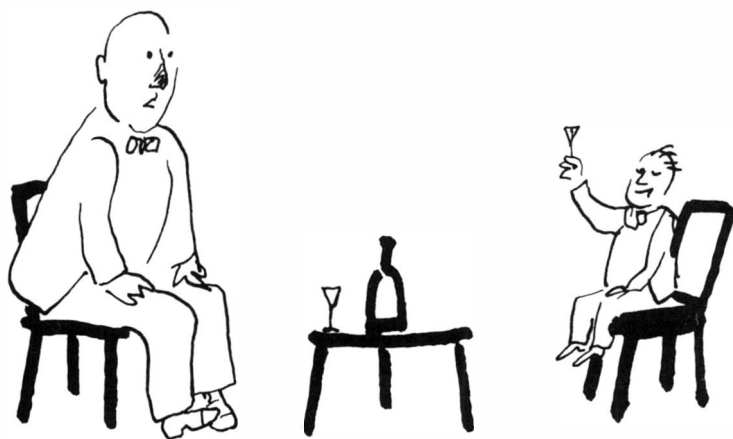
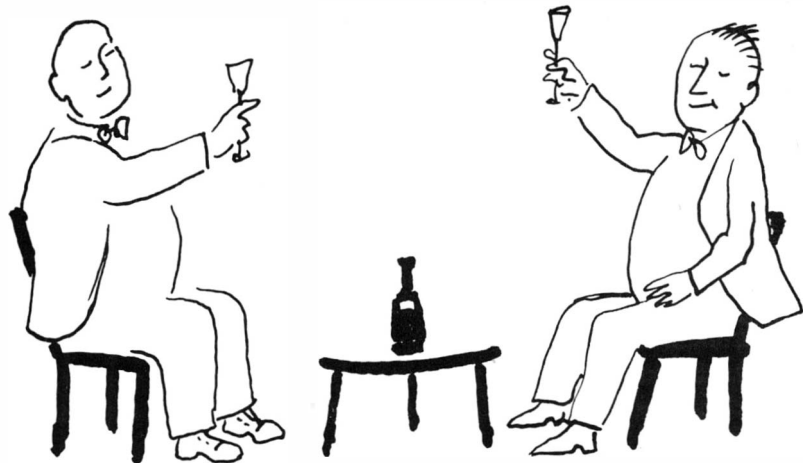
Det svenska systemet fortsätter med nödvändighet att producera nya unga utslagna alkoholister i accelererad takt tills vi återupptäcker en rad förhållanden som var välbekanta och självklara för den unga arbetarrörelsen, innan den på

femtio- och sextiotalen dränktes av dålig akademisk flumpsykologi, där den breda sociala överblicken aldrig gått förlorad – helt enkelt därför att den aldrig funnits där.

Tills vi återfår en nygammal alkohol- och nykterhetsvårdspolitik måste ändå polisen försöka garantera tryggheten på gator och torg. Polis och kriminalvård får idag samla ihop de mänskliga spillrorna efter ett par decenniers tanklöst ultraliberal socialpolitik, för Socialchefernas Förbund tänker uppenbarligen inte medverka till att ta hand om den sociala katastrof de genom sina dåliga analyser och stora PR-resurser själva varit med om att skapa. Socialarbetarna har som byråkratklass inte något behov av jobbiga och stökiga missbrukare. Man vill gärna se att de får en förtidspension så man slipper dem på byråerna, för de utgör en ständig påminnelse om en misslyckad socialpolitik.

Sens moral: man skall – även om man är kriminolog – hålla isär olika steg i en dialektisk process, t ex brännbarhet, brandorsaker och eldsvåda. När elden är lös räcker det inte med att senfärdigt konstatera att vi borde ha byggt folkhemmet av hårdigare material än spånplattor och fromma förhoppningar. Men medan vi funderar på hur vi skall bygga ett bättre folkhem får brandkåren hjälpa oss att se till att vi själva inte blir innebrända. Svedda om nosen blir vi alla när vi gemensamt skall betala brandskadorna.

Till spelet hör också att det är fult att tala om att toke-rierna i alkohol-, narkotika-, kriminalvårds- och socialpolitiken kostar enormt i pengar, liv och mänskligt lidande: och vem bryr sig om missbrukarnas anhöriga? Men taburidåer – och taburetter också för den delen – är förgängligheter i tidens stormar.

”Dilletrumf”

I några vardagsbilder har jag diskuterat alkohol, alkoholister och alkoholpolitik. Det kan också vara på sin plats att säga något om vissa alkoholbetingade beteenden, av ålder kallade psykiska sjukdomstillstånd, men de är inte mera psykiska än alkoholen (latinets *spiritus* betyder både sprit och ande/själ).

Vid hårt, intensivt drickande försöker kroppen värja sig genom att bygga upp motverkande, kompenserande krafter i nervsystemet. Detta kallas för ökad alkoholtolerans: Individen tål allt större kvantiteter, vilket alltså inte är ett tecken på styrka utan på alkoholskada.

Om en person som supit hårt plötsligt avbryter sitt drickande, därför att spriten, pengarna, ledigheten etc är slut, så får han regelmässigt abstinensbesvär i form av oro, rastlöshet, svettningar, darrningar och vanligen sömnsvärigheter, dvs den gamla klassiska ”måndagssjukan”.

Om alkoholmissbruket pågått i veckor och månader innan det avbryts, kanske för att arvet eller besparingarna tagit slut, den törstige har brutit benet och hamnat på sjukhus, blivit tagen av polisen för något eller helt enkelt inte orkat supa längre, då inträder efter några dygns nykterhet i många fall *delirium tremens* eller ”fylldille”; ”trumf” kallat bland suparkompisarna i A-laget.

Den nynyktre missbrukaren blir nu höggradigt orolig, svettig, skakig och ångestplågad; han hemsöks av vad man i konstnärskretsarna romantiskt brukar kalla ”Broder Ågren”. Hjärtat dunkar hårt med snabb puls, sömnen uteblir helt och delirianten börjar hallucinera, dvs höra röster och se syner och i panik inrätta sig efter dessa upplevelser

som alltså produceras av ”kortslutningsreaktioner” i hjärnan.

Det finns många s k psykiska sjukdomar (de kallas psykiska därför att yttringarna främst manifesteras i psykiska fenomen), där individen upplever hallucinationer av allehanda slag, men vid alkoholdelirium är hallucinationerna som regel förknippade med yrkesrollen, vilket de inte brukar vara vid andra delirier eller psykoser (med undantag för knarknjojorna som jag skall berätta om en annan gång).

Delirianten blir ofta en makaber karikatyr av sig själv och sin yrkesverksamhet. Eftersom vi av naturen så att säga är dömda att lita på våra sinnesupplevelser blir vi förskrämda när hallucinationerna sätter in, särskilt som de ofta är besynnerliga och hotfulla. Jag skall illustrera detta med några fall som jag själv tagit hand om.

En förtidspensionerad, hårt alkoholiserad 40-årig man kom vid ett tillfälle in på Södermalms polisstation för att anmäla att hans dryckesbroder försvunnit under mystiska omständigheter, men han hann inte så långt i sin berättelse innan polisen kunde konstatera att det var ett fall för polispsykiatern.

Mannen, som var nykter sedan några dagar, berättade ångestplågad att han och kompisen som vanligt suttit och språkat och druckit (alltså den dagliga verksamheten; det är typiskt) ”då kompisen plötsligt börjat krympa”. ”När han var liten som en baby tog jag honom och satte honom på mitt knä, men han fortsatte att krympa och efter en stund var han helt borta”, förklarade den förbryllade mannen, som var upprörd över att polisen inte omgående gick hem till honom och undersökte vad som hänt.

Många delirianter blir våldsamma och slår sönder hela sitt bohag under besinningslös kamp för livet med sina hallucinationer, andra är fridsammare.

När jag tjänstgjorde som psykiatrisk konsult på Södersjukhuset blev jag vid ett tillfälle skyndsamt uppkallad till långvårdskliniken, där man några dagar tidigare hade tagit in en gammal pensionerad sjökapten för någon magåkomma. Nu hade kaptenen ”blivit galen” enligt den i psykiatris-

ka ting inte alltför bevandrade avdelningsläkaren.

Kaptenen stod bredbent framme vid sjuksalens enorma panoramafönster och blickade ut över Årstaviken under det han kommenderade "Sakta fart", "Lätt styrbord" etc och högljutt uppmanade de sängliggande och förskrämda medpatienterna på salen att skrubba däckets och smörja ankar-kättingen.

Vid ett annat tillfälle hade en hög marinofficer drabbats av fylldille. Polisen fick tidigt en morgon larm om att en mansperson iklädd morgonrock och tofflor sprang omkring och sköt vilt med en pistol in bland buskarna på Mosebacke Torg. För piketpoliserna berättade officeren upprört att landet under natten ockuperats av Sovjet, och han såg nu ryska marinsoldater lite varstans bland vegetationen.

Mannen satte sig till våldsamt motstånd när han skulle avväpnas och försökte skjuta polismännen, som han uppfattade som ryska agenter som iklädda falska uniformer hade lyckats kapa en svensk polisbil.

Sommaren 1982 kom en man farande i bil med våldsam fart upp mot Slottet en tidig morgon. Han försökte tränga sig förbi högvakten och ta sig in i Slottet "för att rädda drottningen". Också denne deliriant, som var hemvärnsman, hade för sig att landet var ockuperat och att kungen satt fängslad på Vaxholms fästning. Själv skulle han bringa drottningen i säkerhet, och den omtänksamme mannen berättade med stolthet – medan han visade upp sin utrustning – att han för säkerhets skull tagit med sig tamponger och rena underkläder åt drottningen.

Det är uppenbart att försvarsviljan är god i vida kretsar, men det är lika uppenbart att man super hejdlöst i alla klasser och yrkeskategorier, frikyrkopredikanter och nykterhetskonsulenter möjligen undantagna.

Ett delirium är ett livshotande tillstånd där var femte avlider i cirkulationskollaps om medicinsk vård inte sätts in skyndsamt. Med moderna mediciner kuperas deliriet snabbt, och individen är åter vid sunda vätskor efter en vecka. Detta kan sjukvården bjuda på. Patienten får kanske vila upp sig ytterligare en tid på sjukhuset. Men denna

behandling har naturligtvis ingen effekt på det fortsatta drickandet, eftersom alkoholism inte är en sjukdom utan en passion, en djupgående, närmast kronisk förälskelse i alkoholens behagliga effekter. (Om detta har jag skrivit en bok som jag hänvisar den specialintresserade till: *Missbruk av alkohol, narkotika och frihet*, Ordfront 1978.)

Passioner är man inte särskilt bra på inom sjukvården och numera inte heller inom socialvården. Det är i stort sett bara den livsräddande rundsmörjningen man kan bjuda på, och det skall man göra. Sedan skulle en vettig nykterhetsvård sätta in, men någon sådan har vi inte längre i landet. Så passionsspelet brukar gå vidare med många blöta kärlekstunder, tills döden skiljer alkoholisten och alkoholen åt. Men några tar ut skilsmässa från älskarinnan alkohol och klarar sig ypperligt utan kemisk lycka.

Tomrummet efter alkoholen måste man snabbt fylla ut med något annat och vettigare. Så länge den nyvunna nykterheten sviktar är det klokast att söka stöd i Antabus-medicinering, kamratträffar hos Länkarna, Anonyma Alkoholister eller någon form av intensivt engagemang. Vägen till en stabil nykterhet är ofta lika lång som vägen in i alkoholberoendet. Man får inte tappa sugen om man skall bli av med suget.

Sjukligt eldande

Mordbränder är det gott om och försäkringsbranschen räknar med att en tredjedel av alla bränder i Sverige i dag är anlagda. Men här är det främst fråga om försäkringsbedrägerier eller skadegörelse av något slag. De äkta pyromanerna däremot är sällsynta. I gengäld kan de åstadkomma långa serier av bränder innan de omhändertas för psykiatrisk vård.

Pyromani är en impulshandling som oftast – men inte alltid – har en sexuell färgning eller bakgrund. Eldsanläggningen är för pyromanen lustfylld, och dessa impulshandlingar (impulsioner) skiljer sig principiellt från de mycket vanligare tvångshandlingarna (kompulsionerna) som endast undanröjer en stark olust. Pyromanen njuter alltså av sin störning (liksom kleptomanen och gamblern) medan tvångsneurotikern lider av sin åkomma.

Pyromani provoceras som regel första gången av mycket starka besvikelser av sexuell natur. Sedan premiärpyromanen upplevt inte bara en omedelbar lättnad utan också en stark lust av sin första eldsanläggelse tenderar han att fortsätta att elda, ofta i perioder med långa fria uppehåll. Nya eldsperioder brukar föräntledas av att starka impulser provoceras av nya händelser, som då inte alls behöver vara av sexuell natur, och att dessa impulser sammanfaller med gynnsamma omedelbara omständigheter för eldsanläggelse.

Jag skall beskriva omständigheterna kring ett läroboksmässigt fall av pyromanidebut.

Vid lunchtid en gassande varm och solig majsöndag i mitten av 70-talet blev jag av nackapolisen ombedd att undersöka en just omhändertagen femtonårig skeppsgosse

som under förmiddagen inom loppet av några minuter hade anlagt två bränder på ett olossat litet tankfartyg som hade anlänt till oljehamnen kvällen före.

Bakgrunden visade sig vara följande: grabben kom från en bondgård i Skåne, och han hade enligt vad polisen utrönt aldrig haft något fuffens för sig utan var känd som en skötsam men lite blyg grabb som varit till sjöss endast någon månad. Handledd av äldre kamrater på båten hade han gjort sin sexuella debut på en bordell i Rotterdam en vecka tidigare.

Denna fina vårsöndag var besättningen ledig, de flesta hade gått i land men vår grabb satt på däck och solade sig med bar överkropp då en något äldre lättmatros kom över landgången med en ung och vacker prostituerad som han enligt tidigare utfästelser hade varit in till Centralen och raggat upp. Den sexuellt nyväckte bondpojken tände intensivt på flickan och tingade på hennes tjänster sedan lättmatrosen fått sitt.

Nu var grabben så upphetsad av de sexuella förväntningarna att han inte längre kunde sitta och sola sig utan började traska omkring rastlöst på däck. Efter en stund tyckte han att det borde vara hans tur, så han gick och knackade på dörren till matrosens hytt för att påskynda aktiviteterna där inne. Han blev åthutad att dra åt helvete och lugna ned sig: "Din tid kommer, pysen!"

Efter ytterligare en stund gör grabben ett nytt försök att komma åt flickan. Han förebär då att maskinchefen, chiefen, skickat honom att hämta ett par öl, som grabben visste fanns i matrosens hytt. Han fick ölburkarna men blev omedelbart utslängd eftersom matrosen inte var färdig med flickan.

I detta läge går grabben till styrhytten och tänder eld på kartförrådet och därefter till förpiken och tänder eld på en stor tross där. När han kommer upp på däck igen står styrhytten i lågor och folk kommer springande på kajen. Han hjälper då till med att släcka bränderna.

Vid polisförhøret medgav han utan omsvep att han åstadkommit båda bränderna men hävdade bestämt att det skett

av våda. När han ändå hade en stund över under sin väntan på flickan menade han att han hade tänkt passa på att laga sin gamla trasiga radio; det är förstås vad men först tänker på när man är så upptänd att man kan trilla ur byxorna. För att genomföra radioreparationen hade han letat efter en skruvmejsel ”och då måste jag ha lagt ifrån mej cigaretten som tände kartorna och så tagit en ny cigarett som jag sedan la ifrån mej så illa att trossen började brinna”.

Att grabben inom loppet av fem minuter av våda skulle ha åstadkommit båda bränderna var helt absurt. Här förelåg en klar pyromanidebut med alla ingredienserna prydligt uppdukade: den nyväckta sexuella aktiviteten, upphetsningen när flickan kom, den intensiva väntan och den svåra besvikelsen när han för andra gången blev avvisad av lättmatrosen, som inte gjorde sig någon brådska. Känslorna kokade över och råkade hos denna aggressionshämmande grabb ta sig uttryck i spontan och driftsmässig eldsanläggelse. Med en mer aggressiv läggning hade han kanske i stället börjat bråka med sin kamrat. Och hade han inte varit ensam på däck så hade kanske det hela stannat vid en serie manhaftiga svordomar över kamratens osolidariska uppträdande. Nu blev det pyromani.

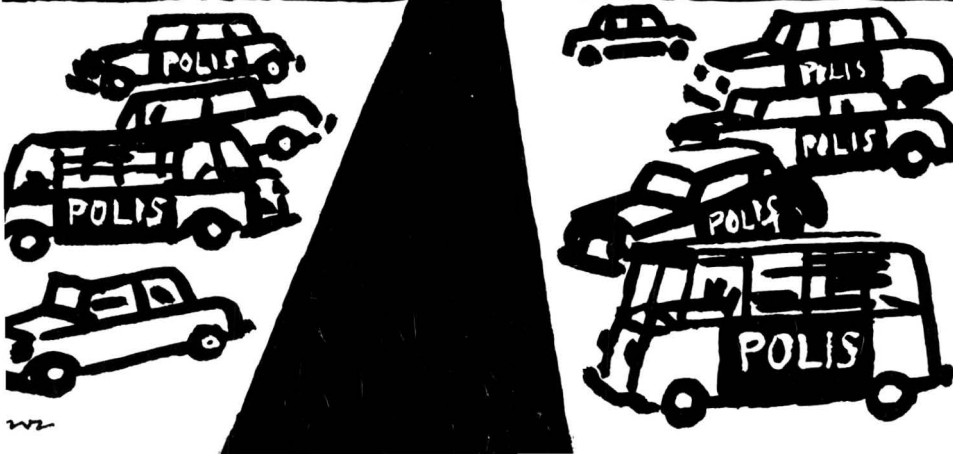
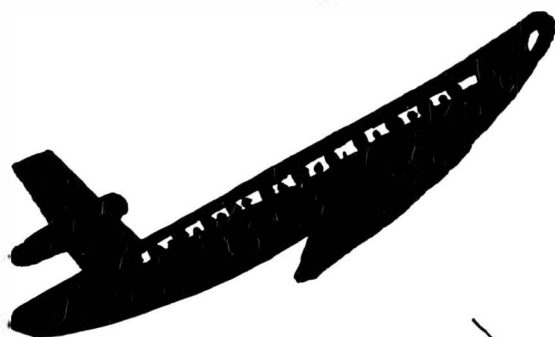
Åklagaren ville omedelbart häkta grabben för mordbrand och allmänfarlig vårdslöshet, medan barnavårdsnämndens snabbinkallade ordförande omgående önskade få grabben överförd till ungdomsvårdsskola.

Jag lyckades övertyga båda att dessa åtgärder med största sannolikhet skulle permanenta grabbens pyromana beteende och att han snart skulle fortsätta med att elda upp ungdomsvårdsskolor och därefter vandra vidare genom livet med sin pyromana böjelse. Eftersom det inte finns någon vettig behandling för pyromani inom den vanliga psykiatrin, psykologin eller ungdomsvården föreslog jag att vi skulle handla okonventionellt och rationellt och använda oss av en metod som bevisligen fungerat bra i de fall där den tidigare prövats.

Metoden bygger på intensiv motsuggestion under den gripne pyromanens första kaotiska och vilsna tid i häktet,

innan han hunnit ordna sina försvarsargument eller i varje fall hunnit låsa sig alltför hårt i sin version av händelserna. Man gör klart för arrestanten att pyromani inte är ett brott men heller inte en sjukdom utan en driftsurspårning som det inte finns någon traditionell behandling för, utan individen måste själv tygla de förvända lustimpulserna.

Detta får han hjälp med genom några ytterst tunga och massiva suggestioner av mycket specifik natur. Sedan man noterat att han verkligen tagit detta till sig kan man släppa pyromanen utan vidare åtgärder, och han brukar aldrig elda mera.

Förpassning med förhinder

Som psykiatrisk konsult åt polisen och kriminalvården får man ta itu med akutpsykiatrins alla problem, från behandling av abstinensbesvär hos nedgångna alkoholister och narkomaner i häktet till bedömningar av risken för mord och självmord i intensiva svartsjukegräl, från att tala ned paranoidea eller deprimerade människor från blåsiga höghustak till att prata åt sig skjutvapen från barrikaderade våldsmän, från assistens vid besvärliga utvisningsärenden till fortlöpande rådgivning dygnet runt, som vid Norrmalmstorgsdramat, kuppen mot Kreditbanken 1973.

Jag hittade detta fascinerande och omväxlande extraknäck i slutet av femtiotalet, när jag som underläkare hade svårt att klara försörjningen av en stor familj och samtidigt amortera betydande studieskulder. Dessa ovanliga arbetsuppgifter har också givit en mångsidig insyn i det komplicerade samhällsmaskineriet kring avvikare, kriminella, drogmissbrukare och psykiskt sjuka eller udda människor. Arbetet har därtill givit smått chockerande upplevelser av massmedias sätt att agera: där har mycket av det polispsykiatriska rutinarbetet under åren plötsligt förvandlats till oigenkännlighet. Nu senast gällde det ett komplicerat förpassningsärende.

Några kriminellt belastade bröder från Chile hade tagit sig till Sverige och fortsatt sin kriminella verksamhet här och blivit dömda för detta. De hade också tagit över sina familjer och vissa släktingar. De var inte politiska flyktingar men möjligen engagerade i flyktingspionage. Chile-kommittén och andra organ för flyktinghjälp ville inte ha något med gruppen att göra. Efter ingående utredningar under två års

tid beslutade regeringen att gruppen skulle återförpassas till hemlandet.

Detta var bakgrunden, men den är i sig ointressant under förutsättning att det ännu så länge är regeringen och inte massmedia som skall avgöra enskilda invandrarärenden och om polismyndigheten fortfarande skall ta order från regeringen och verkställa dess beslut.

I det aktuella fallet hade en ung kvinna vid omhändertagandet rispat sig i handleden (och bitit en polis) i ett demonstrativt men inte allvarligt menat självmordsförsök, och hennes mor hotade med att inte lämna landet levande.

Polisen begärde medicinsk assistens i samband med den långa transporten till Chile. Eftersom man kunde befara att de båda kvinnorna skulle kunna bli oroliga ("hysteriska") ombord på planet utrustades medföljande sjuksköterska med ett milt lugnande medel (Haldol) som inte är beroendebildande (eller "tung legalknark" som en insändare i *Aftonbladet* påstått).

I avsikt att förhindra avfärden ställde gruppen till kalabalik i planet, sparkade sönder ett fönster i kabinen och utsatte sina småbarn för ett mycket gravt psykiskt trauma. Ombord på fartyg och flygplan gäller delvis andra nödlagar än på land. Befälhavare har rätt att tillgripa snart sagt vilka tvångsåtgärder som helst för att säkerställa ordningen ombord.

Under tumultet belades männen för en stund med handfängsel och fyra män och en kvinna fick på begäran av det transportansvariga befälet medicin som jag hade ordinerat för katastrofbehov för de båda nämnda kvinnorna. Alternativet skulle ha varit att tillgripa större våld (batonger) eller att avbryta inte bara denna förrättning utan liknande förpassningar i detta och andra fall i framtiden, sedan våld och sabotage av verkställigheten hade tillåtits vinna över lagliga åtgärder.

Nu kommer vi till huvudfrågan: skall det vara möjligt för en utvisad person att genom våld omöjliggöra en av regeringen beslutad förpassning ur landet? Vid ett annat tillfälle hade vi blivit tvungna att medicinera en våldsamt agerande

turkisk kvinna som vägrade ta på sig några kläder. Skall vägran att ta på sig kläder vara skäl för att eliminera ett regeringsbeslut? SAS vägrar som bekant att ta nakna passagerare, och man kan inte gärna chartra extraplan för enstaka personer.

Frågan gäller alltså i sista hand om regeringens beslut skall gälla och om polisen skall verkställa regeringsbeslutet även när vederbörande försöker sabotera förrättningen. Det finns situationer i tillvaron som lagstiftaren kanske inte kunnat förutse. Men om karta och terräng inte överensstämmer måste terrängen gälla.

I Chile hälsades de utvisade brottslingarna som hjältar och utmålade Sverige som en brutal polisstat. Sverige var dock inte brutalare än att man lät chilennarna ta med sig tre ton (!) bagage hem, till stor del avbetalningsköpta kapitalvaror som de bedrägligen tillskansat sig under vistelsen här.

Nu har justitiekanslern granskat ärendet och förhört inblandade befattningshavare samt socialvårdens och departementets eskorterande tjänstemän. I sitt yttrande säger JK:

Det var rätt att ge de utvisade chilennarna lugnande medel ombord på planet natten till den 19 mars. Alternativet att på Arlanda tillkalla extra personal för att på så sätt be- tvinga motståndet hade varit en värre våldsanvändning än att ge dem lugnande medel. Min utredning visar att polis och sjukvårdspersonal som deltog vid utvisningen löste sina uppgifter på ett förtjänstfullt sätt.

JK:s utslag offentliggjordes den 29 april och redovisades i morgontidningarna dagen efter. Men *Aftonbladet* och *Expressen*, som publicerat dussintals sidor med mycket vinklade och missvisande skildringar av utvisningsärendet och insinuerat att polis och medicinsk personal förbrutit sig mot lagar, förordningar och omhändertagna, hade inte heder nog att kosta på sig en enda rad om JK:s friande dom, trots att man tidigare ordat vilt om att JK skulle granska ärendet.

Så arbetar kvällspressen, i den kulturella skymningen, under kommersialismens kalla stjärnor: lösnummerjagan-

de, hysterisk flåsindignation i trästilar på löpsedlarna och förnumstig ”kritik” sida upp och sida ned, dag in och dag ut, år efter år. När det slutligen bara blir ett fjun kvar av en fet anka så nonchalerar man domen från landets högsta juridiska ämbete, låtsas som om ingenting hänt och fortsätter att trutta i sin vilseförda läsekrets ny undermålig soppa i nya eleganta förpackningar.

Det finns många slags prostitution. Kommersialiserade känslobudskap som man inte själv tror på är en form av mänsklig förnedring för både säljare och köpare. Lösnummer med trixade ordorgasmer innebär som annan prostitution också ett djupt förakt för köparna.

Om brott och straff

Debatten om brott och straff måste vara lika gammal som människan: i alla tider och samhällen är det en kärnfråga hur man skall bemöta dem som allvarligt bryter mot gruppens regler för egen vinning och på andras bekostnad.

De flesta inser nog inte att varje brott i princip innebär en otillåten vinning på andras bekostnad. Vinningsmotivet är uppenbart när det gäller rån, inbrott, stöld, bedrägeri eller förskingring, där som regel enskilda drabbas. När det gäller miljöbrott drabbas många människor helt ovetande om brottets återverkningar. Vid skattebrott eller sedelförfalskning är det inte längre enskilda utan hela samhällsekonomin som drabbas.

Men även den som överträder regler om hastighetsbegränsning gör det för att vinna tid på bekostnad av ökade trafikrisker för medtrafikanterna. När det gäller knarkbrott så är säljaren och köparen i maskopi med varandra, och den bedragne är samhället som helhet, som ju får ta de yttersta konsekvenserna av att medborgare slår ut sig och varandra genom gifthanteringen och samtidigt göder en organiserad brottslighet av ny typ.

För att överleva måste varje samhälle, oavsett klassmässig struktur, stävja brottslighet. Det finns hos människan en intuitiv känsla för fair play, och envar som begår ett brott inser som regel att han begår ett brott: det är just därför han är så rädd för upptäckt.

Om inte individen räknade med att vinsten vid brottet/förseelsen/försummelsen var tillräckligt stor och risken för obehagliga komplikationer tillräckligt liten, skulle han aldrig begå brottet.

Alla försöker nogsamt följa trafikreglerna vid intensiv trafikövervakning. Ingen kriminellt högaktiv och riskbenägen våghals skulle komma på något så befängt som att försöka råna en hårdbevakad värdetransport med en pistolattrapp. Ingen aldrig så hetlevrad slagskämpe klipper till en provocerande antagonist som är dubbelt så stark som han själv. Och otrogna önskar sig kanske ett äventyr på höskullen men vill inte bli tagna på sängen. Ingen försöker glömma den inkomst han fick från taxeringsnämndens ordförande, om man nu inte gemensamt kommit överens om att skoja skattesystemet och dela på vinsten. Och ingen samvets- och övertagstyngd pliktmänniska vill göra något så fult att det kan ge upphov till långdragna moraliska skavsår.

Beteendet styrs i varje moment – ofta på en omedveten nivå – av tidigare inlärd och nu förväntade konsekvenser av beteendet. Det är inte något märkligt i detta. Däremot skulle det vara mycket märkligt om det inte förhöll sig på det sättet.

Genom olämpliga känslomässiga miljöinflytelser och framför allt genom inkonsekventa och oberäknliga reaktioner från omgivningens sida kan unga människor tidigt fixeras i ett massivt destruktivt och asocialt beteende.

Att det är samhällssituationen i stort som är den grundläggande förutsättningen för individuella urspårningar är lika självklart som att det är solsystemets uppkomst som är den yttersta förutsättningen för dessa rader: många som tror sig vara samhällsradikala vill gärna bortse från individens ansvar för sitt (asociala) beteende med hänvisning till att "det är samhällets fel". Men ju mindre ansvar individen tar för sitt beteende desto sämre blir samhället och omvänt: Ju sämre samhället blir desto mindre behöver individen stå till svars inför samhället. Förfallet fortskrider i växelverkan mellan individ och kollektiv.

Tesen om den oansvariga individen är en liberalistisk tanklöshet som djupare sett avhumaniserar människan och bäddar för reaktionen. Här i landet har vi kommit ganska långt på de psykologiserande mystifikationernas irrstigar.

Häromveckan meddelade pressen (*Svenska Dagbladet*

24.5.82) att en nittonårig ungdomsvårdsskolegrabb rymt från skolan vid ett sjuttiofem tillfällen och gjort sig skyldig till över 500 bilstölder. Ett femtiotal gånger hade han stått inför rätta men varje gång fått åtalseftergift, dels därför att han "inte passar inom kriminalvården" (vem gör nu det?), dels därför att hans brott enligt jourassistenten på Lövsta " varit små och impulsartade".

Endast i ett ultraliberalt låt gå-system, där befattningshaverna tappat tron på vad de sysslar med, kan man i vilsenhet försöka minimera sina egna svårigheter här och nu och genom ständiga eftergifter i pseudohumanistisk anda offra unga människor till en så massiv kriminell felinlärning som i det här fallet.

"Den här pojken hade behövt psykiatrisk vård och skulle aldrig ha kommit hit", kommenterade assistenten på Lövsta den uppkomna situationen. Att grabben nog aldrig borde ha kommit till Lövsta kan kanske vara sant. Men finns det något man inte kan inom barn- och vuxenpsykiatri så är det att korrigera djupgående felinlärningar på det karakterologiska planet. Psykoser ("sinnessjukdomar") är man numera riktigt bra på inom psykiatri, och neuroser kan man ofta behandla med viss framgång, men karaktärsrubbingar går man bet på.

Däremot klarar man som bekant en stor del av dessa svårt störda ungdomar med Hassela-pedagogik, och ungarna behöver naturligtvis inte vara knarkare för att den behandlingen skall bli framgångsrik. Men ungdomsvårdsskolorna och den traditionella psykiatri har inte tekniken och kan heller inte skaffa sig den, eftersom den bland annat kräver att behandlarna bor och lever tillsammans med ungarna dygnet runt under långa tider.

Nu är det inte bara små vildvuxna biltjuvar som systemet låter löpa utan det ultraliberala synsättet tillämpas numera i stor utsträckning på envar som inte är en vanlig Svensson.

I dessa fagra försommardagar åker en 42-årig fastighetsmäklare från de finare kvarteren på Östermalm omkring och gör vidlyftiga affärer trots att han har obetalda skatteskulder på över miljonen, trots att han under 1981-82 för-

skaffat sig 124 obetalda parkeringsböter och trots att han gripits för rattfylleri med 2,5 promille, dvs haft en alkohol-koncentration som skulle ha gjort det svårt att sitta upprätt om han inte haft en ratt att hålla sig i.

Men trots att körkortet återkallats så fortsätter parkeringslapparna att droppa in i samma takt som tidigare, och åklagaren vill inte ens ta mäklarens bil i mät för miljonskulden till samhället.

Svensson själv vågar inte dröja över tiden med avbetalningen på sin ärligt inköpta begagnade bil, och han skyndar sig klokt nog till posten med inbetalningen av parkeringsböterna för att freda sig och för att inte skymfa rättssamhället. Men rättssamhället är en skymf mot Svensson, som är den ende rätten ännu vågar sig på. De som är för starka, för fräcka eller för hala lämnar man i fred för arbetsrons skull, och de som är för svaga och utslagna för att riktigt veta vad de har för sig, kan man inte göra mycket åt för ultraliberalismens och kvällspressens skull.

Så sträck på dig, Svensson, det är faktiskt för din skull som hela rättsapparaten finns till. Därför är det inte heller mer än rätt att det är du som skall betala ruljansen, inte bara din egen undanskymda plats på tredje raden utan hela den praktfulla och påkostade baletten i spektaklet Gycklarnas Afton.

En socialdemokrats död

När man dagligen arbetar i frontlinjen med alkoholister, narkomaner, kriminella eller psykotiska människor förundras man snart sagt varje gång ett ärende refereras i pressen: man har svårt att tro att reportaget behandlar det ärende man själv handlagt. Men bunden av tystnadsplikt och sekretesshänsyn kan man som regel inte gå ut och lägga något till rätta utan man får tiga och svälja. Och skulle man korrigera framställningen är det tveksamt om man blir korrekt återgiven.

Om man vill belysa pressens sätt att arbeta måste man som läkare alltså välja ett fall som man själv inte har haft någon som helst befattning med. Jag tar fallet med den kommunalpolitiker som i juli 1982 dog i samband med ett polisomhändertagande i Grängesberg.

Expressen blåste upp dödsfallet över förstasidan (26.7.82) och gav intrycket av att mannen dött på grund av bråk med polisen. Dagen efter hade tidningen ett utförligt och väsentligen korrekt reportage av Svante Stockselius om vad som inträffat på platsen men utan ett ord om fallets bakgrund, vilket hade varit nödvändigt för förståelsen av det inträffade.

Aftonbladet körde som vanligt med raka rör från början: ”*Lennart Westman*, 34, var en respekterad kommunalpolitiker (s) i Fagersta. Han hade jobbat politiskt i 15 år och var fackligt aktiv. I söndags jagades han av fyra poliser på en gata i Grängesberg. Under ett våldsamt slagsmål tvingades han ner på gatan. En kort stund senare var han död. (---) Hur bråket började är oklart. (---) Dödsorsaken är ännu inte klarlagd. Ögonvittnen som vill vara anonyma berättar

att polismännen slog Lennart Westman med batong och tryckte ned honom mot marken med knän och fötter.” Detta var signerat P A Rehn.

Sedan folk läst *Aftonbladet* (eller *Aftonblodet*) frågade man sig nog allmänt om inte Sverige nu definitivt blivit en polisstat. Men hur såg verkligheten ut bakom de feta rubrikerna och insinuationerna? Det kan vara av värde att titta närmare på detta, inte bara för att studera massmedias sätt att agera utan också för att belysa hur ”rörelsen” handskas med sina egna problem. Jag har talat med några som stod Lennart Westman nära.

Lennart började efter skolan som lindarlärning på ASEA i Fagersta. Allt gick sin gilla gång tills mellanölet kom 1965, då Lennart var sjutton år. Han höll ihop med ett gäng som drack sig till berusning över helgerna. Redan efter ett år drabbades Lennart av sitt första delirium tremens, fick syn- och hörselhallucinos och vårdades ett par veckor på Sätters sjukhus.

Vid tjugo års ålder började Lennart gå in för politiken på allvar. Han blev snart ordförande i SSU-klubben och så småningom fackordförande för Metallklubben i Fagersta. Han var energisk och entusiastisk, vänlig, bussig och mycket omtyckt av alla, men han fortsatte att dricka hårt, inte minst på fackliga kurser och politiska konferenser, och gick upp från 60 kg till 125 kg.

Lennart meriterade sig för ledande uppdrag i LO-sektionen, han kom med i byggnadsnämnden och har de senaste sju åren suttit i kommunalfullmäktige i Fagersta. Politiken var hans liv.

De senaste tre åren hade Lennart tjänstledigt från jobbet och kämpade sig igenom vuxengymnasiet på hemorten och hade just blivit antagen till socialhögskolan i Örebro.

Drickandet uppfattade varken Lennart eller hans politiska kamrater som något större problem. Ändå hade han under en facklig konferens i Spanien 1978 drabbats av delirium och flugits hem separat för akutvård i Västerås.

Nu hade Lennart Westman med nyvunnen gymnasiekompetens åkt på välförtjänt semester- och studieresa till DDR,

där drickandet blivit intensivt. Han drack snart upp hela reskassan, lånade av medresenärerna men var ändå snart pank. Redan i DDR började Lennart bli förvirrad och kände sig jagad av "nazister". På färjan hem insåg medresenärerna i sällskapet att Lennart hade fått "dille", men ingen vidtog några åtgärder.

Under bilresa från Trelleborg mot hemorten tillsammans med en kvinnlig vän och medresenär blev Lennart orolig, började anklaga kvinnan för att avsiktligt köra fel och trixa med honom, och slutligen började han riva henne i håret och lämnade sedan bilen i hast med sitt bagage. Han hade då inte sovit på en vecka, vilket ingår i sjukdomsbilden vid delirium.

Lennart liftade sedan med första bästa bil till Grängesberg, där liften tog slut. Pank och fylld av för delirianter karakteristiska förföljelseidéer gömde han skorna och en tröja i en brevlåda och försökte barfota hyra rum på vårdshuset. Innehavaren Theo Möller trodde att Lennart "fått solsting" då han hänvisade till att han tillhörde den ryska "Dombrowski-kommissionen". Lennart blev avvisad och värden underrättade polisen.

Tillkallad polis fann det egendomligt att Lennart traskade omkring barfota med tre väskor, men Lennart förklarade att allt var i sin ordning och avböjde hjälp. Då Lennart var nykter och polismannen inte uppfattade honom som farlig fick han gå.

Efter att ha irrat omkring med sitt bagage i Grängesberg uppträdde Lennart ett dygn senare störande vid en korvkiosk, där han stod och skrek på tyska. En polisman kom till platsen och talade honom till rätta. Lennart uppgav namn och adress och blev inte heller denna gång omhändertagen, trots att han inte kunde uppge varför han fortfarande gick omkring på gatorna i Grängesberg med sina väskor.

När den ende jourhavande polismannen efter ytterligare tio timmar kommer till polisstationen sitter Lennart uppklädd på motorhuven till en polisbil och försöker hindra polismannen att köra ned bilen i garaget. Då polismannen inte ensam kunde klara ett omhändertagande av den förvir-

rade Lennart gick polismannen in på stationen och låste om sig för att telefonledes skaffa fram förstärkning. Lennart började i detta läge kasta sten genom fönstret till polisstationen och slog sönder glaset i entrédörren för att försöka ta sig in. Polismannen begärde skyndsamt förstärkning från Ludvika.

En stund senare anländer piketen från Ludvika. Lennart uppträdde omedelbart hotfullt mot poliserna med en tom flaska. När han såg att det fanns tre män i polisbilen började han springa från platsen, barfota med sina väskor. Då polisen hinner ifatt Lennart börjar han skrika och sparka och bjuder så våldsamt motstånd att en polisman slog några slag med batong mot Lennarts axlar och en arm. Lennart övermannades och trycktes ned mot marken men fortsatte att bjuda desperat motstånd.

För att man skulle kunna transportera Lennart i polisbilen måste man förse honom med handfängsel och låsa fötterna med ett hundkoppel. Under det våldsamma tumultet blir Lennart plötsligt blå i ansiktet och livlös. Polismännen gör upplivningsförsök med mun-mot-mun-metoden utan resultat. Vid framkomsten till lasarettet konstaterades att Lennart redan var död.

Det här är ett klassiskt och lärorikt fall av långvarigt alkoholberoende hos en socialt väl fungerande och mycket ambitiös och socialt engagerad människa. Också det akuta dödsfallet under ett våldsamt orostillstånd är klassiskt för delirium tremens, som alltid är ett livshotande tillstånd där

var femte dör i cirkulationskollaps om medicinsk vård inte sätts in skyndsamt.

Det är många frågor som tränger sig på efter Lennart Westmans död.

Varför envisades Gunnar Sträng så länge och envetet med att genomdriva införandet av det för en hel ungdomsgeneration ödesdigra mellanölet 1965?

Varför reagerade aldrig Lennarts kamrater i facket och politiken på hans mycket avancerade alkoholvanor utan deltog i stället själva aningslöst i drickandet?

Varför reagerade inte medresenärerna i DDR, när de faktiskt insåg att det måste vara fråga om ett fylldille?

Varför slog inte färdkamraten i bilen larm till polisen då Lennart fick förföljelseidéer och lämnade bilen?

Varför omhändertogs inte Lennart tidigare av polisen i Grängesberg?

Svaret på alla dessa frågor är nog att varken facket, politikerna, färdkamraterna eller polisen riktig vet hur farlig alkoholen är och hur ett stillsamt delirium ter sig; detta var alltså ett långdraget och relativt stillsamt delirium.

Varför vill Lennarts vänner att jag berättar det här? Jo, därför att de är upprörda, dels över massmedias hantering av Lennarts död, dels över folks aningslöshet inför alkoholen. Därtill hoppas de – liksom jag – att denne duktige fackförenings- och kommunalpolitikers död skall kunna hjälpa Verdandi att komma över sin enfaldiga dogm att ”det är missbrukade människor som blir missbrukare” och förmå Verdandi att slopa sin huvudparoll att ”det inte handlar om innehållet i flaskan utan om innehållet i människans liv”.

Tesen att det inte har någon betydelse om det är mellanöl, vodka eller lingondricka i flaskan mördar Verdandis partivänner på alla nivåer på löpande band. Vore man konspiratoriskt lagd så skulle man kunna misstänka att Verdandi i hemlighet finanseras av SAF med syfte att vilseleda arbetarrörelsen och få den att supa sig sönder och samman.

Vrid åt kranen!

Claes Sjöberg, överläkare vid alkoholmottagningen vid Nordhemsklinikerna i Göteborg och tidigare verksam vid Lillhagens sjukhus, har arbetat i snart två decennier med tunga alkoholmissbrukare i öppen (dvs poliklinisk) och slutenvård (dvs där patienten är omhändertagen dygnet runt). Mer än någon annan nu verksam läkare i landet har Sjöberg kunnat följa tusentals missbrukare på nära håll under långa perioder.

Från en individualistisk, liberalistisk, optimistisk och – tyckte jag – en smula blåögd och romantisk syn på missbruksproblemen vid starten på sextiotalet har Claes Sjöberg genom en överväldigande erfarenhet successivt skaffat sig en mycket djup förtrogenhet med alkoholismens dynamik. Parallellt med denna utveckling har han, i motsats till flertalet verksamma alkoholläkare, insett att alkoholmissbruk i mycket liten utsträckning har sin grund i individuella problem utan mera i sociala störningar och främst i felkonstruktioner i samhället i allmänhet och i dess alkohol- och nykterhetspolitik i synnerhet.

Då Sjöberg kunde konstatera att de avancerade missbrukarna var närmast omöjliga att rehabilitera sedan de fått gott om tid (= blivit sjukskrivna på grund av komplikationerna till missbruket), gott om pengar (med sjukpenning upp till 250 kronor om dagen att supa för) och gott om alkohol (sedan motboken avskaffats), mognade hos honom tanken på att återinföra alkoholransoneringen i samhället genom en ny och förfinad datateknik, vida överlägsen det gamla motbokssystemet.

Claes Sjöberg framförde sina överväganden i många sam-

manhang utan någon större respons. Då även den största nykterhetsorganisationen, IOGT-NTO ställde sig kallsinnig till ransoneringstanken bildade Sjöberg en helt fristående aktionsgrupp i Göteborg. På kort tid under 1981 samlade man in 55 000 namnunderskrifter för alkoholransonering och lyckades till och med med konststycket att få Göteborgs kommunfullmäktige att med 42 röster mot ta in kravet på alkoholransonering i sitt alkoholpolitiska program (26.3.81). Med denna fantastiska framgång i ryggen gick Sjöberg in och bildade "Rikskommittén för alkoholransonering".

Nu har Sjöberg tillsammans med några meningsfränder givit ut en högtintressant liten bok kring ransoneringstanken: *Vrid åt kranen!* (Ordfront 1982).

Sjöberg berättar ingående om alla turer kring kampanjstarten och de ängsliga kommunalpolitikernas villrådighet om vilket ben de skulle stå på och vilket de skulle sparka med.

Rolf Bromme ger en historisk återblick på nykterhetsrörelsens långa och svåra Via Dolorosa i ransoneringsfrågan. Ivan Bratt och motboken räddade de facto nykterhetsrörelsen från dess största felbedömning någonsin – det vackert tänkta men strategiskt felaktiga kravet på totalförbud, nedröstat med ytterst knapp marginal i folkomröstningen 1922. Den amerikanska nykterhetsrörelsen närmast utplånades genom det misslyckade totalförbudet, som visade sig vara en alltför hög målsättning på kort sikt. Nästan lika illa utföll förbudspolitikerna i Finland och Norge.

Kriminologen Leif Lenke visar med hårddata att motbokssystemet trots alla sina brister effektivt motverkade individuell storkonsumtion, hade en återhållande effekt på total- eller genomsnittskonsumtionen och drastiskt minskade de grava alkoholskador som är förbundna med storkonsumtion under lång tid.

Jan Ewert Strömbäck tar upp "Arbetarrörelsen och nykterhetsfrågan" i ett mycket initierat kapitel, medan Jonas Söderlund levererar en väl mager analys av argumenten för en inköpsregistrering, ett förslag som IOGT-NTO bundit sig

hårt för i debatten. Lasse Strömstedt avslutar med ett skojfriskt kapitel där han sätter taket till "Två sjuttiofemmor i månaden och inte en droppe mer".

Sedan Ivan Bratts dagar har man veterligen inte skrivit så samlat kring ransoneringstanken och visat att två nyckelgrupper på ett avgörande sätt skulle få en långtidsverkande akuthjälp av detta, nämligen ungdomen (som skulle bli utan) och storkonsumenter (som inte längre skulle kunna supa sig sönder och samman). För vanligt folk skulle ransoneringen inte innebära några begränsningar (eftersom 80 procent ligger under det tilltänkta konsumtionstaket) eller integritetsproblem (eftersom utköpen endast skulle markeras magnetiskt på individens personliga inköpskort och inte i något centralt dataregister).

Man saknar i boken några utredande kapitel om T-spriten (som det finns tekniker att parera), hembränningen (som var nästan uttraderad under motbokstiden och senare åtkom från Norge) och haschet (som skulle kunna punktera en alkoholransonering om folk skulle börja sätta tilltro till argument som att "ungarna haschar för att dom inte kan få tag på alkohol"; de haschar som bekant nu trots närmast fritt alkoholflöde till ungdomsmiljöerna, men de begagnade varken det ena eller andra under motbokstiden!).

Det är sorgesamt att se att stora delar av nykterhetsrörelsen återigen gör en strategisk felbedömning, nästan kopierad från 1922, och går ut och aktivt motarbetar ransoneringstanken till och med genom en sällsynt orättvis och tarvlig anmälan av boken i nykterhetstidningen *Accent* (14/82).

För många inom nykterhetsrörelsen innebär en statlig ransonering ett önskat officiellt erkännande av alkoholen i samhället, ett slags ideologisk kapitulation. Man bortser då från att det nuvarande alkoholmonopolet med närmast fri och obegränsad försäljning naturligtvis innebär ett ännu större accepterande av alkoholen i samhället.

För dem som arbetar i daglig närmkontakt med missbrukarna framstår den nuvarande fria alkoholförsäljningen och accepterandet av att omkring 5 000 människor får supa ihjäl

sig årligen i landet som en outhärdlig moralisk kapitulation.

Ställningstagandena innebär nog att initiativet i alkoholpolitiken nu glidit den ortodoxa nykterhetsrörelsen ur händerna, till förmån för fria, oortodoxa aktivistgrupper av vårdarbetare och samhällsreformatörer.

Sammanfattningsvis skulle man kunna hävda att IOGT-NTO nu kastar ut det hjälplösa barnet i avloppet, behåller det giftiga badvattnet i bassängen, kräver registrering av de badande och hoppas på allmänt badförbud i en avlägsen framtid. Till dess varnar man för bassängdöden, men den badande allmänheten tar inte varningarna på allvar och de drunknande kan inte uppfatta dem. Nog vore det dags för en kall intellektuell avrivning i duschen. Det känns kärt men värmer gott efteråt.

Infödingar, svartskallar och dödsckallar

I vår trendiga värld har turen nu kommit till rasismen som massmedia i dag rådbårar lika sensationslystet och valhänt som man på femtiotalet diskuterade nyttan av svensk atombomb, på sextiotalet fritt knark och gruppsex, på sjuttiotalet psykoterapier åt envar, homosexuella och könsroller. Kvällspressen lever på att med fetstiltla löpsedlar ständigt lura trötta knegare på hemfärd på några kronor med sensationskittlingar, så varför inte med brinnande kors och vilsna skinheads?

Våra professionella tyckare på kultur- och ledarsidor förbiser ständigt att människan biologiskt är ett flockdjur med en lång rad primitiva känslor och flockinstinkter tätt under en ytterst tunn kulturfernissa. Man beskriver ofta fenomen och yttringar i sociala och humanistiska termer utan att kunna spåra djupare styrningsmekanismer inom individen, flocken och arten. Därför brukar de motåtgärder man föreslår och ibland lyckas driva igenom mot olika former av social felutveckling vanligen bli verkningslösa, och inte så sällan förvärrar de situationen.

Jag menar att rasism endast kan förstås mot bakgrund av flockinstinkter och grupptillhörighet. Fenomenet har definitivt inte med raser att göra, även om olikheter i utseende kan underlätta identifiering av vilka som tillhör flocken och vilka som uppfattas som främlingar och eventuellt som fiender.

Centrum i människans föreställningsvärld är hon själv, hennes upplevelser, erfarenheter, känslor, bedömningar, strävanden och viljeyttringar. I den minsta flocken, familje-

gruppen, delas de väsentligaste erfarenheterna och värderingarna, men individen själv upplever ideligen att övriga familjemedlemmar tyvärr inte tillfullo riktigt uppfattat tingens inre ordning och därför ofta av oförstånd argumenterar för mindre väl genomtänkta lösningar. ”Hos oss är det ett hyfsat samförstånd kring väsentliga värderingar, men grannarna grälar ofta och har faktiskt en del lustiga idéer och hysch för sig.”

Socialantropologin har visat att agrarsamhälle- nas människor tycker att man är vettigast i hembyn. Redan nästbys är folk lite annorlunda (kanske latare, lortigare, snålare eller bråkigare etc), och ju längre bort man kommer från hembyn desto bisarrare uppfattas seder och bruk, synsätt och värderingar.

Gruppens storlek, styrka och ekonomiska framgångar betyder mycket för gruppmedlemmarnas självkänsla och deras sätt att se på omvärlden.

I min barndom i trettio- talets Norrtälje tyckte småstads- ungarna att barnen från landsbygden runtomkring var en smula bakom: de var blyga, försagda, tafatta, långsamma och allmänt bonniga; de gick klädda på ett ålderdomligt sätt och talade bondska. När en lantis kom till marknaden i stan verkade han påfallande bortkommen, och stadsungarna såg menande och förundrade på varann och ifrågasatte om bondpoj- karna möjligen hade för långa kortbyxor eller för korta långbyxor.

På somrarna kände vi roslagsungar oss terroriserade av ett överlägset släkte — stockholmsungarna. De hade fräsigare kläder, mera fickpengar, ett rappt språk och påtaglig fräckhet att ta sig fram. Vi tyckte att dessa översittare var odrägliga men tröstade oss med att de sällan fick någon fisk, eftersom de betedde sig felaktigt med fel redskap på fel plats vid fel tidpunkt. Men fina grejor och don hade de.

På samma sätt tycks folk som tillhör mycket gamla och högtstående kulturer med en lång och välbelagd tradition genomgående uppleva att de representerar en högre utveckling och exempelvis ogärna gifter sig med partners från yngre och mer ofullgån- gna kulturer. Indier, kineser och

ortodoxa judar uppfattar nog vår västerländska kultur som ytlig, teknologisk, bullrig och allmänt omogen och stökig. Å andra sidan känner sig nog som ett vildvuxet västerländskt mode- eller medialejon kulturellt högstående jämfört med folk från nomadiserande stammar. Ett fast boende är en nödvändig (men inte tillräcklig) förutsättning för en högre odling, varför beduiner, zigenare och ej bofasta samer med nödvändighet håller sig med en enklare och fastare kulturtradition än bofasta människor.

Jag menar att det är dessa olika kulturer som gör att olika folkgrupper känner sig främmande för varann. Om de av krig, katastrofer, folkomflyttningar eller imperialistisk expansion (som inte nödvändigtvis behöver vara av militär natur utan kan vara enbart ekonomisk eller kulturell) plötsligt konfronteras med stora grupper av människor ur andra kulturer inom sina urgamla och traditionella revir, svarar människor lätt med ovilja och utlänningshat. Råkar utlännarna/ockupanterna därtill se annorlunda ut primitiviseras lätt oviljan och tar sig uttryck i rasism, som alltså endast är en enfaldig underavdelning av oviljan mot andra grupper. Men religionskrigen i Europa under protestantismens framväxt eller i dagens Iran eller Irland visar att kulturmotsättningarna inte blir mindre därför att antagonisterna talar samma språk och tillhör samma folkgrupp. Det är hotet mot den egna gruppidentiteten som piskar upp känslorna och hatet.

Ansvariga myndigheter måste förstå dessa mekanismer och planera invandringen på ett vettigt sätt. Uppenbarligen var det fel att man i början av sextiotalet tillät Scania-Vabis och andra storindustrier att rycka upp folk ur den balkanska myllan för att öka produktionen och profiterna i Sverige. Och det var uppenbarligen fel av myndigheterna att placera tusentals syrianer i en kråkvinkel som Södertälje.

Nu vandrar myndigheterna vidare på segregationens väg och organiserar grundskoleundervisning på dussintals olika språk för olika minoriteter i Stockholms förorter. Invandrarbarnen kommer att känna sig utanför, deras naturliga kontakter med infödingsbarnen försvagas och den nödvän-

diga och ofrånkomliga assimilationen fördröjs och blir onödigt smärtsam. I stället för att försöka få folk och grupper att smälta in och assimileras i sitt nya hemland odlar man upp ett otal invandrargetton och bäddar för nya primitiva kulturkollisioner.

När slutligen de kulturellt fattigaste av de fattiga, våra vilsna, seriemagasinuppföstrade och våldsdyrkande, renrakade och dödskallemärkta skinheads börjar härja med överfall, vandalisering av invandrarnas kiosker och gatukök eller börjar bränna kors utanför deras bostäder tappar alla fattningen: myndigheterna ordnar förvirrade konferenser och pressen fyller sina löpsedlar och kvällsblad med eländet och piskar därmed indirekt upp den osäkerhet och motvilja mot främmande grupper, som slumrar i folkdjupen i alla länder och kulturer och bidrar till nya massmediaproducerade sociala olycksfall.

Själva publiciteten är de kickar som rasisterna väntar sig för sina aktiviteter. Samma publicitet stimulerar lätt andra vilsna och rotlösa ungdomar med mera kraft än förnuft till nya hatattacker. Genom okritisk publicitet kan pressen driva fram kravaller av den typ man lyckades uppbåda i Berzelii park på femtiotalet och vid Hötorget på sextiotalet. I England har man lyckats över hövan, i Brixton och annorstädes.

Mediamänniskorna är inte själva medvetna om dessa mekanismer. Här vill jag erinra om den makabra "nålepide-mi", som en Eskilstuna-tidning startade häromåret.

Man rapporterade att någon galning stuckit in synålar i matförpackningar i ett snabbköp i stan. Fenomenet väckte ett enormt uppseende och alla dagstidningar skrev om saken under stora rubriker. Inom loppet av några dagar kom det nya larmrapporter om synålar och knappålar i limpor, ostbitar, korvar och köttfärspaket från snabbköpsaffärer här och var landet över.

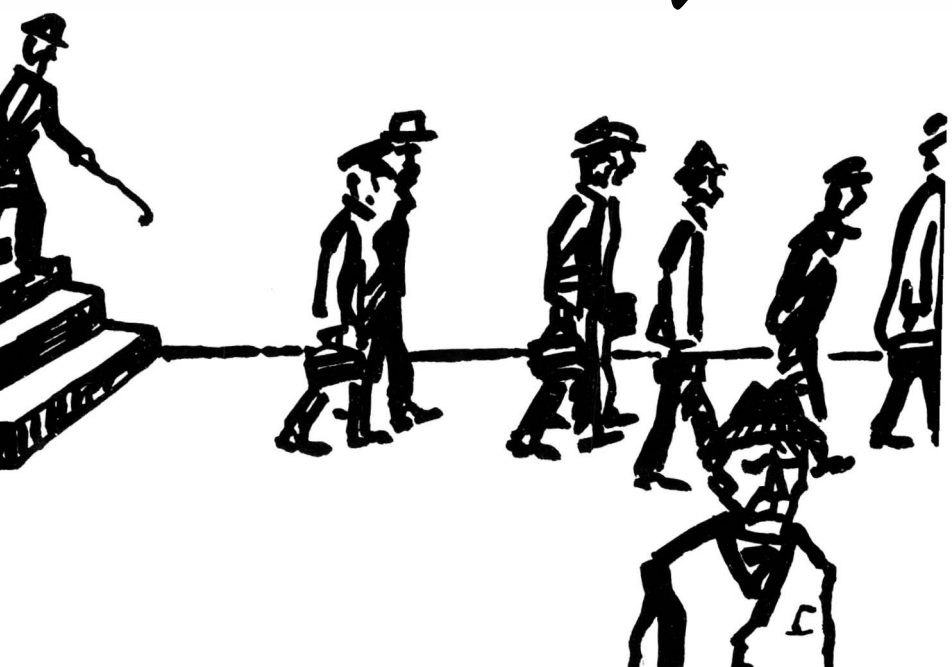
Willy Silberstein på *Svenska Dagbladet* kände till att jag sedan länge samlat material kring mentala epidemier, så han frågade mig vad jag tyckte att samhället skulle göra åt detta. Med hänvisning till en lång rad liknande massmedia-stimulerade incidenter i andra länder föreslog jag att alla

tidningar omgående skulle sluta skriva om saken.

Silberstein presenterade mina synpunkter i en stor intervju, och alla tidningar slutade omedelbart med skrivierna utom den tidning i Eskilstuna som först hade uppmärksammat saken. Där mumlade man på ledarplats om "censurten-denser" och "vi har skyldighet att informera våra läsare om verkligheten även om den är obehaglig". Efter en tid blev man mindre säker på sin linje också på den tidningen och upphörde med nålhistorierna. Inom loppet av några veckor ebbade den bisarra nålepidemin ut och inga nya rapporter kom in till socialstyrelsen.

Det finns alldeles för många happeningglada journalister i press och etermedia för att man inte måste varna för journalistisk skjutglädje och brinnande kors. Det blir de inbördes konkurrerande organens redaktionschefer som får hålla igen, till förfång för lösnnummerupplagor och aktieägare. En sådan sans blir särskilt svår för *Aftonbladet* som förblöder trots – eller tack vare – ett par riktigt dåliga sensationer om dagen. Blir det värre får man väl skynda sig att införa egna löntagarfonder medan man har någon tidning kvar.

Den sista hippiens avsked

När *Folket i Bild/Kulturfront* ordnade författargala 1982 störcdes denna av ett otrevligt intermezzo. In på scenen kom en objuden gäst, Sveriges äldsta hippie, Happy Lucky. Ett illvilligt rykte påstår att Happy Lucky var en förklädd Nils Bejerot. För att stoppa detta rykte återges här de utgjutelser Happy Lucky gjorde sig skyldig till.

” Det är faktiskt inte lätt att vara Stockholms sista hippie. Annat var det på det glada sextioalet, kan jag försäkra.

Jag och mina kompisar på den tiden var ju skol-drop-outs från dom lite finare kvarteren. Vi hade tröttnat på tyska grammatiken och integralkalkylerna, och vi diggade Jack Kerouac och dom andra polarna på ett par mysiga klubbar i Gamla Stan. Vi slukade Jerry Rubin, Alec Ginsburg och alldeles särskilt en sån djuping som Timothy Leary förstås.

På det sättet kom vi också närmare det arbetande folket, för vi mötte många knegare som hastade till jobben på morronkröken när vi sakta strilade genom stan hem till kvarten. Min dödspolare ”Korken”, som var lite av filosof redan på den tiden, han sa att dom här knegarna är som dresserade råttor: man kan ställa klockan efter deras morgonruscher till T-banan.

Tiderna blev allt bättre för oss tänkare på sextioalet. Haschet hade kommit för att stanna, och vi stannade i dom sofistikerade kretsarna för att försöka komma fram till en ny livsstil, ett svar på den där urtrista och fantasilösa knegar-modellen.

Korken, som hade börjat läsa zenbuddhism, sa plötsligt en vacker fredag: "Kom polarn så sticker vi till Orienten och studerar den äkta mystiken och pejlar in dom existentiella problemen." Det var klart att man ställde upp på ett sånt juste bud, så jag tog studielånet och pyste från hela det folkhemska blajet. Destinationen var Nepal eller närmare bestämt Kathmandu.

Där blev vi nu inte så länge, och mystiken blev det heller inte så mycket med, för Korken, som var hård på brudar, han fick nå'n sorts flatlöss, som överlevde alla våra huskurer. Dom var härdade i Himalaya, sa Korken.

För att skaka av oss Korkens husdjur så stack vi till Bangkok och fixade en elefantkur. Sen bodde vi nåra år på en liten trivsamt bordell, som drevs av en strandad svensk sjöman. Schappet var helt inkört på amerikanska permittenter från Vietnam. Korken och jag fixade kitt och brown sugar, och jänkarnas kosing höll oss med ett heljuste harem. Det blev alltså en äkta symbios, skulle man kunna säga, mellan vår visdom och deras kosing.

Visst kändes det snopet när vi hörde att flera av våra amerikanska polare senare hade blivit hemsända från Vietnam i svarta plastsäckar.

"Fan vad orientaler kan vara otacksamma", sa Korken.

Själva mådde vi som oljeshejker, men säg mig den glädje som varar så länge som ett krig. Jag fick lungpaj och måste hem till Sverige för att fixa riktigt starka kryddor för den malören. Men den stackars Korken hade ännu större otur. Han åkte på nån sorts kortslutning i roten och började rabbla buddhistiska böneramsor dygnet runt, troligen för att nån idiot sprutat haschplantorna med insektsgift eller nåt annat skit.

Så vi drog snabbt hemåt med Aeroflot, med Korken förvirrad och surrad på en japansk bår. Röta att dom hade en sån i Thailand.

När vi kom hem till Sverige tog Korken in på Beckomberga ett slag, men jag blev intervjuad i radio och TV och dom stora bladen. Jag blev hedrad med ett jätteporträtt i *Dagens Nyheter* när jag avslöjade hur jänkarna for fram där borta

och hur dom förnedrade och utnyttjade dom orientaliska kvinnorna. I massmedia blev jag utnämnd till en typisk representant för den nya unga generationen av rebeller som tog avstånd från kriget med parollen "Peace, make love, not war". Nu var jag faktiskt Sveriges första riktiga hippie, och jag blev hyllad som en blomsterkung.

Jag fann att gamla Svedala hade förändrats så in i bomben under dom år som vi hade varit borta. På stan stötte jag ihop med nåra av mina gamla lärare. Dom hade ju spolat slipsen och kostymen och lagt sig till med islandströjor och skaffat sig långt hår dom också, ja en hade faktiskt hästsvans. Dom kippade omkring i röda träskor och snackade mjukt om miljön.

Dom hade ju full förståelse för att Korken och jag hade flipprat ut. En sa rakt på sak: "Hade man inte haft så stora studieskulder – och så tanten och ungarna förstås – så skulle jag också ha velat etablera mig som kosmopolitisk fredsapostel med blomster i håret. Det känns bittert", sa han, "att behöva genomlida livet som slav åt Skolöverstyrelsen, men har man fått en hård pottränning så får man inte loss rumpan så lätt", sa magistern sorgset. Jag kände jävligt starkt för den lärarn; så rak och juste som han var.

Och farsan sen, den gamle skolfuxen, som alltid varit ointresserad av politik och mest sysslat med att pressa växter (vilket inom parentes sagt är jävligt taskigt mot växterna), han hade vaknat och blivit politiskt medveten. Han hade skaffat sig ett yvigt helskägg och gått med i Partiet, han som alltid hade gnölat på sossarna, och sen hade han kommit upp sig i smöret och blivit sakkunnig i Skolöverstyrelsen. Det var inte pjåkigt.

Och morsan sen då: hon hade lagt av med kyrkliga sångkören och spolat Röda Korset, där hon stickat vantar åt Afrikas barn eller vad fan det nu var. Hon hade också gått och blivit medveten och bildat en kampgrupp som kallade sig för "Revolutionens 8 Döttrar".

"Varför just åtta", undrade jag förstås.

"Jo, 8:an är tecknet för evigheten men också symbolen för Konsum", sa morsan som tidigare nästan hade varit gängad

med Arvid Nordqvist.

Nä, man kände inte igen sig riktigt. Ärligt talat så hade Korken och jag stuckit till Nepal som förlorare, outsiders. Och nu kom vi hem som segrare. Jag fick till och med farsan att pröva en liten braja ibland, "av botaniska och vetenskapliga skäl" brukade gubben ursäkta sig.

Men när det första glädjefnattet hade gått över hemma började dom snacka om att jag borde återuppta mina avbrutna studier. Farsan förstod inte att jag redan var utbildad levnadskonstnär.

När gnölet tilltog där hemma så flyttade jag över till en storfamilj i Bromma, där vi körde hårt med gruppsex så man storknade. Jag smålangade hasch på stan och föreläste i skolorna om vådorna av knarkmissbruk. Själv missbrukade jag ju aldrig mitt hasch utan jag rökte alltid upp det som jag inte sålde.

Och politikerna och myndigheterna var bussiga och förstående dom också. Man fick raskt en egen kvart och omskolningsbidrag. Vad jag skulle omskola mig till har jag faktiskt glömt. Och riksåklagaren, i toppen på hela puddingen, han var väldigt bussig och demokratisk och höjde med jämna mellanrum gränsen för vad man kallade "olaga haschinnehav", så vi proffslangare gick alltid fria, också om vi ibland blev synade av snuten flera gånger om dan.

Men nu tror jag alla har fått spader här hemma. Nåra fanatiska puritaner, som väl aldrig har brajat själva och alltså inte vet vad dom snackar om, dom har drivit fram rena pogromstämningen mot oss livsdyrkare, och det i det här landet som för inte så länge sen var en fin sextiotalsidyll.

Nu snor dom in en för en enda haschbit och trakasserar en överallt. Man har dragit in mitt studiebidrag, trots att jag varje dag studerar livet intensivare än andra och särskilt då förstås örternas inverkan på själslivet, som är mitt specialämne. Jag får inte ens hålla föredrag i skolorna längre. Och mina gamla lärare har gått och fimpat håret igen, satans opportunisterna. Farsan ligger lågt, den fegisen; och morsan tjoar i nån jävla kör igen.

Nä, kära ovänner, nu pyser jag och min jycke. Jag ska

söka politisk asyl i kungariket Danmark och slå mig ner i Christiania, frihetens stamort i Norden. Där ska vi organisera en ny rebellrörelse och så småningom smyginvadera den här jävla fasciststaten utan att nåra dimögda politiker ska ana ett skvatt.

Så, morsning, gott folk! Ha det så dassigt i den folkhem-ska tristessen. Nu får ni flina åt varann i fortsättningen. 》 》

Bilismen i brottets värld

”Utan bilen stannar Sverige” lyder den trotsiga dekaltext som många bilentusiaster sätter i bakrutan. Det finns mycket som talar för att den kriminella subkulturen i ännu högre grad än vanligt folk är i behov av bilen för sin dagliga verksamhet.

I en rapport från Brottsförebyggande rådet betitlad ”*Brottsutvecklingen*” (BRÅ 1982;4) publicerar Eckhart Kühlhorn tillsammans med Tommy Edlund en belysande liten studie på temat ”Bilism i brottsamhället”. Kühlhorn är sociolog och kriminolog och sedan 1981 Sveriges förste professor i utvärderingsforskning med särskild inriktning på studiet av effekterna av olika former av behandling av alkohol- och andra drogmissbrukare. Edlund är doktorand vid sociologiska institutionen vid Stockholms universitet.

I sitt arbete har de båda forskarna utgått från mitt eget forskningsmaterial. Sedan 1965 studerar jag med bistånd av sjuksköterskorna vid Allmänna häktet i Stockholm förekomsten av ”stickmärken” bland arrestanterna, dvs objektiva tecken på injektion av droger in i venerna. Där har vi hittills funnit omkring tio tusen individer som injektionsmissbrukare.

Kühlhorn-Edlund har valt att studera de hundra första injektionsmissbrukare som kunde identifieras i löpande följd som ”aktiva missbrukare med färska stickmärken” i vår studie under januari 1979. Under den tid som materialet bearbetats avled en av individerna. Av de återstående var 15 kvinnor. Medelåldern i gruppen var 29 år. Tre fjärdedelar var skrivna i Stockholms kommun.

Ungefär hälften av gruppen har varit injektionsmissbru-

kare sedan mer än tio år. Tjugo procent hade debuterat med sprutorna redan före 1965. Totalt hade 99-mannagruppen arresterats vid 2 400 tillfällen eller i genomsnitt två gånger per år och narkoman sedan första arresttillfället.

Endast tio hade körkort men inte mindre än 34 var registrerade som bilägare: 16 ägde en bil, sju två bilar, fem tre bilar och lika många fyra bilar medan en ägde 50 bilar! Rekordinnehavet gällde inte någon bilfirma utan en privatperson. Man kollade också upp bilarnas tidigare ägare, och en stor del av dessa kunde också identifieras som sprutnarkomaner.

Knarkarna har givetvis mycket otalt med kronofogden. De bilägande missbrukarna hade i genomsnitt åtta förfallna vägtrafikskatter och 16 obetalda felparkeringar per person.

Kriminellt visade sig gruppen som väntat mycket hårt belastad. Den upptäckta och beivrade brottsligheten är endast en bråkdel av den totala, eller som författarna själva säger ”den synliga toppen av ett isberg”. Författarna påpekar också en annan viktig felkälla i statistiken: ”För personer med mycket intensiv brottslighet – de här beskrivna narkotikamissbrukarna hör defintivt till denna kategori – hinner rättsväsendet inte med att svälja brottsligheten. Detta resulterar i att ett stort antal brott av dessa aktiva personer i motsats till brottslingar med låg eller åtminstone normal brottsproduktion, blir utgallrade ur registret enligt RB (dvs rättegångsbalken, NB) 20:7 p 2 (brott förövade av personer som ännu inte dömts för tidigare begånget grövre brott, brott begånget av person som undergår påföljd).”

Trots det administrativa rabattsystemet för högaktivt kriminella var 99-mannagruppen fram till 1980 registrerad för 6 709 brott eller ungefär 70 brott per individ. Det genomsnittliga antalet upptäckta och beivrade brott under perioden 1976–79 var 5 à 6 brott per individ och år.

När man studerade bilägandets roll visade det sig att det totala antalet brott per person 1976–79 var dubbelt så stort för de bilägande narkotikamissbrukarna (43 brott per individ) som för de billösa (21 brott per individ). Till största delen berodde skillnaden på trafikbrott, särskilt olovlig körning.

Bilagarna var dock starkt överrepresenterade också när det gällde fordonstölder, grova stölder, inbrott och narkotikabrott. Författarna påpekar att det förefaller rimligt ”att se bilinnehavet hos narkomaner som en direkt brottsgenerator för trafikbrottslighet och som en förutsättning för sådana brott som vållar behov av både persontransporter nattetid och varutransporter”.

Kühlhorn-Edlunds slutsatser blir mycket beska för de instanser och myndigheter som har ansvaret för knark- och kriminalvårdspolitiken och dess praktiska tillämpning:

”Vi vill slutligen spekulera något över det faktum, att andra myndigheter än polisen inte synes ingripa mot dessa förhållanden. En av förklaringarna skulle vara att exempelvis vårdmyndigheter inte skulle känna till här beskrivna fakta. Denna förklaring är den mest osannolika, eftersom *så gott som samtliga narkomaner i denna undersökning under så gott som hela observationsperioden sedan 1976, stått under vård året runt. För det mesta är det fråga om skyddstillsyn inom ramen för den öppna kriminalvården med några avbrott då och då för en vistelse i en fångvårdsanstalt.*”

Kursiveringen är min. Detta är den osminkade sanningen om den svenska kriminalvårdens stolthet, den sk frivården. Avslöjandet av denna politiska kuliss är så pinsam att veterligen inte en enda tidning kommit sig för att referera rapporten.

Författarna ifrågasätter om inte ”samhällen med en överflödsekonomi riskerar att tappa förmåga att styra förhållanden som dessa. Man har råd – mot bakgrund av goda ekonomiska förhållanden och ett välutvecklat stöldförsäkringssystem – att leva tillsammans med subkulturer med illegitim verksamhet. Under sådana förhållanden tillhandahåller samhället olika servicemöjligheter och väntar på narkomanens egna beslut att ändra sin livsföring och undviker i möjligaste mån åtgärder som kan innebära konflikter med narkomansamhället”.

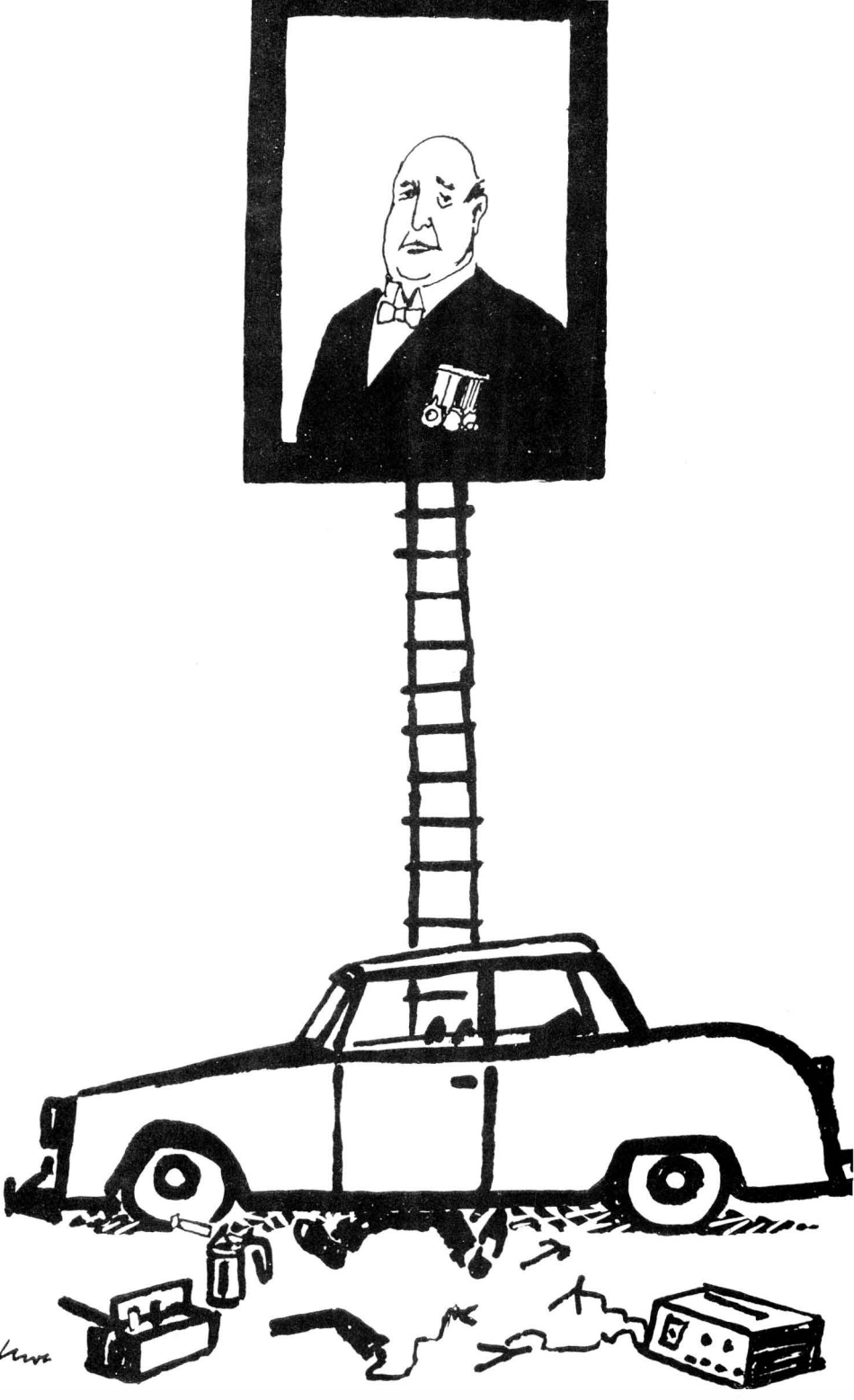
De redovisade förhållandena ställer sextio- och sjuttio-talens flumpolitik inom knark- och kriminalvården i blyxtbelysning. Just så här eländigt är det gyckelspel, som i dag

sysselsätter myriader av samhällsfunktionärer av alla schatteringar och grader. Alla lever de gott på detta gigantiska och skamliga elände så länge samhället kan finansiera den fars som svensk kriminalpolitik utvecklat sig till.

Varje byråkrati utvecklar i varje läge en bärande ideologi för att ursäktas sina egna tillkortakommanden. Författarna är medvetna om det och påpekar: "I den symbios som då utvecklar sig mellan olika samhällsorgan och narkomanerna får också narkotikakommersens filosofi anhängare långt ut över gränsen av deras egen krets; en filosofi som går ut på att det inte är narkotikan som medför de stora problemen utan samhällets kontroll över narkotikan och att kontrollskadorna är det centrala problemet och inte narkotikaskadorna."

Vi behöver en i grunden ny kriminalpolitik innan rättssystemet klappar ihop och samhället tvingas kapitulera inför knarket, som då kommer att legaliseras i omgångar "eftersom ju redan spritförbudet på sin tid misslyckades där det försöksvis hade genomförts".

Grundprincipen för samhällsreaktioner mot brott (oavsett samhällssystem!) bör vara just så små korrigerande åtgärder som erforderligt på ett så tidigt stadium som möjligt i den kriminella felutvecklingen. Man skall alltså dämja i bäcken för i ån är det för sent. Nu står den rådande kriminalpolitikens överstepräster och chefsideologer och håller för ögonen och viftar med var sin tesked i strandkanten medan brottsforsen sköljer med sig allt fler rotlösa och trasiga ungdomar mot det stora fallet. Den enes undergång blir den andres befordringgång. Det är humanism det.

Vardagens upphöjda vansinne

Det är lördagskvällen den 23 oktober 1982 och jag är inviterad till en föreställning på Dramaten. Jag avböjer i tid med hänvisning till att jag i anständighetens namn måste röja i de svårt försummade posthögarna. Efter ett halvdussin brev får jag en obändig lust att åka in till Allmänna häktet och språka en stund med en man ("ett fall") som tidigare indirekt och oförskyllt nästan kommit mig att tappa hakan av förundran och förlägenhet. Nu ville jag få ett långtidsperspektiv på hans liv och göra en fördjupad bedömning av hans psykiska hälsotillstånd. Vad vi pratat om ikväll skall jag kanske berätta i annat sammanhang, men nu till gårdagen.

I går förmiddag ringde mig en skyddsassistent, som jag aldrig träffat, och "ville ha ett vårdintyg på en kille som omhändertagits enligt brottsbalken 28:11", dvs gripits på begäran av övervakningsnämnden därför att han misskött kontakterna med nämnden under den övervakning som hans dom till skyddstillsyn föreskrev.

Jag frågade naturligtvis om vederbörande nu hade blivit sinnessjuk (eller psykotisk som det heter på fikonspråket), eftersom övervakningsnämnden nu förväntade sig ett vårdintyg.

"Ja, det vet vi inte precis; det är ju inte så lätt att avgränsa", svarade den kvinnliga kriminalvårdstjänstemannen, uppenbarligen förnärmad över att jag ifrågasatte diagnostik och kriterier. Av ordvalet och tonfallet att döma föreföll hon ha en relativt färsk socionomexamen i ryggen.

Jag upplyste henne om att avgränsningen mot psykos som regel inte är svår för en erfaren psykiater. Jag passade också på att nämna att jag av princip endast utfärdar vårdintyg (för

tvångsintagning inom mentalvården) för klart psykotiska människor ”som därtill uppfyller de speciella krav och kriterier som lagen föreskriver för omhändertaganden av det här slaget”, och det även om Socialstyrelsen för några år sedan, när nykterhetsvårdslagen skulle avskaffas, såg till att den psykiatriska vårdlagen (LSPV) justerades en smula så att man skulle kunna tvångsomhänderta även icke sinnessjuka alkoholister.

”Men det är väl ändå du som avgör om folk skall in på vårdintyg eller inte”, envisades skyddsassistenten med en nu närmast nollgradig blandning av is och kyla i rösten.

Jag måste då erinra om att varje legitimerad läkare i riket är behörig att utfärda vårdintyg och alltså även skyddsvärnets egna läkare på kriminalvårdens behandlingscentral. ”Personligen är jag konsult åt sjukvårdsfunktionen på häktet och åt stockholmspolisen, men inte åt socialvården, sjukvården i länet, hälsovårdsnämnden, åklagarväsendet, advokat kåren, domstolarna, skyddsvärnet eller brandkåren”, upplyste jag hovsamt. ”Sköterskorna och jag försöker se till att folk får den medicinska tillsyn de skall ha medan de sitter på häktet, det är vår uppgift. Men visst skall jag titta på killen om det nu är något alarmerande med honom”, tröstade jag skyddsassistenten som nu tenderade att pendla över från kyla till överhettning.

Ett par timmar senare åkte jag upp till häktet för att tala med den förmodat sinnessjuka (en möjlig sinnessjuk skulle marinen ha uttryckt det) och finner honom i ett samtalsrum tillsammans med vårdintygsbeställaren. Hon visade sig vara en liten späd och mycket söt flicka av omisskännlig överklassprägel. Jag kände intuitivt på mig att det för denna väluppfostrade flicka nog närmast förefaller ”sinnessjukt” att över huvud taget begå brott.

Den skyddstillsynsdömde patienten-klienten-arrestanten visade sig vara en välbegåvad och humoristisk trettioåring som spontant förklarade sig vara ”ett barn av mellanölsgenerationen”. Han förklarade förtrytsamt att ”missen med ’Skyddet’ berodde på ett missförstånd”, vilket naturligtvis var en stilla vals.

På fråga om sin bakgrund berättade mannen att han kom från ett välordnat hem. Fadern var en högre statstjänsteman som just lämnat rullorna och det jordiska. Efter avslutad praktisk gymnasielinje hade grabben under tio års tid väsentligen jobbat som bilmekaniker.

Av och till hade det trasslat till sig med alkohol och knark och särskilt med sömntabletter, som han periodvis hade missbrukat i russsyfte. "Det började när jag jobbade som truckförare på ett läkemedelsföretag. Vi snodde tabletter mest på skoj och körde dom som torrsprit, med eller utan öl. Men nu är jag helt fri från missbruk sedan länge, jag bor kvar hos morsan och jobbar svart för man kan ju inte leva på de futtiga 2 700 i månaden som jag får i pension."

Naturligtvis frågade jag mannen varför i all världen han hade blivit förtidspensionerad. "Det undrar jag faktiskt själv", sa han, "för sjuk har jag aldrig varit mer än i samband med bakfylla, överdoser, snedtändningar, infektioner och annat skit i samband med missbruket. På pensionsintyget stod det '*Persona immatura*' (dvs omogen personlighet, NB), men det är väl ingen sjukdom", småmyste killen, som inte uppvisade en tillstymmelse till "psykos" eller "psykisk sjukdom" i lagens mening.

Efter ytterligare en stunds resonemang kring den personliga kriminella meritlistan, som omfattar ett tjugotal gripanden med den vanliga blandningen av bilstölder, försäkringsbedrägerier, misshandel (av modern i berusat tillstånd), rattfyllerier, rånförsök etc, kunde jag meddela skyddslingen och skyddsassistenten att grabben inte företer några tecken på "sinnessjukdom". Jag nämnde också att jag tyckte det var oanständigt, förödmjukande och förödande att låta förtidspensionera en frisk person bara för att rättsapparaten och kriminalvården inte vet hur den skall behandla honom.

"Men i nuvarande arbetsmarknadspolitiska läge ser vi oss ingen annan utväg", säger då assistenten som finner förtidspensionering på grund av upprepade kriminaliteter helt i sin ordning.

Jag förklarar i bådaskild närvaro att killen *inte* är psykiskt sjuk, att det minst av allt kan bli fråga om vårdintyg och

tillägger: "Men är det så att du vill komma igång med något beredskapsjobb så kan du säkert få ett friskintyg." Killen smilade förtjust medan assistenten inte alls verkade glad över att få sin skyddsling friskförklarad. Vad skall man göra med brottslingar som är så friska att de orkar vara brottsaktiva dygnet runt veckan runt?

"Den här skyddstillsynsverksamheten är ju rena nyset", sa killen när han märkte att han vågade tala klartext, och fortsatte: "För ingen vettig människa kan ju ta det här på allvar."

"Säg inte det, för det försörjer ju ändå en massa skyddsassistenter, och det är inte att förakta i nuvarande arbetsmarknadspolitiska läge", sa jag lågmält, försynt och vänligt som alltid. Men inte ens över detta matnyttiga konstaterande uppvisade assistenten någon påtaglig glädje.

Jag sade hej till den unge pensionären, som fnyste av hälsa och vällust, och adjö till assistenten. Hennes hand kändes som en död flundra.

Vad är scenens krystade och mystifierande dramatik mot vardagens upphöjda vansinne? Vad är Dramaten och pjäserna där mot Allmänna häktet i Stockholm och den svenska kriminalvården? I valet mellan den dramatiserade verkligheten och verklighetens dramatik föredrar jag avgjort den sistnämnda. Men bäst är nog att blanda, förslagsvis en del dikt och nio delar bikt i den allmänna kosten.

På driven i Rom

Sommaren 1980 var jag inbjuden till en narkotikapolitisk konferens i Rom, anordnad av FN:s sociala forskningsinstitut (UNSDRI), ett av världsorganisationens många impotenta organ.

Under fem heta högsommardagar satt ett tjugotal personer från alla kontinenter i ett gammalt adelspalats i centrala Rom och försökte diskutera sig fram till ett globalt forskningsprogram om droger och missbruk, men förhållandena i olika hörn av världen var alltför varierande för att man skulle kunna ta fram ens ett enda projekt som passade alla. Men diskussionerna var informativa och lärorika på många sätt.

Några afrikanska representanter hävdade att deras huvudproblem var att de upplevde sina länder som avstjälpningsplats för svårsålda eller överblivna läkemedel från industriländerna. Flertalet fattiga länder hade ännu inte drabbats av knarkvågen, och deras ombud hade svårt att fatta att ungdomar i de rika länderna kunde börja injicera sig med olika droger.

Värdlandet Italien representerades av en professor i rättspsykiatri, Ferracuti, som var regeringens huvudrådgivare i narkotikafrågor. Han uppgav att man hade ca 60 000 heroinister i landet "och i alla samhällsklasser". I Palermo hade exempelvis de första knarkarna varit rikemanssöner ur jet-setkretsarna som varit med i svängen i Holland innan de kommit på driven i Rom.

Italien hade ett stort, havererat metadonprojekt bakom sig. Nu förskrev ett stort antal läkare, bl a Ferracuti själv, morfin till missbrukarna för injektion på egen hand. "Det är

visserligen ännu mot lagen, men om jag inte gjorde det skulle dom kanske stjäla min bil i morgon. Med legalförskrivning så är det bara missbrukarna som går under, och vår rättsapparat klarar inte en restriktiv politik.”

Ferracuti visade sig vara totalt obehövad i den omfattande internationella litteraturen och debatten och meddelade stolt att han nu arbetade för en legalisering av alla slags narkotika. ”Den dag cannabis släpps fri här kommer den italienska turistindustrin att få historiens största kick”, myste den hurtfriske Ferracuti, som i sin fysiska och psykiska fyrkantighet tedde sig som ett slags jovialisk Mussolini-figur i operettupplaga. Komik och tragedi kan uppenbarligen vara två sidor av samma sak.

De sena eftermiddagarna och kvällarna var fria för att de långväga gästerna skulle få tillfälle att lära känna Rom. Av en tillfällighet hade jag blivit inkvarterad i ett litet bakgårds-hotell i gamla stan och blev på det sättet närmsta granne till det berömda Piazza Navona med sina tre praktfulla fontäner. Redan första dan upptäckte jag att en mängd förkomna alkoholister och narkomaner kom ut ur de mörka gränderna framemot eftermiddagen och samlades kring fontänerna. Det var unga människor, många omåttligt smutsiga, en del tandlösa, infekterade, febriga och svårt sjuka.

Nästan all min lediga tid tillbringade jag den här veckan bland dessa människospillror som kom mig att minnas gamla dokumentärfilmer om New Yorks beryktade Bowery Street. Forum Romanum och antikviteter kan man läsa om hemma i lugn och ro i tillförlitliga handböcker, men missbrukare måste alltid studeras där de råkar befinna sig för stunden.

I den svenska byråkratin finns det emellertid också en annan metod att orientera sig i tillvaron. Man kan nöja sig med den erfarenhet som Rom-konferensens ordförande, överdirektören i Brottsförebyggande rådet, juristen Bo Svensson, avslöjade i en intervju i *Aftonbladet* den 8 november: han medgav att han aldrig hade träffat någon missbrukare eller narkoman och uppenbarligen inte heller någon yrkeskriminell.

I brist på erfarenhet håller sig nämnde Svensson med många åsikter om narkomaner och narkomani och avslöjade för intervjuaren, och för den som fortfarande orkar läsa *Aftonbladet*, att han dröjer sig kvar i det sena sextiotalets ultraliberala föreställningsvärld.

Nog kunde väl vår nya, devalverings- och handlingskraftiga regering göra den genomkultiverade, genompraktige och genomsympatiska Bo Svensson till ambassadör i Nya Zeeland eller trakterna däromkring, kanske Nya Guinea, så att han slutar att förlama den svenska brottsbekämpningen. I annat fall får man nog överväga en namnändring av det svenssonska ämbetsverket till Brottsproducerande rådet. Det skulle ju kunna vara en tröst när produktionen faller inom alla andra områden.

Bo Svensson hade inte något behov av att utbyta lunch-tankar med mig i Rom eller att följa med och språka med de utslagna missbrukarna kring Piazza Navona. Han skulle nog bara ha blivit illa berörd och tyckt att de såg motbjudande ut och luktade illa.

Bland de hundratals vinddrivna existenserna runt fontänerna minns jag särskilt tre totalt söndersupna grabbar från Sudan. De hade varit gäststudenter i Rumänien i fem år men blivit hemsända, kanske på grund av drickande, men det framkom inte, men de hade aldrig kommit längre än till Rom. De hade inte ens sänt vykort hem under de fyra år de gått på fyllan i Rom, så vi ordnade gemensamt den saken.

De två som kunde sitta upp var så skakiga och darriga att de inte kunde skriva själva, så jag fick utforma texten på engelska och berätta var grabbarna fanns och att de hade supit ner sig i Rom. Med möda kunde två av de tre plita dit sina namnteckningar. De var påfallande tacksamma för att kunna sända en hälsning hem "för nu vet dom att vi lever".

Den tredje sudanesiern var döende i tuberkulos sedan han nyligen hade avvikit från ett italienskt sanatorium, "för på italienska Röda Korset var dom så snälla och dumma så dom gav honom pengar till hemresan kontant och inte i form av en biljett, och det klarade han inte utan söp upp pengarna". Jag fick en känsla av att alla tre hade hjälpts åt att

dricka upp reskassan.

Jag ringde efter en ambulans åt den döende och fick besked att man skulle komma. När ingen ambulans hade syns till på två timmar ringde jag återigen upp sjukhuset och fick nu beskedet att man inte hämtade hippies "för dom betalar ingen skatt här". Så ser Ferracutis Italien ut och hans frihet.

De berusade kamraterna vakade över den döende med var sin helflaska vin och upprepade ideligen, som besvärjelser för att döva sin egen hjälplöshet: "Du skulle inte ha stuckit från sjukhuset och börjat supat igen." Den döende var redan för långt borta för att reagera på förebråelserna eller ta emot en sista klunk till tröst.

Från min treåriga sanatorietid under ungdomsåren minns jag att de tuberkulosdöende långsamt glider bort, stilla och utan smärtor, som en farkost som lossnat i förtöjningen och sakta driver ut från stranden och försvinner in i dimman. Det är ingen svår konst att dö i tuberkulos.

På driven i Rom 2

Efter några kvällars samspråk med några dussin nerknarkade och trasiga ungdomar av skilda nationaliteter dyker det plötsligt upp en ung svenska som hört att någon nyfiken svensk läkare gjorde Piazza Navona den äran.

Det var en lång och slank mellanblond 23-årig flicka från Jönköping, som glatt berättade att hon nu gått på på driven i Rom i fem år. Hon hade avverkat några år på vårdyrkesskolan där hemma, haschat med kompisarna över veckosluten en tid, skaffat sig ett tågloffarkort och rivit av större delen av kontinenten den första sommaren. När hösten kom hade hon hamnat i Rom, och vid det hade det förblivit.

Flickan var klädd i en uppseendeväckande, gammal fotsid partajklänning med paljetter och tofsar, men nu var kreatioken, som hon nog hade hittat i någon lumpbod, fläckig, trasig och fransig också där den inte skulle ha några fransar. Jäntan var barfota och så ofattbart smutsig som man bara kan se kroniska haschare vara.

I amerikansk psykiatrisk litteratur kallas detta tillstånd för *amotivationssyndromet*, ett avancerat stadium i cannabismissbruket där det inte längre går att motivera missbrukaren för just någonting, inte ens för den personliga hygien. Man kunde ana att det efter en grundlig reovering nog skulle framträda en nordisk skönhet ur smutsen och lumpen. Hon rökte obesvärat och öppet på sin haschpipa och frågade, halvt på skoj och halvt på allvar, om jag ville ha en braja.

Naturligtvis var jag nyfiken att höra vad flickan levde på. Hon förklarade att hon inte ägnade sig åt prostitution, och det lät mycket trovärdigt för i sitt derangerade tillstånd hade

hon inte kunnat etablera sig på den marknaden. ”Nej, vi klarar oss därför att vi delar allt med varann”, sa flickan stolt.

Jag förklarade att jag mycket väl kunde tänka mig att man delade det mesta i livet, men jag envisades och sa att ”frågan återstår: Var kommer kosingen från?”

”Det vet jag faktiskt inte så noga,” sa flickan, ”själv har jag inte haft en lire på årtal.” Hon menade att en del fick regelbundna bistånd hemifrån, ”för fortsatta studier” sa hon och sköt ut underläppen och smilade.

Det var en mycket internationell samling havererad ungdom som levde runt piazzan – många österrikare, tyskar, fransmän, engelsmän, några amerikaner, ett par danskar, en nyazeeländare, en mängd afrikaner, några japaner men såvitt flickan visste ingen finländare eller norrman. Många var säkert pappas pojkar som kommit bort på en studieresa som definitivt gått snett.

”Och några gör en del affärer, inte alla helt vita kanske”, log flickan som också påstod att hon kände två missbrukare som dagligen utförde någon timmes arbete och tjänade en slant på det: de tiggde spillolja på en bilstation och smorde kedjorna på de stora fönsterjalousier som de flesta småbutiksinnehavare håller sig med i Rom; för en spottstyver stycket.

”Men det går ingen nöd på oss som du ser, för vi delar allt med varann”, upprepade flickan som uppenbarligen verkade mycket nöjd med sin tillvaro.

Jag undrade var hon bodde och fick inte helt oväntat svaret: ”Lite här och där, som det passar sig.”

Då jag frågade om hon inte var rädd för att bli gravid när hon flöt runt i knarkarkvartarna knuckte hon på huvudet och svarade att det inte var något bekymmer; hon hade redan fått ett par aborter här nere.

I ett försök att pejla allvaret i livsstilen frågade jag jätan vad hon själv trodde hon skulle göra om fem år. ”Jag är kvar här förstås, för det här är mitt liv och mitt hem och alla du ser här omkring är min familj”, sa flickan med påtaglig inlevelse och övertygelse.

”Men”, försökte jag, ”har du aldrig funderat på att skaffa dig en egen kille och slå dig till ro och så att säga bilda eget bolag?”

”Nää, det har jag faktiskt aldrig tänkt på. Men det är klart att skulle man nån gång i en avlägsen framtid hitta nån figur som man skulle kunna stå ut med så kanske man skulle slå sig till ro. Men då skall vi slå oss ner ute i skogen med en get och ett par höns, för jag vill absolut inte ha något med industrisamhället och den moderna civilisationen att göra”, svarade flickan till min häpnad.

Jag sökte dölja min förvåning och försökte lite försiktigt påpeka att hon och hennes eventuella lilla familj kanske inte skulle kunna klara sig i skogen på en get och ett par höns.

”Det kan man visst det”, deklarerade flickan trotsigt och förnämat. ”Det är bara det att nutidsmänniskan totalt glömt bort all kunskap om hur man lever i harmoni med naturen. Det är därför den moderna människan är så vilsen och hjälplös”, sa flickan trosvisst i en undervisande ton.

Hoppsan tänkte jag, när i nästa ögonblick en lika derangerad men mera framfusig italiensk knarkarflicka klappade mig på axeln och frågade om jag ville bjuda dem på var sin glass. Naturligtvis gjorde den välbeställda turisten det, och italienskan försvann snabbt i vimlet med en bunt papperspengar.

Jag ville nu pejla svenskans världsbild och se om den företedde de bisarrerier som är vanliga hos kroniska haschare. En enkel och ofta avslöjande standardfråga är: Vad är din högsta önskan här i livet?

Flickan satt tyst en stund och lekte med ett radband medan hon log avvisande. Sedan konstaterade hon att det nog skulle vara meningslöst att försöka förklara en så komplicerad sak för mig ”för du skulle ändå inte förstå mig”.

Inför ett så framtida påstående måste jag givetvis retirera och medge att det kanske kunde förhålla sig på det sättet, ”men du kan väl ändå låta mig få höra vad som är din högsta önskan”.

”Du skulle ändå bara skratta”, sa flickan misstänksamt. Jag bedyrade att jag inte skulle skratta, vad hon än önskade

sig. Det måste hon ha litat på, för plötsligt sa hon: ”Okey då, min högsta önskan är att jag en gång under min livstid ska få kyssa månen, och det är jag också säker på att jag ska få göra en gång.”

Det var inte svårt att hålla sig för skratt. Jag satt stum några ögonblick tills den italienska knarkarflickan återkom och befriade mig ur min förlägenhet med tre jättelika, färgsprakande glassar, fabriksstillverkade, i industrisamhället.

Vi högg alla tre in på glassarna, men samtidigt kom de närstående förkomna närmare med hungrig blick, dröjande men med bestämda rörelser. Jag satt på tempeltrappan med flickorna, mitt på långsidan av Piazza Navona. Flickorna höjde förtjust sin glassar över huvudet, ungefär som frihetsgudinnan i New York höjer sin fackla, medan de utslagna kom fram och tog sig några slickar eller en tugga från glassarna. Fickorna var förtjusta och påpekade triumfatoriskt: ”Där ser du, vi delar allt med varann.” En del av bröderna och systrarna i misären hade en tand här, en annan en där, några hade stora munsår och en eller annan bör ha haft tuberkulos eller andra smittsamma sjukdomar.

Under några heta sommarkvällar kunde jag konstatera att horder av vinddrivna ungdomar både kunde leva och dö som råttor på Piazza Navona, till bruset av tusentals turister och tre praktfulla fontäner. Det är frihet det. Professor Ferracuti och överdirektören Svenssons frihet.

Amv

Knark & politik

Under de snart trettio år som jag arbetat med missbrukare har jag aldrig upphört att förvånas över hur svårt det är att få även välbegåvade, välvilliga och i allmänna frågor välinitierade politiker att komma drogproblemen in på livet. De är som regel inte bara vilsna och okunniga i dessa knepiga processer, de har ofta tydligen inte ens några krokar i sin erfarenhetsvärld att hänga upp analyserna på, uppenbarligen därför att de är så helt främmande inför de människor, miljöer och mekanismer det här är fråga om.

Det är i stort sett lika eländigt med förtrogenheten och inlevelsen i alla riksdagspartier, och det verkar nästan vara mer tur än skicklighet när någon yrkespolitiker hittar ett korn i knarkfrågan.

Jag skall i korthet skildra en enda episod och ett enda politikeröde för att belysa de här mekanismerna och sätta in det hela i ett historiskt sammanhang som jag själv upplevt och beskådat på nära håll.

När jag sommaren 1954 vikarierade som socialläkare vid Stockholms barnavårdsnämnd råkade jag av en ren tillfällighet bli den som diagnostiserade det första medicinskt dokumenterade fallet av intravenöst missbruk inte bara i Stockholm och Sverige utan såvitt bekant i Europa! Det var alltså här som den amerikanska narkotikaepidemin fick sitt första brohuvud, i bohemkretsen kring det litterära sällskapet Metamorphos i slutet av fyrtiotalet.

En dag ringde en förtvivlad mamma upp mig och berättade att hennes femtonåriga dotter "plötsligt klappat samman och blivit som förbytt". Det visade sig att flickan under våren 1954 hade ramlat in i de första spirande knarkargäng-

en kring några klubbar i Gamla Stan.

Familjen bodde på Vegagatan nära Odenplan. Redan när jag öppnade gatuporten hörde jag oväsen från trapphuset. När jag kom in i våningen krälade en fysiskt yppig tonårsflicka omkring i en stor säng och ömsom gallskrek av ilska och aggressivitet, ömsom stönade av utmattning.

Jag hade aldrig sett eller hört talas om något liknande. Modern hade fått klart för sig att flickan börjat knarka. Jag hittade några färska stickmärken på jäntans vänstra arm, och det var uppenbart att hon hade fått en snedtändning på det redan då narkotikaklassade centralstimulerande medlet amfetamin.

Jag kände nu något av historiens vingslag över scenen. Jag var omtumlad. Visst hade jag läst om avancerat narkotikamissbruk i USA och Orienten, men att här hemma hitta en liten fräsch och söt tonårsflicka kräla runt och yla efter en intravenös överdos av narkotika hade jag aldrig kunnat tro att jag någonsin skulle få uppleva.

Omskakad och upphetsad återvände jag till nämnden och dikterade en utförlig journalanteckning, som jagsedan återgav in extenso i min första narkotikabok (*Narkotikafrågan och samhället*, Aldus/Bonniers 1968, slutsåld sedan länge).

Eftersom fallet i högsta grad var alarmerande satsade jag hårt på "Lill-Stintan". Jag blev hennes övervakare, och min hustru och jag arbetade länge innan vi slutligen fick henne på fötter, via Ryagårdens ungdomsvårdsskola.

Sedan jag hade fått en god kontakt med flickan ordnades ett extra sammanträde i barnavårdsnämndens ungdomsdelegation, där "Lill-Stintan" och jag fick tillfälle att redogöra för knarkläget i Stockholm sommaren 1954.

Flickan lämnade en mycket detaljrik och trovärdig berättelse om att det gick att inhandla närmast obegränsade mängder amfetamintabletter på ett halvdussin lokaler i stan: det rörde sig om knuttefiket Chico Bar på David Bagares gata, legendariska Gazell Club i Gamla Stan, Café Trubaduren på Västerlånggatan 68 (nuvarande Restaurang Kristina), Café Nybrogård mitt emot Dramaten och därtill barnvårdsnämndens egen klubb Söderstjärnan på Hornsgatan!

Reaktionen på flickans öppenhjärtiga redogörelse, som jag efter utfrågning på stan kunde verifiera inför nämnden, blev totalt oväntad: samtliga nämndledamöter lyssnade roat och skeptiskt på flickans livliga skildring, som om det handlade om en saga ur Tusen och en natt. Ingen ville bevärdiga sig med att ställa några frågor till flickan, som avtackades kort och torrt av delegationsordföranden Nils Hallerby, i de yttersta av dessa dagar nypensionerat finanslandstingsborgarråd i Stockholm.

När flickan lämnat rummet såg nämndledamöterna undrande och småleende på varandra, och en chefsinspektör tillade trösterikt ”att det här är ungdomlig rövarromantik kring några modedefenomen som kommer och går och som kvällstidningarna nyligen skrivit lite sensationslystet om”. Därmed avfärdades det hela, och nämnden befattade sig inte vidare med narkotikafrågan förrän den hade vuxit mynigheterna över huvudet!

Hur kunde delegationsordföranden Hallerby ta så lätt på flickans och min larmrapport? I decennier har jag trott att det berodde på att flickan var problembarn och klient, medan jag då ännu endast var medicine kandidat och därtill Clartéordförande och därför kanske inte betraktades som helt omdömesgill. Först på senare år, sedan jag diskuterat med hundratals yrkespolitiker, jurister och chefstjänstemän i olika förvaltningar och ämbetsverk, inser jag att förklaringen nog var en helt annan än min ursprungliga och därtill betydligt mindre sofistikerad.

Jag menar att problemet var och är att Nils Hallerby och hans genompräktiga gelikar i riksdag, landsting, nämnder och förvaltningar trots ärligt intresse som regel inte ens har elementära förutsättningar att förstå sig på invecklade socialpsykologiska processer, knepiga problemungar och socialt havererade människor. Att socialarbetarna och läkarna har det nästan lika svårt gör inte saken bättre. Det är den sociala bakgrunden och den bristande närkontakten som gör överheten främmande inför problemet.

Låt oss titta lite närmare på Hallerbys kvalifikationer för den problemförståelse som jag skissat. Jag skulle lika gärna

ha kunnat exemplifiera med nästan vilken annan ledande politiker som helst, men Hallerby råkar jag känna sedan barnaåren.

Nils Hallerby och jag är jämnåriga och vi växte upp i trettiotalets Norrtälje, i småstadsidyllen. Han kom från en mycket skötsam, idog och aktad familj som tillhörde den inre kretsen i Missionskyrkan.

Hallerby var en stillsam och flitig skolpojke, tidigt något av kammarlärare. Eftersom Missionsförbundet hade sin egen ungdomsverksamhet såg vi aldrig den blivande politikern ute bland vanliga ungar i lek och idrott. Han var inte ens med i scouterna, där socialgrupperna annars blandades väl.

Hallerby var en av de ytterst få från trettiotalets Roslagen som efter avslutad realskola inte gick ut i arbetslivet utan läste vidare vid gymnasiet i Uppsala. Han gjorde politisk kometkarriär och blev redan under gymnasietiden ordförande i SSUH, Sveriges Studerande Ungdoms Helnykterhetsförbund. 1947 tog Hallerby sin fil kand och kom samma år in i styrelsen för folkpartiets ungdomsförbund.

Redan 1946 hade Hallerby börjat medarbeta i *Expressen*, där han var politisk redaktör i början av sextiotalet och snart blev andreredaktör. 1950 kom han in i Stockholms stadsfullmäktige och 1966 blev Hallerby heltidspolitiker, först borgarråd och sedan landstingsråd, fram till 1982.

Under hela sitt liv har Hallerby levt i en överbeskyddad miljö och rimligtvis endast sporadiskt kunnat få ytterst tillfälliga och ytliga kontakter med de problemmänniskor han hade till uppgift att bistå i politiken. Det kan inte vara lätt att lära sig förstå problemmänniskor och deras villkor på tidningsredaktioner, partikanslier eller utskottssammanträden.

För att komma under skinnet på folk måste man umgås med dem, i någon form av daglig och förtroendefull närkontakt. Men våra ledande politiker skulle nog aldrig kunna tänka sig att umgås med de trasiga. Ett kraftfullt handslag på en pressbild under en valkampanj är ungefär det närmaste man kommer den hårda verkligheten.

Nils Hallerby har ändå en viktig pluspoäng, förutom att

han är en genompräktig medborgare. Han har nämligen gått sex år i en vanlig folkskola och otaliga gånger fått tillfälle att förfasa sig över de okristnas ohyfs och kulturella armod. Olof Palme däremot har inte undfägnats ens denna knappa kost. Han har inte gått en dag i en vanlig skola och konfronterats med vanliga busungar utan från födelsen frotterats i privatskolor och högre ståndsmiljöer. Så Hallerby är kanske, när allt kommer omkring, en ovanligt folklig politiker. Allt är relativt sa Einstein.

På driven i Stockholm

Många av de människor som går på driven i världens storstäder lider av djupgående psykiska sjukdomar, störningar eller defekttillstånd. I Rom, Paris, London och New York ser jag vid varje besök otaliga mycket sjuka och akut vårdbehövande människor gå omkring och leta matrester i soptunor och papperskorgar.

Okunniga och beskäftiga journalister kan ibland misstolka dessa förhållanden och tycka att det är riktigt pittoreskt med psykotiska ("sinnessjuka") människor som irrar omkring som turistattraktioner i gatuvimlet.

Aftonbladets orakel Lars Ragnar Forssberg har dokumenterat den totala insiktslösheten kring dessa problem. I en krönika under rubriken "I New York får varje människa spela sin roll" (AB 10.6.82) prisade Forssberg dessa tragiska bisarrerier och beskrev en manisk kvinna som självpåtagat dirigerade trafiken dagarna i ända.

För Lars Ragnar Forssberg är det sociala förfallets New York "en av världens mest mänskliga städer. Toleransen är total. Varje människa tillåts spela sin egen roll, sitt livs roll, utan någon regissör, bortsett från den som möjligen betraktar oss från en avlägsen himmel. — — — Djupt sett är varje människa sin egen byfåne och därför är New York, alla problem till trots, något mycket hoppfullt."

Även *Aftonbladet* har sina byfånar, inte alla kanske helt nyktra när de skriver.

I Sverige har myndigheterna tidigare ingripit när det varit uppenbart att en psykotisk människa drivit omkring "ur stånd att taga vård om sig själv", som lagen uttrycker det. I dagens Sverige är detta inte längre en självklarhet. Med

tilltagande låt-gå-liberalism och försämrad samhällsekonomi ökas toleransen även här hemma.

Numera ser man också i Sverige ideligen akut vårdbehövande som myndigheterna, särskilt socialvården och den sektoriserade psykiatrin, helt öppet nonchalerar. Det är inte bara totalt söndersupna alkoholister som vandrar omkring som monument över den svenska nykterhetsvårdens avskaffande utan det är också svårt och kroniskt psykotiska människor: "Vill de inte ha någon vård skall vi inte pressa oss på!" Detta presenteras nu som "den nya humanismen". Så här kan den se ut i dagens Sverige.

Tidigt den kalla söndagsmorgonen den 5 december 1982 blev jag som jourhavande polispsykiater kallad att undersöka en sextioårig kvinna från Öst-Europa. Hon hade kommit till Sverige som politisk flykting för femton år sedan, arbetat inom sjukvården men så småningom utvecklat en paranoid form av schizofreni: hon upplevde att hon sedan ett tiotal år tillbaka systematiskt hade felbehandlats av ett antal svenska läkare som medvetet gjort henne radioaktiv. Hon upplevde sig nu döende i "strålsjuka" och önskade återvända till hemlandet för att bli begravnen i fosterjorden.

Socialvården i den kommun där kvinnan bodde kände sedan länge till att hon led av en djupgående, ytterst plågsam, mycket svårbehandlad och kronisk psykisk sjukdom, men man hade uppenbarligen inte föranstaltat om sjukvård för henne.

I november packade kvinnan sina tillhörigheter, mest gamla kläder och tidningar, i ett tiotal resväskor och ett trettiotal plastkassar och for till Stockholm. Här tog hon sig fram genom att ta taxi hit och dit eller helt enkelt genom att bära sitt pick och pack en liten bit i sänder, väska för väska och kasse för kasse.

Kring månadsskiftet november–december slog kvinnan läger på en öppen svalgång i en hyresfastighet i Stockholms utkanter. Hon travade upp sina väskor och kassar, och hyresgästerna kunde endast med möda ta sig förbi bråten, där kvinnan ordnat sin sovplats och tillbringade frostnätterna på svalgången, väl påbyltad i slitna och illaluktande

kläder.

Hyresgästerna larmade socialvården och två assistenter kom snabbt till platsen. De erbjöd kvinnan tillfälligt husrum omgående men hon avböjde, dels därför att hon inte ville ha med myndigheterna att göra, dels därför att hon endast önskade få återvända till hemlandet för att dö.

Socialvårdarna insåg givetvis att kvinnan var psykiskt sjuk och tog en läkare till platsen. Om denne hade tagit bestående intryck av "den nya psykiatrin", såsom den predikats i *Dagens Nyheter* under sextio- och sjuttitalen, eller om han själv inte var helt tillräknelig är oklart, men vederbörande ansåg inte att man borde omhänderta den sjuka kvinnan för psykiatrisk vård mot hennes vilja!

Med denna uppenbarligen inkompetenta läkarbedömning lät sig socialvårdens folk nöja och hade inte vett att tillkalla en annan läkare. Samhällets räddningspatrull lämnade alltså den psykotiska människan i sin bråte ute i kylan, med överhängande risk för att hon skulle ligga och frysa ihjäl.

En gammal pensionär tog på kvällen in kvinnan för att hon inte skulle förfrys sig, varpå kvinnan genast ansåg sig ha fått en permanent bostad hos pensionären.

Tillkallad polis omhändertog kvinnan på söndagsmorgonen, då hon i timmar vankat av och an på svalgången (som verkligen gjorde skäl för namnet) och vaktat bråten. Kvinnan gjorde passivt motstånd och fick bäras till polisbilen, vilt skrikande och vrålade. Larmtjänst AB fick ordna med en skåpbil för bagaget.

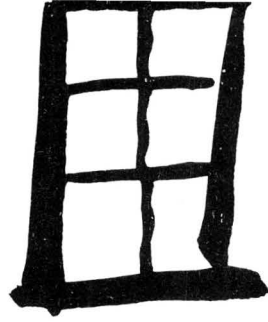
Då jag skulle undersöka kvinnan berättade hon att olika läkare satt på henne olika typer av strålar och strålskador och att hela hennes kropp nu snabbt ruttnade bort "i strål-sjukan som omfattar hela världen efter Hiroshima". Kvinnan föreföll trots omständigheterna i god fysisk vigör, men jag fick inte ta hennes puls "för om ni nuddar vid min hud så får jag allmän blodförgiftning och avlider".

Med stöd av ett sk vårdintyg togs patienten mot sin vilja in för sluten psykiatrisk vård. I det här fallet vill jag inte nöja mig vid detta utan har sänt ärendet för överprövning med

följande motivering:

”Då det synes mig upprörande att socialvården låtit denna svårt psykiskt sjuka kvinna driva omkring och sova utomhus med sina tillhörigheter och då tillkallad läkare inte ansett trängande vårdbehov föreligga underställes detta ärende Justitieombudsmannen och Socialstyrelsen för prövning; det är rimligtvis inte polismyndigheten som har ansvaret för uppenbara socialvårds- och sjukvårdsfall och detta bör klart framgå av gällande lagar och författningar.”

Utslaget i detta ärende kommer att bli riktgivande för svensk socialvård och psykiatri. Skall vi ha det som i Lars Ragnar Forssbergs lovprisade New York, eller skall svårt psykiskt sjuka även i fortsättningen få den hjälp och behandling de på grund av sjukdomen inte inser att de behöver?

På den gamla stormens tid

Psykiatrin har genomgått en lång och genomgripande utveckling, som symboliseras av namnväxlingarna på inrättningarna.

Efter reformationen ombildades klostren till våra första sjukhus genom Västerås recess 1527. Gråmunkeklostret på Riddarholmen blev dock snart för trångt varför Gustav Vasa 1551 beslöt att inrätta Danvikens hospital, där man samlade hittebarn, halta, lytta och lama, åldringar, orkeslösa, spetälska, syfilitiker och därtill svårt psykiskt sjuka i särskilda dårfinkor eller dårkistor. År 1640 öppnades Danvikens Dårhus i en separat träbyggnad vid hospitalet.

Namnet asyl förekom också i gamla tider och begreppet hospital fanns kvar till 1920-talet. År 1929 fick vi en "sinnessjuklag" och hospitalen blev sinnessjukhus. Med medicins landvinningar blev det på femtiotalet påkallat att döpa om dem till mentalsjukhus och numera är benämningen sjukhus rätt och slätt.

Fram till 1950 fanns det inte någon verkningsfull, specifik medicinering för den största och svåraste sjukdomsgruppen, schizofrenierna. De mest oroliga av dessa patienter vårdades, för att inte säga förvarades, på särskilda "stormavdelningar".

Under slutet av fyrtiotalet arbetade jag i ett par perioder som vikarie på några psykiatriska sjukhus i Stockholm, först som vårdare och senare som nattöversköterska vid sidan av medicinarstudierna.

Det var en skakande upplevelse att första gången träda in på de heloroliga avdelningarna, där vilt skrikande och våld samma patienter satt inspärrade i små enmansceller med

gallergrindar. En i golvet fastcementerad säng var enda inventarium.

De flesta av dessa olyckliga människor var snaggade som Belsen-fångar. Många satt och vaggade fram och tillbaka hela dagarna eller upprepade oavbrutet samma stereotypa rörelser tusentals gånger om dagen. Några kunde stå som vaxstoder i timmar utan att reagera för några yttre stimuli, vad man än gjorde. Andra låg hopkrupna i fosterställning, avmagrade och förtvinade, helt oförmögna att kunna sträcka ut armar och ben.

Många av dessa "heloroliga" patienter kunde bara grymta, yla, skrika eller fräsa och spotta. Det hade inte gått att få någon verbal kontakt med de svåraste fallen på decennier. Över dessa stormavdelningar låg en tjock och kväljande odör av urin och avföring: lukten satt i kläderna, i möblerna, i väggarna, i hela huset.

Jag förundrade mig i början över att några var beredda att arbeta mer än tillfälligt i denna jämmerdal. En liknande inrättning måste en gång ha inspirerat Dante till bilden av helvetet. Särskilt blev jag förvånad över att finna att personalen på markplanet – med några få och avskräckande undantag – visade ett så stort intresse och en så påtaglig värme och omtanke om dessa gravt dementa och avtrubbade människospillror. På avdelningarna fördes en tapper kamp där minsta lilla tillfälliga förbättring hos någon patient noterades med förtjusning vid kaffebordet i köket, avdelningens nervcentrum.

Tidigt om mornarna var det jobbigast. Redan vid femtiden fick man börja rengöra de heloroliga, som under natten kletat avföring i håret, kissat i sängarna och kanske kladdat på väggarna med exkrementer. Många av de oroliga var inte bara stökiga utan våldsamma och några direkt farliga. Även gamla skinntorra gummor kunde mobilisera enorma kropps krafter under orosutbrotten.

När man skulle sköta de oroligaste samlade man tre–fyra vårdare och sköterskor som på en given signal ryckte upp gallergrinden, stormade in och kastade filter över huvudet på de vilt fåktande och sparkande patienterna. Personalen

försökte skydda sig med kuddar och madrasser, men många fick rejäla snytingar och sparkar. Min hustru Carol fick vid ett tillfälle en spark i magen och missfall. Det var vardagsmat i psykiatrins yttersta frontlinje.

Sedan de oroliga patienterna väl övermannats släpades eller bars de skrikande och sparkande till hygienutrymmet, ett stort kombinerat bad- och toaletttrum, där patienten surrades fast med läderremmar på specialgjorda toalettstolar. Därpå vidtog tvagningen: med en handdusch började man tvätta avföringen ur håret och ansiktet. Hela patienten spolades och skrubbad, och man hoppades att något samtidigt skulle avgå den naturliga vägen.

När rengöringen var klar torkades patienterna och fick rena kläder. Därefter utfordrades de med varierande former av välling och gröt i stora, buckliga aluminiumbunkar. Kniv och gaffel hade varit livsfarliga instrument och förekom aldrig på dessa avdelningar.

Patienterna blev trötta av morgonövningarna, badet och maten och kunde med milt våld försas tillbaka till gallerburrarna, där man snabbt låste grinden, förhoppningsvis utan att få en snyting.

Så såg stormavdelningarna ut i Sverige och över hela världen till 1950, när vi äntligen fick fentiazinerna, de första verksamma medicinerna mot schizofreni.

Situationen förändrades nu i en handvändning. De helo-roliga blev lugna och pratbara. Man kunde överge gallerburrarna och ha patienterna på stora gemensamhetsavdelningar. Många av dessa kroniker, som inte kunnat tala på decennier, blev så bra att de kunde skrivas ut. Många tidigare helt invalidiserade schizofrena kunde inte bara flytta ut i samhället utan också börja arbeta och fungera socialt igen.

Men visst fanns det fortfarande problem: medicinerna hade vissa biverkningar som gjorde att de utskrivna patienterna efter en tid slutade att ta dem. Det brukade då inte dröja länge innan de som regel blev våldsamt sjuka igen och måste återinföras med vårdintyg och polishandräckning. I dag finns det depåmedicinering med långtidsverkan och detta gör det lättare att sköta medicineringen, men biverk-

ningarna utgör fortfarande ett problem.

Fentiazinernas ankomst ledde till den största revolutionen inom psykiatrin, som dels kunde flytta ut och sköta stora patientgrupper utanför sjukhusen, dels fick en väsentligt ökad prestige inom medicinen och samhället.

Nu inträffade nästa följdverkan: den kraftigt minskade beläggningen av schizofrenipatienter gjorde att psykiatrin på femtiotalet kunde börja ta sig an alkoholisterna. Successivt har denna patientgrupp expanderat mycket kraftigt, och antalet intagningar med alkoholrelaterade diagnoser har mer än tjugofaldigats under de senaste tre decennierna!

När läkarna, sjukhusen och försäkringskassan kunde ta sig an alkoholisterna tyckte man inom socialvården att man kunde börja avveckla den kommunala nykterhetsvården och slutligen – 1979 – även nykterhetsvårdslagen: det var tungt och trist att jobba med missbrukare.

Men läkarna och sjukvården har inte heller något handlag med alkoholisterna utan kan väsentligen endast behandla komplikationerna till missbruket och därigenom i sista hand närmast fungera som rundsmörjningsstationer för gamla bilar: efter en god service kan man tuta och köra hårt igen, till nästa rundsmörjning, då man återigen kan bunkra upp sjukpengar för det fortsatta drickandet!

Jag menar på fullt allvar att folk aldrig hade kunnat supa så hårt som i dagens Sverige, om inte sjukvården ställt upp så helhjärtat och om inte resurserna till vårdapparaten ökat så dramatiskt som under de senaste tre decennierna. Nu tryter resurserna och folk kommer alltså att bli nyktrare och friskare.

Orsakerna till förändringarna är som alltid många, men fentiazinernas tillkomst var avgörande: Utan dessa mycket verksamma mediciner hade man helt enkelt inte fått plats för alkoholisterna inom psykiatrin. Då hade man inte heller kunnat skrota ned den kommunala nykterhetsvården över hela landet, och då skulle missbruksproblemen ha varit väsentligt mindre än de är idag.

De schizofrena vann på utvecklingen, men socialvården, som numera abdikerat från ansvaret för missbrukarna, och

alkoholisterna konsumerade upp den enorma vinsten av fentiazinernas tillkomst. De alkoholistanhöriga och skattebetalarna fick betala kalaset, och psykiatrin kan återigen köra för fulla hus. Karusellen snurrar vidare, och landstingspolitikerna håller varandra hårt i händerna i blindbockarnas långdans.

En folkhemsmyt avskrivs

Den 9 februari 1983 levererade Göran Elwin ett Studio S-program som dödligt sårade en av välfärdssamhällets många skröpliga men heliga kor: att läkare kan avgöra hur folk mår och att de kan göra en någorlunda rättvis och rättvisande bedömning av patienternas arbetsförmåga.

Faller myten om läkarnas bedömningsförmåga faller det nuvarande sjukintygssystemet, och då faller en av välfärdsfilosofins gottköpsidéer: att medborgarna inte försöker tillskansa sig otillbörliga förmåner på samhällets bekostnad. Enligt samma mytssystem är det bara skyldigheterna, skatterna, som folk fifflar med. Men där är fiffllet enligt systemkonstruktörerna i stället så mycket mera utbrett. Där kan man nämligen skylla på medborgarna och behöver inte ifrågasätta själva systemet.

Studio S-redaktionen hade låtit en reporter vandra runt till elva privatpraktiker i Stockholm. Alla sjukskrev reportern, tillsammans för sju månader, på en genant enkel historia om att han kände sig visser och stressad. En del av läkarna lämnade inte ens sjukvårdskvitto och någon "glömde" ange undersökningens omfattning, vilket kunde möjliggöra en högre taxering till kassan, patienten ovetande.

Att många läkare tar lätt på sjukskrivningsbedömningar är välkänt för alla som tittat närmare på saken. En läkare, som var ett stort namn under den tid dåvarande medicinalstyrelsen lät några omdömeslösa läkare skriva ut miljontals doser narkotika till missbrukare för injektion på egen hand, sjukskrev en rad alkoholister som sedan för en mycket billig penning skötte broderns jordbruk och byggde en sommarstuga åt doktorn. Av och till måste konvalescenterna tas in

på närliggande mentalsjukhus för fylldille. Så småningom brukade doktorn förära sina genom inlärd hjälplöshet knäckta och socialt invalidiserade skyddslingar förtidspension. Trots att verksamheten var välkänd för alla berörda myndigheter fick den fortsätta mer än ett decennium, uppenbarligen därför att alla inblandade var komprometterade av eländet. Och så hade ju doktorn enligt *Dagens Nyheter* och Kerstin Vinterhed en "så mjuk och human människosyn".

Trots att dessa missförhållanden tidigare påpekats för Läkarförbundet hoppar förbundets VD Bo Hjern upp som en sårad oskuld efter TV-programmet och framför i *DN* (10.2.83) i sur dageneftersämning en beklämande kritik till programmet och dess uppläggning. I stället för att gratulera till det skickligt genomförda och avslöjande inslaget och säga att det är skönt att vi nu äntligen kan börja tala klartext kring problemet med sjukintyg så försvarar han galenskaperna.

Bo Hjerns försvar är så dåligt att det bör räddas från *DN* till eftervärlden: "Reporten uppgav inte att han var journalist och spelade in läkarbesöken på band. Det borde vara journalistförbundets uppgift att ta itu med journalister som Göran Elwin som arbetar med lögnen som arbetsmetod. Det är mycket dålig journalistik, säger Bo Hjern. Han anser att programmet snarare borde ge upphov till en pressetisk debatt än en läkaretisk debatt."

Bo Hjern kan givetvis inte förneka att han känt till tidigare fall där läkare uppträtt tvivelaktigt, "men oftast har det rört läkare som inte är medlemmar i Läkarförbundet".

Detta är närmast obetalbart och borde följaktligen föranleda en rejäl löneförstärkning till fackförbundets direktör.

Hur dålig advokatyr får fackförbundspampar prestera för en sjuk sak? Enligt Bo Hjern borde läkarnas sjukintygsbedömningar inte ifrågasättas, eller också borde reportern ha presenterat sig som utsänd av Studio S med bandspelare "i avsikt att testa om doktorn möjligen skulle vilja vara vänlig och sjukskriva mig på några veckor på en löjlig, banal och genomskinlig historia utan att jag ser krasslig ut och helst

utan närmare undersökning av något slag”. Det vore journalistik det!

Bo Hjern tycks inte ens känna till att Läkarförbundet på sin tid med skärpa vände sig mot intygssystemet när det infördes, just med hänvisning till att man inte med objektiva metoder kan fastställa patientens arbetsförmåga i en mycket stor del av sjukskrivningsärendena. Läkarna tvingades av politikerna att åta sig sjukintygsbedömningar trots närmast enhälliga och intensiva protester från läkarkåren, där man påpekade att systemet öppet inbjuder till ett omfattande skoj.

Missförhållandena med sjukintygen påpekade jag redan 1979 i Ordfronts antologi *Socialpolitik – i vems intresse?*” Jag citerar det högaktuella stycket och kursiverar ett par meningar som Bengt Börjeson spritt i en stencil med lösryckta citat ur mitt inlägg i avsikt att visa att jag inte har samma varma och humana människosyn som doktorn med legalknarket.

”Vårt nuvarande sjukförsäkringssystem innebär i praktiken att vem som helst kan bli sjukskriven när som helst och i stort sett för hur lång tid som helst. Vi har som bekant ett fritt läkarval. Den som inte blir sjukskriven av dr A blir det av dr B eller dr C. I det engelska systemet är man bunden till en viss läkare. Det motverkar kringflytande sjukskrivningar. Bättre ter sig dock det gamla danska systemet, där läkarna inte hade med sjukskrivningarna att göra utan detta var en affär mellan försäkringskassan och medlemmen. Läkarens inblandning i sjukskrivningsprocessen är ägnad att ge ett bedrägligt sken av objektivitet åt hela skojet.”

För några år sedan studerade journalisten Eberhard Fehmers sjukskrivningspraxis på ett mycket närgånget sätt. Han gick upp till Notarius Publicus i Stockholm och bad att få fyra psykiatrer och fyra allmänpraktiker utlottade ur läkarförteckningen. Han sökte sedan dessa åtta läkare med en påhittad historia om att hans fästmo plötsligt tagit tandbors-

ten och flyttat hem till hans tidigare bäste vän, varför han nu låg sömnlös om nätterna.

Sju av de åtta konsulterade läkarna sjukskrev omgående Fehmers, som ingen av dem tidigare hade träffat. Flertalet sjukskrev honom för två veckor. Några rekommenderade honom att fara utomlands, ”t ex till Mallorca för att koppla av”. Sju av de åtta skrev också ut recept på mediciner som, om han hade löst ut dem, skulle ha fyllt en mindre bärkasse.

Fehmers skrev ihop en detaljerad rapport om sina läkarbesök och vände sig med spänning till Läkarförbundet och Psykiatriska föreningen för kommentarer. Läkarorganisationerna ville dock inte yttra sig trots flera påstötningar. Han gick då upp till försäkringskassan, men ingen chef eller tjänsteman kunde förmås till ett yttrande. Fehmers blev upprörd och vände sig till Socialstyrelsen och Riksförsäkringsverket, men inte heller där lyckades han avlocka någon befattningshavare ett yttrande över de märkliga sjukskrivningarna. Då vände sig Fehmers till de stora stockholmstidningarna med sin för oinitierade smått sensationella story, men tidningarnas intresse var minst sagt svalt. Sveriges Radio tände emellertid på saken, och ett av TVs nyhetsprogram förberedde en stor lansering. Dagen innan bomben skulle detonera fick Fehmers en påringning från TV att man vid närmare eftertanke kommit fram till att det nog var bäst att låta saken bero.

Fehmers publicerade så småningom sin rapport i en av de herrtidningar man hittar hos frisören, eftersom ingen annan instans var intresserad. Någon kommentar hördes aldrig från etablissemangen, dvs byråkratin, facket (Läkarförbundet) och massmedia. Kejsarkläder finns uppenbarligen också i sjukhusmodell.

Tiden och verkligheten har nu hunnit ikapp även paret Vinterhed-Börjeson. Snart kan vi börja skriva popradikalismens historia.

kurz

Farliga alkoholister 1

Att många beskedliga och genomhederliga människor lätt blir stökiga, bråkiga och till och med våldsamma av alkohol är väldokumenterat sedan antiken. Ofta är det fråga om tillfälliga genomklappningar eller snedtändningar, och toleransen mot vad som hänt i fyllan och villan brukar vara stor, särskilt som stökigheterna kommer överraskande för alla och fylleristen kanske inte är någon etablerad alkoholmissbrukare.

”Jag blev så jävla förbannad så det slog slint i skallen” är en ursäkt som brukar accepteras någon gång, eventuellt efter bedyrande om en större försiktighet med alkohol i fortsättningen.

Men vi har en stor grupp avancerade alkoholmissbrukare som blir bråkiga snart sagt varje gång de dricker. I varje fall blir de alltid lättirritabla, stingsliga, besvärliga och många gånger stöddiga. Om någon vågar sig på en syrlig anmärkning om nykterhetstillståndet eller kommer med förebråelser så blir det ett herrans liv och smockan hänger i luften. Många klipper till direkt, utan förvarningar.

De som i första hand drabbas är alkoholisternas hustrur, sambos eller hambos, dvs de halvt sammanboende, veckoslutskamperarna. Mera sällan misshandlas fästmör och kvinnor som alkoholisterna ännu inte flyttat samman med. Envar inser att man inte kan ge sig på fångsten förrän man har den ordentligt i fällan.

Under årens lopp har jag undersökt hundratals av dessa farliga alkoholister, rekryterade från alla samhällsskikt. De som passerar revy har varit allt från justitieråd, professorer och polisintendenter, via lärare, journalister och konstnärer

till vanliga tjänstemän, jobbare och pensionärer. Inslaget av kriminellt yrkesverksamma så kallade kåkfarare har inte varit framträdande utan snarast förvånansvärt litet, vilket sammanhänger med att de kriminella som regel går mer på knark än på alkohol och alltså inte aktualiserats enligt nykterhetsvårdslagen. Och när det blivit fråga om misshandel i kriminella kretsar så har den ofta varit så grov att den handlagts enligt brottsbalken.

Det typiska genomsnittsfallet av "misstänkt farlig alkoholist", som detta slags ärende betecknas i den polisiära handläggningen, är en sedan lång tid tillbaka sjukskriven eller förtidspensionerad man i femtioårsåldern, utan kriminell belastning fränsett någon eventuell tidigare utredning om just hustrumisshandel.

Drickandet har underminerat ekonomin och slitit ned förhållandet till hustrun, som arbetar, extraknacker och kämpar för att få fason på maken och ekonomin. Hustrun blir alltmer bitter av att se löner, sjukpengar, pensioner och besparingar rinna bort i fylla och förfall. Hon har kanske otaliga gånger kontaktat socialvården som avlagt någon artighetsvisit och sedan avskrivit ärendet: "Vill han inte själv ha hjälp så är det inte mycket vi kan göra, och du skall veta att det är många som har det mycket värre."

Hustrun kan ha sökt upp de läkare som i årtal kan ha underhållit makens drickande med tabletter, sjukgymnastik, kortvåg, pratologi, hokuspokus och sjukpengar. Läkarna brukar ligga lågt när det gäller alkoholisternas anhöriga och klär gärna sin villrådighet, okunnighet och oförmåga i "förståelse", "integritetshänsyn" och "tystnadsplikt". Läkare har som regel mycket dåligt handlag med alkoholisterna utan att vilja tillstå detta. Man tröstar hustrun och sätter hoppet till någon ny medicin.

På detta sätt fortskrider förfallsprocessen, som tenderar att accelerera under längre sjukskrivningsperioder, eftersom alkoholisten då inte ens har någon arbetstid att passa och prestera nykterhet på. Åtta nyktra timmar om dagen kan annars hålla många avancerade alkoholmissbrukare från avgrunden i årtal, ibland i decennier.

Hustrun blir alltmer bitter och förgrämd över att vara förskjuten av maken som hängivet dyrkar den fala älskarinnan och härskarinnan Miss Ethyl Alcohol.

Alkoholen ger så småningom upphov till hjärnskador som avtrubbar omdömet och förråar personligheten. Själva gift-effekterna ger upphov till allt starkare psykiska störningar med aggressioner och sviktande eller bristande hämningar. Slutligen är måttet rågat. Trots den kärnfulla uppmaningen: "Tig för faen, kärringdjävul!" muttrar hustrun något, och alkoholisten inleder hustrumisshandeln.

Efteråt blir han ångerfull, dels därför att han är skakad över att ha tappat fattningen och förgripit sig, dels därför att han är rädd för att hustrun ska lämna honom. Nu lovar han dyrt och heligt att detta aldrig ska hända igen. Han kanske springer ut och köper blommor eller tårta åt hustrun, som för första gången på årtal känner sig uppskattad och naturligtvis förlåter maken "för han var ju full och visste inte vad han gjorde".

Det är just ingen man som är så omtänksam och rar som en alkoholist med ånger, självförebåelser och övergivenhetsångest efter hustrumisshandel. Mannens plötsliga sinnesförändring medför en så stark positiv upplevelse för hustrun att hon omedvetet binds hårdare till maken än före misshandeln! Sedan isen brutits blir misshandeln allt vanligare och allt råare, och det kommer inte till försoning efter varje storgräl eller kalabalik. Det blir allt längre mellan försoningarna, men av och till kommer de och då blir det riktig fest, med gemensam semesterresa, ny päls, tvättmaskin eller ett halvt dussin kaffekoppar, allt efter råd och lägenhet. Nu föreligger ett mönster som inlärningspsykologen kallar "intermittent förstärkning", d v s vinst bara emellanåt, som när man spelar på roulette eller toto. Det är vetenskapligt väldokumenterat att just denna intermittenta förstärkning ger upphov till den hårdaste bindningen, både för alkoholisthustrun och gamblern. Den besatte spelaren ruinerar sig i hopp om att den stora vinsten ändå skall komma någon gång. Alkoholisthustrun tar allt mer stryk i "omedveten förhoppning" (betingning) om att den stora

försoningen skall komma till sist. "Det är ju ändå många andra som slutat dricka och blivit underbara igen."

Slutligen blir misshandeln så omfattande att kvinnan kanske hamnar på sjukhus och övertalas att inge polisanmälan. Eller det kan vara de utflugna barnen som tycker att nu får det vara nog. I många fall blir makens hot vid hustruns tal om skilsmässa eller anmälan så påtagligt att hon inte längre vågar bo kvar hemma eller släppa in mannen. Nu kommer polisen och polisläkaren in i bilden.

Farliga alkoholister 2

Det gäller en fyrtioårig chaufför med jämnårig hustru och två söner, tio och elva år gamla. Mannen klarade tidigare familjeekonomin hyggligt genom egen åkerirörelse, men denna måste han avveckla för två år sedan, enligt egen uppgift på grund av bristande arbetstillfällen, enligt hustrun på grund av tilltagande alkoholmissbruk.

I skarven mellan olika arbeten har familjen haft socialhjälp. Mannen är nu sedan något år traversförare och trivs med jobbet och kamraterna, och man har klarat ekonomin sedan även hustrun fått arbete. Socialvården har tidigare fått en anonym anmälan om alkoholmissbruk, men den föranledde inte någon åtgärd. En PM har också tidigare inkommit från polisen om lägenhetsbråk och alkoholproblem, och den gången gjorde kretsassistenten hembesök, men inga åtgärder vidtogs, trots att nykterhetsvårdslagen då ännu var i kraft: en övervakning med åläggande att inleda Antabus-behandling hade varit välbefogad.

En tisdag i oktober 1982 beordrades en polispiket till familjens bostad redan vid åttatiden på morgonen. Jag citerar ur polisrapporten:

”Strax före bostaden, vid Essomacken, mötte fru S. Hon omtalade att maken hade varit hemma från arbetet under gårdagen. Han hade då konsumerat en hel del sprit och i berusat tillstånd hade han börjat gräla på hustrun, som också hade fått ett flertal slag. När familjen vaknade i morse fortsatte bråket, varför fru S var tvungen att ringa polisen.”

”När polisen kom till platsen låg herr S påklädd i en säng något berusad. Han omhändertogs med stöd av Lagen om tillfälligt omhändertagande, § 3, enär fru S var rädd för

honom och fortsatt misshandel kunde befaras. S infördes på N-stationen kl 08.40.”

Vid den fortsatta utredningen på polisstationen framkom bland annat följande:

Makarna hade gift sig i april 1972. Fram till 1978 drack maken sprit ”i sk normal omfattning” enligt polisprotokollet. Under den tiden förekom ytterst sällan några motsättningar mellan makarna och aldrig misshandel.

1979 blev det sämre med körningarna och maken gick sysslolös ibland, särskilt om måndagarna. Hans tidigare ”normala” veckoslutsdrickande kom nu att förlängas och förstärkas: när han ändå gick hemma så drack han. I början av 1980 sålde han rörelsen men hade så stora skulder att det just inte blev några pengar över.

S gick nu utan arbete en tid och ökade då raskt sitt drickande, varför socialvården måste hjälpa familjen med försörjningen.

Hustrun uppger att mannen nu köpte sprit så snart han hade några pengar, och han använde även socialhjälp till alkohol. Nu kom de första misshandelstillfällena: han slog till hustrun med motivering att hon retade upp honom.

Fru S bedyrar att hon var ytterst försiktig just för att inte reta maken, men hon sade emot honom när hon ansåg att han hade fel. Mannen satt sedan och retade upp sig på detta, och en stund senare kunde hustrun få ett eller flera kraftiga slag mot kroppen.

Andra halvåret 1980 hade S flera tillfälliga arbeten, men inkomsterna gick oavkortat till spritinköp. Familjens försörjning klarade fru S genom socialhjälp och pantsättning av sina personliga värdeförmål.

I mitten av 1981 fick S arbete som traversförare på X-boda verkstad, där han fortfarande är anställd. Det första året på det nya jobbet drack S dagligen en kvarting starksprit på jobbet. Sedan han fått en varning slutade han helt att dricka under arbetstid utan förlade drickandet till hemmet och kvällarna. Hans humör blev allt sämre och misshandeln allt vanligare. Även sparkar började förekomma.

Hösten 1981 beslöt fru S sig för att tillsammans med

barnen flytta från maken hem till sin mor i de södra förorterna. Hon bodde där i sex veckors tid. Under den perioden ringde maken dagligen och bönföll hustrun om att flytta hem igen. Han lovade att sluta dricka och bråka.

Sedan familjen återförenats höll maken sitt löfte i fyra månader. Sedan började han återigen dricka, de första månaderna enbart grogg och enbart under veckosluten. Sedan började han dricka varje dag, och han började så fort han vaknat: "Han tog grogg i stället för morgonkaffe innan han gick till jobbet." Han drack nu också om kvällarna, dock inte så att han blev redlöst berusad.

Bråken blev återigen allt frekventare och maken började slåss igen, varför hustrun återvände med barnen till mormodern. Fru S sökte hemskillnad och fick en ny våning. "Maken höll kontakt med henne och lovade som tidigare att ändra sig. Han lovade också fru S att måla och tapetsera i hennes nya våning. Fru S trodde på honom igen och lät honom för en vecka sedan flytta hem till henne."

Första veckan av den nya samlevnaden gick S nykter till arbetet varje dag, och om kvällarna hjälpte han fru S med tapetsering och målning. "Det var nästan som en ny smekmånad." "På torsdagen fick han lön och på fredagen började han dricka igen. Under veckoslutet hade han konsumerat tre helflaskor Explorer. I går, måndag, köpte han ytterligare två helflaskor Explorer och stannade hemma från arbetet och drack, och detsamma skedde i morse", anmälningssdagen. Fru S hade skaffat sig ett heltidsarbete. Just när hon skulle gå till arbetet vid 14-tiden i går överföll maken henne utan förvarning. Protokollet berättar:

"Han sparkade henne på högra låret (hade skor på sig), slog henne med knytnävarna på ryggen, i sidan och i huvudet samt nöp henne i nacken. Misshandeln pågick 10–15 minuter. Fru S slog inte tillbaka. Hon kunde heller inte springa eftersom hon blev inkörd i ett hörn. Den yngsta sonen var vittne till misshandeln. Fru S bad sonen hämta hjälp. Maken slutade då att slåss, och makarna satte sig på var sin stol. Efter en stund överföll han henne på nytt och misshandlade henne på samma sätt i cirka fem minuter. Fru S uppger nu att

han före första överfallet sagt att han ville ha en förklaring till varför hon sökte skilsmässa. Trots blånader, bulnader och ett färskt sår i nacken gick fru S till sitt arbete och kom hem först vid 23-tiden, då maken sov. Den äldste sonen låg och grät för pappa har varit dum.”

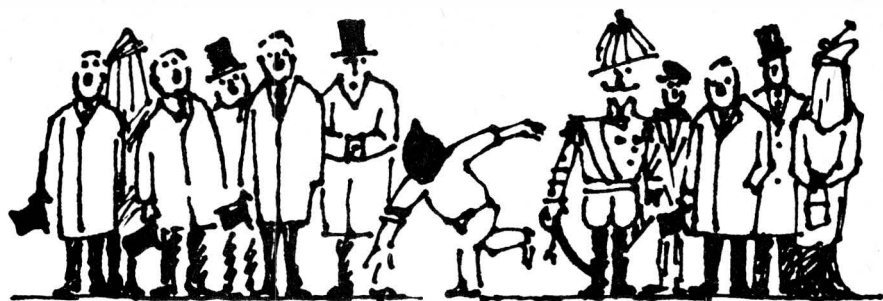
Nästa morgon väcktes fru S av mannen redan klockan sex, trots att hon arbetat sent kvällen före. Han ville att hon skulle stiga upp ”och snacka”. Hustrun kokade kaffe och drack medan maken tog sin morgongrogg och en öl.

Utan att hustrun sagt något särskilt brusar maken upp och skriker: ”Varför säger du så där? Du vill bara djävlas med mej.” ”Fru S vet inte vad hon kan ha sagt som kunde ha retat honom”, men han tjatade om att han ville ha en förklaring till varför hustrun höll på att retas med honom. ”Fru S retas dock inte med honom medvetet, för det vågar hon inte”, heter det lakoniskt i polisrapporten.

Plötsligt ”small det igen”, varefter maken gick och lade sig med kläderna på. Han ropade till hustrun, som gått ut i köket, att hon ”kunde sticka åt helvete för gott”, varpå han somnade och hustrun larmade polisen.

”Fru S anser maken vara hemfallen åt alkoholmissbruk och i behov av vård. Han har själv vid något tillfälle uttalat att han anser sig vara i behov av vård för sitt missbruk. När han är nykter är han snäll. --- Fru S känner allvarlig fruktan för eget liv och hälsa. Maken kan vara i stånd till vad som helst”.

Så kan en vardagsbild från ett alkoholisthem se ut. Vi skall återkomma till dynamiken i misshandelsprocessen och vad man kan göra åt saken.

Farliga alkoholister 3

Misshandel är som regel ett mycket sent fenomen i relationen mellan en alkoholiserad man och hans sammanboende kvinna.

I de typiska, klassiska fallen var mannen inte alkoholberoende när kontrahenterna lärde känna varann. Efter åratals, ibland decenniers traditionellt och kontrollerat drickande utvecklar mannen ett alkoholberoende och kommer in i ett tvångsmässigt supande.

Övergången från kontrollerat till tvångsmässigt drickande kan te sig smygande och svår att datera för hustrun, men en sedan flera år helnykter, eftertänksam och uppriktig alkoholist kan vanligen utan svårighet ganska exakt ange när "det tippade över" och han tappade kontrollen över alkoholen. Semestrar och långhelger är vådliga riskperioder för de stor-konsumenter som balanserar på gränsen till ett uppenbart beroende. När det blir dags för en återställare på morgonen dagen efter är den nedåtgående spiralrörelsen redan i full gång.

I den inledande artikeln beskrevs den långdragna utförsbacken för den avancerade alkoholmissbrukaren, via trasslig ekonomi, slitningar i familjerelationerna, störningar i arbetet med tilltagande sjukskrivningar och allt besvärligare kroppsliga följder, till hustruns allt starkare protester och slutligen hennes tal om skilsmässa. Det är nu det smäller.

När alkoholisten supit sönder ekonomin, arbetet, bekant-skapskretsen och sin sociala ställning är hustrun hans sista kvarvarande försvar mot den tilltagande ångesten, skuld-känslorna och den hotande sociala utslagningen. När den barriären är nära att brista inträder en katastrofkänsla: alko-

holisten anar att den stund nalkas då han måste välja mellan familjen och flaskan.

Alkoholisten vill givetvis behålla båda hörnpelarna i sin tillvaro, i första hand dock den helt outhärliga, alltså flaskan. Men familjen är en förutsättning för att han skall kunna fortsätta att dricka "i ordnade former" och inte hamna i en suparkvart eller på ett ungarbörgebärg.

I detta läge måste hustrun – galjonsfiguren, kuttersmycket, maskinisten, kokerskan och salongsuppasserskan i samma person – hotas, skrämmas och misshandlas så att hon inte vågar lämna det sjunkande skeppet. I desperation slår alkoholisten den som betyder mest för honom av alla människor. Om hustruns frihetssträvan tilltar av den inledande misshandeln måste den med nödvändighet snabbt förstärkas och intensifieras. Hustrun skall pinas till lydnad, foglighet och underkastelse som livstidsfånge och slav på spökskeppet i den allt stormigare seglatsen mot det slutliga haveriet, som alkoholisten innerst inne vet är ofrånkomligt. Men alkoholisten tänker med Karin Boye att det är vägen som är mödan värd.

Vad kan nu en polisläkare göra åt detta? Jo, han kunde göra förvånansvärt mycket så länge vi hade nykterhetsvårdslagen kvar och en fungerande kommunal nykterhetsvård.

I Stockholm brukade man på våldsroteln göra utomordentligt omfattande och noggranna utredningar av alla anmälningar om farliga alkoholister.

Medan mannen togs i förvar för tillnyktring och sköterskorna på häktet plåstrade om honom och skötte avgiftningen så att man kunde förebygga delirium tremens och epileptiska abstinensanfall, vidtog förhör med berörda parter.

Förutom den oftast summariska ingångsanmälan blev det kompletterande förhör med hustrun, de större barnen, släktingar, grannar, arbetskamrater och givetvis med alkoholisten själv. Utredningsmaterialet omfattade ofta tio till tjugo maskinskrivna sidor med överväldigande dokumentation. Sedan var det psykiatern som skulle in och tala med mannen, bedöma fallet och råda myndigheterna till lämpliga åtgärder.

När jag undersökte mina första farliga alkoholister för tjugofem år sedan var jag, som alla vanliga människor när det gäller missbrukare, naiv och godtrogen. Vid ett tillfälle frågade jag en svårt nedsupen medelålders man hur länge han haft alkoholproblem. Han spärrade upp ögonen, tittade förvånat på mig och förklarade på fullt allvar att han aldrig haft några alkoholproblem "för jag köper alltid hem så det räcker"!

För alkoholisten innebär ordet "alkoholproblem", som han själv aldrig använder, egentligen två saker: dels att alkoholen tagit slut, dels att hustrun, släkten eller myndigheterna lägger sig i hans drickande.

En annan alkoholist blev av en domare i länsrätten i Stockholm tillfrågad om hur ofta han missbrukade sprit. Den alkoholdemente mannen blev överrumplad av den ovanliga frågan och förklarade ärligt och troskyldigt att han aldrig missbrukat sprit "utan alltid druckit upp den". Spritmissbruk vore att tvätta sår eller fönster med de dyra dropparna.

Med åren växte en behändig teknik fram i min handläggning av de farliga alkoholisterna. Den är egentligen hemlig, men eftersom vår läsekrets är oförtjänt liten kan jag berätta om den i största förtroende.

Jag brukade ta med mig hela utredningsmaterialet in till den ensamme alkoholisten, som då redan suttit ett eller annat dygn i arresten. Trots kraftig medicinering brukade vår man vara skakis och ångerfull. Om jag i detta läge skulle ha konfronterat honom med hustruns lidanden och anklagelser, vilket jag gjorde i min psykiatriska barndom, så skulle alkoholisten indignerat ha slagit ifrån sig och skyllt allt på hustrun, ungarna, släkten, jobbet eller myndigheterna. De enda helt oskyldiga skulle vara han själv och alkoholen. Sedan han låst sig i en sådan försvarsposition får man honom inte ur fläcken, och någon långsiktig, meningsfull behandling skulle det knappast gå att få till stånd på den grunden.

I stället blev min teknik den här: jag kliver in i cellen, som är nerrökt, obäddad och schabbig, och tar ett samtal där och bjuder inte på den omväxling det skulle vara för vår gäst att

få komma till ett propert förhörssrum. Jag sätter mig på sängkanten och presenterar mig som "doktorn på huset" som blivit ombedd att ta ett samtal med vår gäst. Därpå försjunker jag i det omfattande utredningsmaterialet, som det kan ta upp till en timme att läsa igenom. Jag avbryter läsningen endast för kortare kompletterande frågor till den omtumlade alkoholisten. Om han själv vill komma till tals just då så förklarar jag att jag måste gå igenom utredningen först.

När jag läst några sidor frågar den förvånade alkoholisten undantagslöst om "allt det där" handlar om honom. Mängden papper och protokoll gör uppenbarligen ett så överväldigande intryck på alkoholisten att jag med tiden uttryckligen bad kriminalarna om stora utredningar: det är inte så noga med att alla papper blir fullskrivna, men jag behöver en försvarlig lunta att bläddra i under undersökningen! Pappershögen blev till ett outhärligt terapeutiskt instrument.

Alkoholists beteende under min läsning och hans svar på stickfrågor gav en god bild av hans tillstånd för stunden. Av utredning och observation fick man också snabbt klart för sig om det förelåg några allvarliga störningar vid sidan av alkoholmissbruket, t ex grava hjärnskador, allvarlig psykisk sjukdom eller markanta personlighetsavvikelser. Sedan började den verbala konstakningen med de konsekvenspedagogiska piruetterna. Vi återkommer till körschemat.

Farliga alkoholister 4

Sedan jag demonstrativt läst alla papper i patientens närvaro inleder jag samtalet med en bestämd försäkran, som nästan undantagslöst också har full täckning i undersökningsmaterialet. Jag säger ungefär så här: alla som har blivit hörda i utredningen — din hustru, barnen, vissa grannar, släktingar och arbetskamrater — alla påstår bestämt (och här väntar sig alkoholisten en allvarlig anklagelse, men jag fortsätter) att du i nyktert tillstånd är en vänlig och oförarglig människa, men alla tycker också att du fått sämre ölsinne på senare tid.

Inför denna överraskande mjukstart blir alkoholisten så tagen att han visst kan vara generös och medge att humöret och ölsinnet blivit sämre på senare år.

Därefter övergår jag till nästa fas och påpekar "att det ju är uppenbart att ditt ölsinne försämrats så mycket att du till och med tufsats till tanten ibland". Jag säger avsiktligt inte "misshandlat hustrun", för det skulle ha en mycket allvarlig innebörd när man sitter i en anhållningscell.

När alkoholisten fått klart för sig att han i nyktert tillstånd är accepterad och respekterad av alla runt omkring honom, kan han gott tillstå att han ibland tappat koncepten och "tufsats till tanten".

Därefter brukar jag tillgripa något som juridiskt kanske skulle kunna betecknas som "osant intygande".

Jag vrider nu på orden och skärper tonen en smula och förklarar för alkoholisten att socialnämnden, åklagarmyndigheten, polisen och länsrätten naturligtvis inte kan acceptera att han misshandlar hustrun. Detta är i själva verket en ren och skär lögn, för alla myndigheter har sedan länge visat generositet och låtit även påtaglig hustrumisshandel få pas-

sera utan åtgärd. Men den i juridik och socialpolitik dåligt bevandrade alkoholisten känner ju inte ens till sextio- och sjuttioitalens uppgivna och liberalistiska praxis utan tror blint på vad jourhavande polisläkare påstår. Det skall man göra.

Därefter brukar jag övergå till vad som med viss tvekan möjligen skulle kunna betecknas som "olaga hot". Jag förklarar för alkoholisten att om han inte frivilligt ställer upp och åker med till ett behandlingshem "för några veckors välbehövlig vila för hustrun och för levern" och sedan tar Antabus regelbundet på närmaste alkoholpoliklinik, "så kommer myndigheterna nog att sy in dig på hårdtork för avsevärda tider framåt".

Detta är en ännu större terapeutisk nödlögn än den förra, men alkoholisten inser omedelbart stundens allvar och utbrister: "Handlar det om såna papper så är det klart jag ställer upp frivilligt." Jag tillägger att jag naturligtvis insåg att han var en klok person som visste vad klockan var slagen.

Sedan är det bara att ringa till hustrun och få henne med på noterna och ta tillbaka det överhängande skilsmässohotet "för nu skall det bli bättre". Därefter skall ärendet dras för vederbörande polisbefäl och planerna godkännas juridiskt. Slutligen ber man socialvården omedelbart komma och hämta den nyktre, avgiftade, ångerfulle och omtumlade drinkaren för en snabbrenovering på något behagligt och angenämt behandlingspensionat ute på landet.

Efter en eller annan månad kommer alkoholisten hem med goda levervärdar och föresatser och därtill Antabus i kroppen. Han brukar sedan pliktskyldigt sköta sin behandling, komma igång med jobbet, reparera ekonomin, pyssla om frugan och ungarna och gå som på räls i månader eller år, tills någon aningslös och beskäftig person förr eller senare genom ett förflugnet ord spolierar hela programmet.

När alkoholisten skött sin Antabus-behandling en längre tid och ter sig som en ny och stabiliserad människa, kommer någon i dessa knepiga ting föga bevandrad läkare, sköterska, psykolog eller socialarbetare och sätter krokben genom sin egen okunnighet och klumpighet: de börjar berömma

alkoholisten och höja honom till skyarna ”som klarat av att sköta Antabus-behandlingen så länge”.

— Ja, men man är ju så illa tvungen, muttrar alkoholisten för att reducera denna nypåkomna hjältedyrkan till rimliga proportioner. Och så har han ju hustrumisshandeln, tiden i häktet, utredningen och samtalet med polisläkaren i oförglömligt minne, som en liten barlast för stabil gång.

— Nej, säger den aningslösa behandlingspersonalen, det är helt frivilligt, och det är ju det som är så fantastiskt att du har klarat av behandlingen ändå.

Jaså, är det frivilligt, tänker alkoholisten som omgående avvecklar Antabus-rutinerna och sätter igång att supa hejdlöst igen. Så länge han trodde att han var tvungen att sköta behandlingen klarade han tillvaron utan svårighet. När han fick veta att han missförstått situationen och inte längre hade trycket på sig att ta Antabus så återfaller han och super sönder det han har kvar. Nu har hustrun fått nog och vår man närmar sig i ilfart den slutliga sociala utslagningen.

Myndigheter och behandlingspersonal begriper sig inte på detta. Men George Vaillant, som är psykiatriprofessor vid Harvard, påpekade redan för ett decennium sedan det väldokumenterade förhållandet att ”läkarnas (och behandlingspersonalens) yrkesmässiga permissivitet ständigt utgör ett dödligt hot mot missbrukarnas vacklande eller bristande impuls kontroll”.

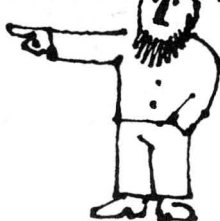
Ju mer behandlingspersonal vi får av den permissiva, pratologiska skolan, desto sämre går det för alkoholisterna och deras familjer. Och ju större vårt sociala kaos blir desto fler pratologer måste systemet tillsätta för att handlägga alla nya ärenden etc. Symtomteorin och pratologin är alltså en social evighetsmaskin, som, om de samhällsekonomiska resurserna inte satte några gränser, skulle kunna fortsätta tills vi fått ett tillstånd som i det gamla Tibet: äldste sonen i varje familj skulle utbilda sig till präst, eller i vårt fall pratolog.

Nu har ultraliberalerna inte bara lyckats avskaffa nykterhetsnämnderna och nykterhetsvården utan också själva nykterhetsvårdslagen. När man inte lyckades utnämna alkoholisterna som jämställda med sinnessjuka och få dem in-

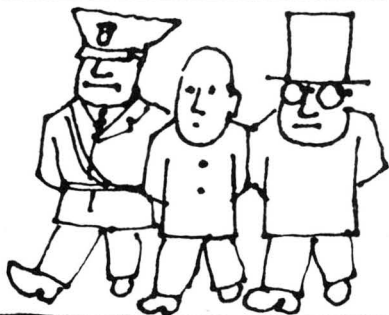
spärrade på mentalsjukhusen (enligt det häromåret nedkämpade LPV-förslaget), drev man igenom en orealistisk och helimpotent Lag om vård av missbrukare (LVM). Med den som halmstrå försöker socialvården nu skyla sin abdikation från ansvaret för alkoholisterna (och narkomanerna).

De plågade och sönderslagna alkoholisthustrurna förväntas nu släpa sina alkoholiserade män inför domstol och vädja om fängelsestraff för misshandeln. Men eftersom hustrurna vill ha vettig vård och inte straff för sina män avstår de nu i stor utsträckning från att göra anmälan. De har inte någon hjälp att påräkna längre från samhället.

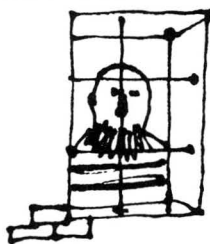
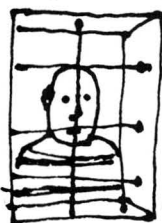
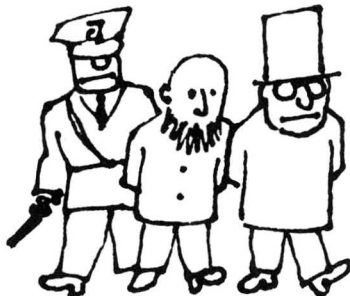
De plågade och utlämnade får försöka gömma sig i misshandlade kvinnors hus och hoppas att maken inte skall hitta dem. Den del av nykterhetsrörelsen som inte vill veta av alkoholransonering och motkort skulle kunna upplåta en del av sina glest besatta lokaler som nya samlingspunkter för misshandlade alkoholisthustrur. Idealistiska puritaner och romantiska popradikaler kan ställa till med många stordåd när de hjälps åt.

...AN ÄR
INTE
KLOK

DEN DÄR
ÄR INTE
KLOK.

...

Minskad rättssäkerhet vid psykisk sjukdom

Att omhändertaga någon för psykisk sjukdom och överföra honom till ett psykiatriskt sjukhus mot hans vilja är ett stort ingrepp i en människas liv.

För att i görligaste mån förebygga att omhändertaganden och undersökningar sker på otillräckliga grunder har man i lagstiftningen krävt att läkarhandlingen, det s k vårdintyget, kompletteras med en ansökan från en person, som står den sjuke nära, eller från en väl definierad myndighetsperson i ledande ställning.

På samma sätt som nycklarna till bankvalvet brukar fördelas på två banktjänstemän för att öka kontrollen, ville lagstiftaren säkra två oberoende parter medverkan vid inremitteringen till mentalsjukhuset. För att belysa hur allvarligt man sett på denna kontrollfunktion skall jag citera första hälften av § 4 i 1966 års "Lag om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall" (LSPV).

"4 §. Ansökan om intagning får göras av make till den som ansöknigen avser, om makarna sammanbo, av annan som stadigvarande sammanbor med honom eller av hans barn, fader, moder, syskon, förmyndare eller gode man. Ansökan får göras även av ordförande i socialnämnd, barnavårdsnämnd, nykterhetsnämnd eller hälsovårdsnämnd eller av polismyndighet. Om kommunfullmäktige besluta det, äger socialnämnden uppdra åt annan ledamot i nämnden än

ordföranden eller åt tjänsteman i ledande ställning hos kommunen att göra en ansökan om intagning. Läkare vid sjukhus eller klinik, där sluten psykiatrisk vård icke meddelas, eller vid sjukhem för lättskötta psykiskt sjuka eller specialsjukhus för psykiskt utvecklingsstörda eller rektor för skola eller föreståndare för vårdhem för psykiskt utvecklingsstörda får göra ansökan i fråga om den för vars vård han svarar. Militär chef, dock lägst kompanichef eller motsvarande chef, får göra ansökan beträffande den som står under hans befäl.”

Därtill innehöll § 4 ytterligare två avsnitt, som berörde dem som var aktuella inom alkoholistvården, kriminalvården eller ungdomsvårdsskolesystemet.

Utan någon egentlig debatt i riksdagen avskaffades ansökningsförfarandet 1982, med läkarförbundets och psykiatriska föreningens acklamation. Från och med den 1 januari 1983 är det läkarna själva som ensamma avgör hela inläggningsförfarandet (SFS 1982:782). Allt detta har gått pressen och våra till vardags en smula överkänsliga rättssäkerhetsdebattörer förbi utan att någon reagerat. Varför? Kanske därför att rader av byråkrater i samförstånd hade stött och prisat ”reformen” som skulle göra livet enklare och lättare just för dem.

Jag vågar ha en viss uppfattning om det kloka i ”reformen” eftersom jag under ett par decennier utfärdat fler vårdintyg än någon annan svensk läkare gjort under sin livstid.

Det är alldeles riktigt att ansökningsförfarandet i nio fall av tio var en ren formalitet, som därtill ofta förorsakade besvär och tidsspillan. ”Jag skulle vilja se det polisbefäl som vägrar skriva under ansökan sedan psykiatern utfärdat sitt vårdintyg”, brukade poliserna kommentera dessa ting. Var det en välkänd och erfaren läkare som utfärdat intyget och omständigheterna var välkända så var det självklart att ansökan utfärdades. Men det var inte de självklara fallen som lagstiftaren hade tänkt på utan de knepiga och särpräglade. Jag skall ta några exempel.

Inför de stora långhelgerna brukar de psykiatriska akut-

fallen öka markant. En grupp utgörs av de mycket ensamma som blir ytterligare betryckta inför den annalkande helgen.

Veckan före jul är särskilt svår inte bara för de mycket ensamma utan också för de mycket aktiva, de med tusen järn i elden. Det är nämligen då som friska anhöriga i betydligt större utsträckning än annars kommer släpande till akutmottagningarna med en förvirrad gammal förälder, ett missbrukande barn eller en psykiskt sjuk närstående. Ibland blir det en så akut dramatik att man larmar polisen till bostaden: "Han har snabbt blivit sämre och nu klarar vi honom inte längre, nu måste han få sjukhusvård."

Den psykiskt sjuka brukar visa sig ha varit dålig i månader och år, men det är just inför storhelgerna som "vårdbehov tenderar att bli särskilt påträngande. Det är inte svårt att ana att det i många fall är den egna bekvämligheten eller en hägrande långresa som gjort att ärendet blivit högaktuellt just då.

Ibland kan det vara en rad yttre omständigheter som medverkar till om vårdbehovet måste anses "oundgängligen trängande" eller om man möjligen kan avvakta med en tvångsinläggning. I tveksamma fall har jag haft en enorm nytta av att kunna kräva att de anhöriga tar sin del av ansvaret och skriver under ansökan av intagning. Om de inte kan anföra skäl som allvarlig fruktan för repressalier – då polismyndigheten brukar bjuda på en ansökan – så bör de anhöriga medverka med ansökan, just för att besinna sitt ansvar men också för att motverka en känsla bland allmänheten att "det är läkarna som självsvåldigt syr in folk på hispan för att stärka sin maktställning" etc.

Sedan ansökningsförfarandet nu tagits bort är det bara en tidsfråga innan något av våra ideella och välnyanserade kvällsblad kommer med den första sensationen av typen "Polis stormade villa och slet mannen ur den gråtande hustruns armar. Tjänstvillig polisläkare såg till att polisen fick offret inspärrat på mentalsjukhus. Hustrun förtvivlad. Socialvården kopplar in JO och RFHL anmäler fallet till Europadomstolen."

Att mannen hade en knarknoja och var farlig för alla,

inklusive sig själv, får läkare och polis enligt sekretesslagen inte meddela någon, utan de ska löpa gatlopp i pressen, helst med namn och porträtt. När alla kontrollinstanser ett halvår senare friat är ärendet inte ens värt ett omnämnande i bladen, som redan har rader av nya "sensationer" att locka lösnummerköpare med.

Ansökningsförfarandet har också en annan mycket viktig och nu tydligen helt förbisedd funktion: Det var nämligen *endast den person eller myndighet som hade rätt att skriva ansökan som hade rätt att begära att någon mot sin vilja underkastades psykiatrisk undersökning.*

Nu är det fritt fram för vilken illasinnad granne som helst att trakassera någon ovän i huset genom att uppbåda och övertyga en läkare om att personen i fråga "nog är sinnessjuk och i behov av vård för han har blivit så konstig och utövar telefonterror och hotar tända eld på huset" etc. Om den föregivet sjuke är bortrest eller vägrar öppna kan läkaren begära polishandreckning för att ta sig in i bostaden i syfte att undersöka den trakasserade.

En försmådd älskare kan på samma sätt larma en läkare och polis under förebärande av att kvinnan "som varit deprimerad nu nog ligger medvetlös och döende i sömnmedelsförgiftning", när den försmådde endast vill kontrollera om det möjligen finns någon ny man i sängen eller kanske endast vill störa en förmodad kärleksakt.

Men hanteringen har förenklats för byråkratin, och det var det som var meningen med "reformen", precis som med avskaffandet av nykterhetsvårdslagen.

Knegare, knarkare och körkort

Körkortet är för många människor i dagens samhälle deras viktigaste dokument och ägodel. Många skulle över huvud taget inte kunna sköta sitt arbete eller klara sin försörjning utan körkortet och bilen.

Körkortet symboliserar och dokumenterar ett viktigt ömsesidigt förhållande mellan individen/bilisten och samhället/myndigheten, en relation med rättigheter och skyldigheter för båda parter: myndigheten, och ingen annan, har rätt att utfärda det motoriserade samhällets bevis för att motoristen är trafikmyndig. Men myndigheten har också rätt och skyldighet att vägra den olämplige och återta körkortet från den misskötsamme. Den skötsamme och trafikkunnige å sin sida har rätt att få sitt körkort men är skyldig att efterleva trafikreglerna. Han skall därtill enligt lagen visa skötsamhet ifråga om nykterhet och laglydnad också vid sidan av vägen.

Jag har haft många ytterst laglydiga och skötsamma patienter som berövats körkortet på grund av depressioner eller annan psykisk sjukdom. Ofta har de trots läkarintyg om återvunnen hälsa fått kämpa länge för att få körkortet tillbaka. Andra socialt skötsamma men tillfälligt överstresade människor kan ha förlorat körkortet efter ett par fortkörningar eller en enda chansning mot rött i en trafiktom och öde gatukorsning utan medtrafikanter inom synhåll. Sådan är lagen.

Jag menar att det är riktigt att samhället för en strikt och konsekvent politik när det gäller trafikförseelser. Ingen vill se omdömeslösa, hänsynslösa och av och till påverkade motorförare sätta liv och säkerhet i fara på vägarna. Men samhället för tyvärr inte någon strikt och konsekvent politik

på det här området heller. Trafiklagarna, liksom andra lagar, används mest för att hunsas vanligt folk, medan yrkesförbrytarna härjar ganska fritt både i trafiken och i samhället.

I Stockholm finns, bland många andra sociala haverister som gått vägen från försummat barnavårdsfall till försummat kriminalvårdsfall, med försumbar nykterhetsvård däremellan, en 41-årig man som aldrig utfört en dags hederligt arbete i sitt liv. Han har under årens lopp begått tusentals brott och drar sig fram som heltidskriminell förtidspensionär.

För ett hundratal brott som han överbevisats om, däribland en mängd olovliga körningar, narkotikainnehav, fickstöld och bedrägeri, dömdes han nyligen till 25 dagsböter à 15 kr. Böter behöver man nu inte betala, om man inte vill, och de kan inte heller längre förvandlas.

Trots att mannen kan betecknas som heltidskriminell och under årens lopp gripits för mer än 400 olovliga körningar, erhöll han körkort den 12 november 1981, och detta efter en direkt rekommendation från Stockholms tingsrätt.

Tingsrätten föreställde sig kanske att den gravt asociale och ansvarslöse mannen skulle bli mer social och anvarsfull om han betrodde med ett körkort, som ju enligt gängse advokatyr "är en elementär förutsättning för att han äntligen skulle kunna skaffa sig ett ordnat jobb".

Mannen fortsatte emellertid med samma asociala livsföring med som utan körkort, men hans ställning i kriminella kretsar blev ytterligare förstärkt: han blev nu en mycket eftertraktad legalchaufför åt olika knarkhandlare och inbrottsspecialister, och mannens asocialitet blev genom tingsrättens naivitet ytterligare förstärkt.

Den 4 maj 1983 dömdes den hårt anlitade specialchauffören för en rad nya brott (med bl a rån, försök till stöld, grov stöld, bedrägeri, bedrägligt beteende, narkotikaförseelse, häleri och en rad gamla olovliga körningar) av Stockholms tingsrätt till sex månaders fängelse. Straffet ansågs redan verkställt, eftersom mannen under utredningens gång redan varit omhändertagen fyra månader.

Den äventyrlige bilföraren fick, trots alla nya brott, behålla körkortet och har redan återvänt till de kriminella miljöer där han blivit en så eftertraktad och betrodd kusk och fixare. Han kör med sitt trafiktillstånd i bröstfickan, så att han kan vinka med det genom rutan till de poliser som står förstummade i gathörnen och begrundar den svenska kriminal- och trafikpolitikens nya landvinningar.

Brott lönar sig avgjort bättre sedan de kriminella på sextioalet bildade sina egna fackföreningar och fick direktkanaler till kanslihuset.

En av stans skickligare och roligare, inte officiellt godkända låssmeder sa mig vid ett tillfälle: "Många knegare har svårt att förstå att vi småtjuvar ju egentligen bara sysslar med omfördelning av egendom, från de rika till de fattiga, och sådant är ju närmast socialism. Och så glömmer man lätt hur mycket sysselsättning vi skapar, för glasmästare, lås- och larmförsäljare, poliser, åklagare, advokater, domare, kriminalvårdare, socialtjänstemän, försäkringsfolk och prylhandlare. Utan oss skulle Social-Sverige stanna. Vi är oundgängliga, och det är därför vi får hållas." Ingen blir en framgångsrik yrkestjuv utan ett gott förstånd och en god psykologisk blick för det möjliga.

Konsten dväls i många former, och yrkestjuven är på sitt sätt en mycket driven konstnär. "Slå vakt om samhällets stöd till konsten", är en gammal paroll som ständigt överförs till nya områden.

Att lura folk, myndigheter, politiker och media med en i grunden galen kriminalpolitik är också en smått fantastisk konst. Man har som bekant under sextioalet fått skrivbordsteoretiker och proffstyckare att överge det som varit en självklarhet i 30 000 generationer, nämligen att en asocial felutveckling skall åtgärdas så tidigt som möjligt på lägsta åtgärdsnivå. Istället har man fått makthavarna att tro att man skall blunda eller visa tolerans till döds mot allsköns asocialitet, och låta unga människor supa och knarka sig sönder och samman. När man till sist, efter otaliga missbrukade förlåtelser, ändå tvingas reagera så har man bara inlåsningsningen att ta till, och vederbörande föses in bland andra lika

hårt förkomna och socialt invalidiserade människospillror.

Ingen har betytt mera för det våldsamma raset i laglydnad i landet under de senaste decennierna än sociologen Bengt Börjeson i Umeå, under långliga tider DN:s och media-apparatens hovpoet. Med sin undermåliga avhandling *Om påföljders verkningar* från början av sextiotalet satte han myror i huvudet på vetenskapligt oskolade jurister, politiker och journalister och lade den teoretiska grunden för det svenska rättsväsendets förfall och polismaktens fruktlösa expansion. Hedras den som hedras bör.

Takman, historien och metadonet

Man kan tappa hakan när man läser John Takmans hyllning till morfinersättningsmedlet metadon på nationaldagen i *StockholmsTidningen* (6.6.83). Efter femton års synnerligen välmotiverad tystnad i narkotikadebatten framträder återigen den man som mer än någon annan bäddat för den svenska knarkkatastrofen.

I dag hävdar Takman att knarkmissbruket blev ett massfenomen i Sverige 1958. I min avhandling *Narkotikamissbruk och narkotikapolitik* (Sober 1975) kunde jag visa att epidemin hela tiden vuxit med en jämn fördubblingstakt om trettio månader, från de första injektionsfallen 1946 fram till 1965. Vad som hände 1958 var endast att Stockholm då fick sin första narkotikaåklagare, Sten Warholm, som genast började rensa upp bland gatulangarna. När langningen som en följd av detta snabbt förfinades och blev mindre märkbar rapporterade Takman i *Nordisk Medicin* (nr 32, 1962) att epidemin var överstånden.

Så hände det sig inte bättre än att Takman 1963 fick en erinran från Medicinalstyrelsen för ovarsam förskrivning av narkotika, och genast larmade han inrikesdepartementet om att nu var narkotikaepidemin på språng igen. Nu menade Takman att det enda vettiga var att skriva ut modeknarket amfetamin till missbrukarna för injektion på egen hand för att slå ut langningen! Takman backade upp dr Sven-Erik Åhström som var av samma uppfattning. Denna förskrivningspolitik slog igenom med dunder och brak i april 1965, sedan RFHL bildats med legaltilldelning som främsta programpunkt och Takman som medlem nummer ett.

När förskrivningsverksamheten kommit igång *fördubbla-*

*des injektionsmissbruket bevisligen på ett enda år i Stockholm, och katastrofen blev total (se min avhandling). Efter två kaotiska år avvecklades denna kvacksalveriverksamhet med rättegångar och kalabalik där alla berörda skyllde på alla. Denna den stora oredans tid i svensk socialpolitik har jag ingående skildrat i mitt arbete *Narkotikafrågan och samhället* (Aldus 1968).*

Det tragiska och ödesdigra var att Takman hade lyckats missförstå sin amerikanske guru, sociologen Alfred Lindesmith, i så att säga två dimensioner: Lindesmith hade föreslagit legaltilldelning av opiater (inte av amfetamin eller andra centralstimulantia som har helt andra effekter) till narkomaner av medicinsk typ (inte till vanliga knarkare, som Lindesmith inte ville betro med några droger).

Med den legala förskrivningen 1965–67 körde den svenska narkotikapolitiken i diket, och den har sedan dess inte kommit upp på vägen igen, beroende på att hejarklacken kring förskrivningspolitiken lyckades besätta de viktigaste narkotikapolitiska posterna i departement, ämbetsverk och förvaltningar.

Jag trodde nog att Takman, efter att ha varit den som initierat denna gigantiska katastrof, skulle ha omdömet att inte vidare hemsöka den fråga han aldrig lyckats förstå sig på. Men lika aningslös och trosviss som 1965 och beledsagad av samma glatt leende barndomsporträtt som då pläderar han återigen för en ny kemisk lösning av knarkproblemen. Återigen är han stimulerad av en amerikansk guru, denna gång farmakologen Vincent Dole. Också denna gång har han en svensk auktoritet att luta sig mot, nu professor Lars-Magnus Gunne, som också satt i RFHL:s styrelse under den famösa förskrivningskampanjen på sextioalet. Ingenting tycks herrarna ha lärt sig om narkotikapolitik.

I metadonfrågan är Takman-Gunnes ståndpunkt inte lika befängd som den var i amfetaminfrågan 1965–67. Opiaterna är nämligen inte toxiska (giftiga), och man kan med en speciell teknik särskilja och utnyttja det sk fysiska beroendet (toleransen) med åtföljande blockering av ruseffekterna, som ju är narkomanins mål och mening. Men metoden

är ytterligt delikat och får förödande effekter på yngre missbrukare, trots att den kan vara av värde för enskilda äldre heroinister.

Läkare, psykologer, socialarbetare och kriminalvårdare har ofta svårt att inse att en insats som bevisligen är positiv för det enskilda problemfallet lätt kan bli förödande för tusentals likartade eller närbesläktade fall. Låt mig belysa detta paradoxala förhållande med en lättbegriplig analogi.

Kriminologer har visat att huvudparten av bostadsinbrotten i Stockholm utförs av mindre än 200 högaktiva individer, som ständigt sysselsätter polis, åklagare, domstolar och kriminalvård och kostar enskilda, samhället och försäkringsbolaget enorma summor. Om dessa ihärdiga veteraners ständiga abstinensbesvär efter pengar skulle behandlas med att de dagligen fick gå och hämta 500 kr kontant vid en behandlingscentral, skulle man snart kunna visa att klienternas kriminalitet avtog dramatiskt, de skulle klara sig bättre socialt och leva längre, utan invalidiserande yrkesskador i samband med fall från balkonger och fasader, dynamitladdningar som tänt för tidigt etc. Till en relativt låg kostnad skulle samhället kunna neutralisera en mycket svårhanterlig problemgrupp, där alla skulle vara nöjda och tacksamma för behandlingen och prisa den i media.

Vad skulle en sådan ”rationell” och ”progressiv” politik medföra för alla småtjuvar som fortfarande ligger en bit efter i den kriminella karriären? Naturligtvis måste de intensifiera sitt asociala beteende för att också de så småningom genom negativ meritering skall kunna komma i åtnjutande av den dagliga belöningen som bot för den livsföring de vant sig vid. Politiken skulle alltså innebära en acceleration av den typ av beteendestörningar som man sade sig vilja minska. Man måste ”tänka runt hörnet” för att förstå också metadonpolitikens yttersta konsekvenser.

När man börjar ställa in heroinister på drickmetadon händer osvikligen bland annat följande:

1. Ingen vill tänka på att avbryta sitt heroinmissbruk via drogfria alternativ, utan vederbörande får en ursäkt att fortsätta missbruket med sikte på att meritera sig för meta-

don, vilket i Ulleråkers-projektet tar fyra år.

2. Inte i något land har man en vattentät utdelning av metadonet, som ju för nybörjare har samma rusverkan som morfin. Läckage förekommer överallt, även i det lilla svenska forskningsprojektet. I New York säljs enorma mängder billigt metadon på gatorna, till ungefär halva heroinpriserna.

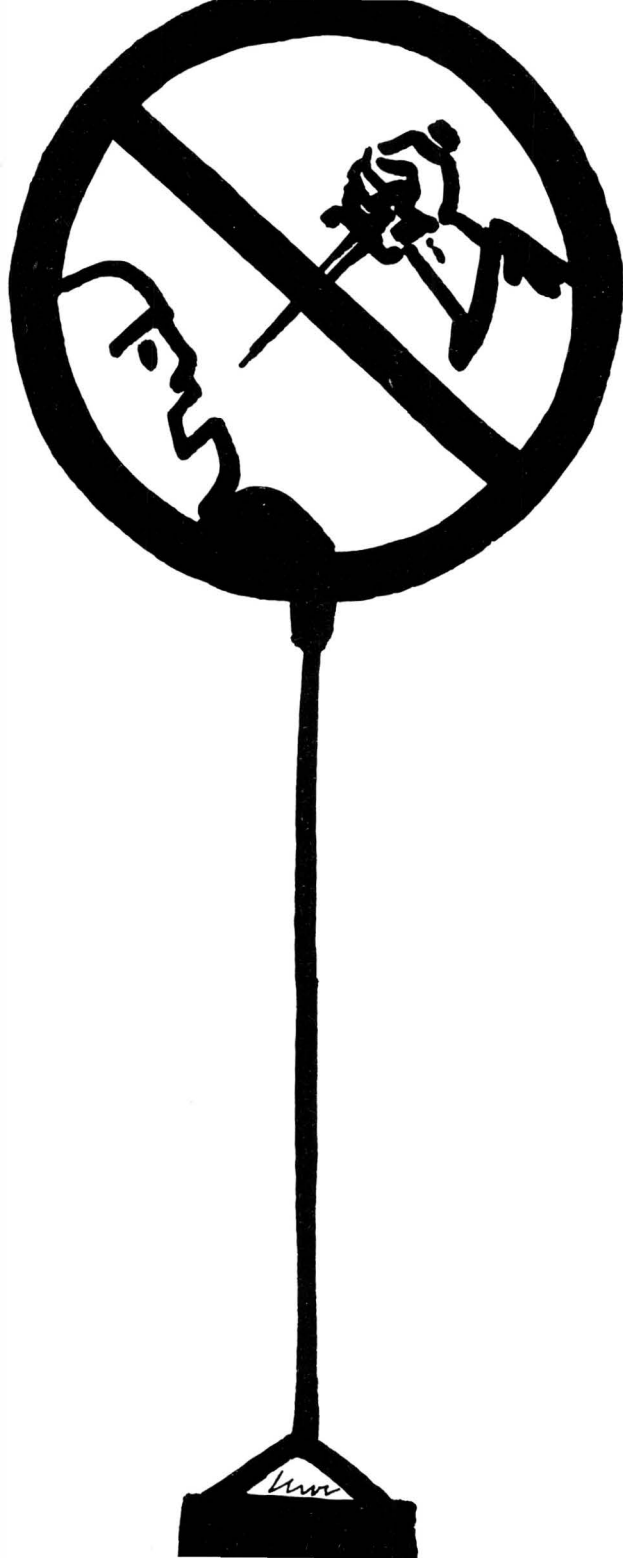
3. Om metadon är bra för dem som har gått på heroin i fyra år, varför skulle det då inte vara bra för dem som tagit heroin i tre, två eller ett år? I New York får man metadon efter ett halvårs missbruk. I Holland har man kapitulerat helt och kör omkring på gatorna med metadonbussar för utdelning till de behövande.

4. Eftersom teorin kring metadonet är ytterligt komplicerad lämpar sig metadon inte för massanvändning. Metoden är välmotiverad för äldre narkomaner av så kallad medicinsk typ, dvs gamla före detta cancerpatienter. Även då fordrar metoden stora specialkunskaper hos läkaren. Men för närvarande är det åtskilliga i dessa ting föga orienterade läkare som pytsar ut metadon på lösa boliner även i Sverige, i några fall till och med rent metadon för intravenösa injektioner.

Takman har själv länge skrivit ut tio ampuller om dagen till en och samma patient, dvs nästan astronomiska doser, för fortsatt underhåll av grav injektionsnarkomani. Metadonampuller finns också bevisligen att köpa i de vanliga langarkvarteren. Att Socialstyrelsen låtit Takman fortsätta att skriva ut metadon för intravenös användning vore närmast obegripligt om man inte kände till att det länge varit skralt med kompetensen i dessa frågor i Socialstyrelsens psykiatriska byrå.

Om opportuna administratörer återigen, liksom 1965, vilseleds av välorganiserade påtryckargrupper så bör politikererna ha mera is i magen den här gången. Vi skall inte ha någon ny, vanskött massutpytsning av knark i det här landet.

"Vi lär av historien att vi aldrig lär av historien", skrev George Bernhard Shaw. Takman och hans lilla sekt APK borde ta det till sitt valspråk.

Bör mord förbjudas?

Alla är väl överens om att man inte kan låta bilisterna ställa sina plåtskåp var som helst i stan. Därför har man också infört omfattande och mycket distinkta parkeringsförbud. Det är helt i sin ordning. Det är också förbjudet att inneha skjutvapen utan licens. Vi vill ju inte ha det som i Vilda Västern, där var och en sprang omkring med en egen puffra och skyddade sig så gott han kunde.

Vi har i vårt land en mängd mer eller mindre välgenomtänkta och välmotiverade förbud. Personligen anser jag att vi skulle behöva flera och bättre sociala trafikregler än vi har och effektivare åtgärder mot dem som bryter lagarna.

En öppen fråga i dag är om vi inte rent av skulle behöva införa ett förbud mot att mörda folk. Mose lag hade ett klokt förbud mot mord och dråp, och Sveriges Rikes Lag förbjuder uttryckligen dödsstraff. Men däremot finns det i lagen inte något uttryckligt förbud mot att vanligt folk slår, skjuter eller sticker ihjäl varandra.

Vad lagen stadgar om mord och dråp är ett straffansvar som är mycket relativt. Det kan variera från "livstid" – som i Sverige inte värderas till mer än tolv år, med frigivning efter åtta år – till i lindrigaste fall ingen påföljd alls.

Det blir faktiskt allt vanligare att man tar livet av folk utan att detta leder till någon bestraffning, särskilt om man inte är man utan kvinna.

I Uppsala var det häromåret en enligt egen uppgift våldtäktshotad kvinna som tog livet av sin plågoande och klarade detta med ett frikännande. Den logiska konsekvensen av att en kvinna får freda sig sexuellt med dråp vore å andra sidan att bevisad våldtäkt skulle rendera till dödsstraff eller i

Sverige till "livstid", men så är ju inte fallet. Även mycket råa våldtäkter ger relativt låga straff här i landet, så kvinnofriden värderas inte särskilt högt i dag den heller.

I Stockholm frikändes en prostituerad som knivdödade sin kund när denna försökte återta påstigningsavgiften. Eftersom hon uppenbarligen inte riskerat att förlora mer än ett par hundralappar, så värderades kundens liv i princip inte ens till språngavgiften. Därtill var kunden känd som en notorisk bråkmakare som myndigheterna nog tyckte att det var skönt att vara av med.

I Norge sköt en 37-årig kvinna sin man i augusti 1981 och frikändes helt i Oslo hovrätt i maj 1983. Ändå hade hon skjutit mannen mitt i bröstet med ett hagelgevär medan han låg på soffan och sov. Därtill hade hon enligt egen uppgift köpt geväret redan tre månader tidigare och haft det gömt i reserv "för det kunde vara bra att ha".

Det finns ingen anledning att misstro kvinnans uppgift om att hon haft ett svårt äktenskap och att mannen plågat och misshandlat henne under hela deras artonåriga äktenskap. Men man frågar sig onekligen varför hon inte tagit ut skilsmässa eller helt enkelt flyttat ifrån karlen. Ännu märkligare var att kvinnan – eller var det rent av advokaten – hade sett till att parets 17-åriga dotter inte tilläts vittna i rätten. Eftersom den mördade var förhindrad att ge sin syn på de äktenskapliga relationerna hade det varit värdefullt att få flickans version redovisad.

"Jag ville skona henne från alla påfrestningar", hade kvinnan uppgivit. Men varför skonade inte modern flickan från att leva i detta lilla familjehelvet under hela barndomen? Eller var det så att advokaten fruktade att de båda kvinnornas berättelser, trots goda möjligheter till förhandsrepetition, inte skulle stämma överens inför rätten?

I ett pressreferat säger kvinnan: "Jag har trots allt avlossat ett dödande skott. För framtiden och för alla andra kvinnor, tror jag att det varit av största vikt att min sak har granskats i en rätt. Det är oerhört viktigt för mig att få folk att förstå att tusentals kvinnor misshandlas i sina egna hem. Kanske kvinnor i samma situation lärt sig något av allt det här, så att de

slipper avlossa några skott.”

Den 6 maj frågade *Aftonbladet* i spalten ”Vi fem” ett antal personer om deras syn på det norska rättsfallet: ”I arton år blev en norsk kvinna tyranniserad av sin man. Till slut sköt hon honom. Hon blev frikänd i rätten. Var det rätt att frikänna kvinnan som sköt sin man?”

Ett kvinnligt röntgenbiträde hade vett att säga att frågan var omöjlig att besvara, men de övriga tyckte att kvinnan och domstolen handlat rätt. Maj Norell, en 47-årig assistent i (det svenska) justitiedepartementet svarade: ”Ja, utan tvekan. Det var ju en olidlig situation”, och förre statsrådet Carl Lidbom, numera ambassadör i Paris, förklarade med glimten i ögat: ”Ja, det är möjligt att det finns vidriga karlar som måste skjutas.”

Så nu vet allmogen vad den har att rätta sig efter. Alkisar, våldsmän och torskar är det alltså nästan skottpengar på numera, i humanitetens namn.

Fallen av kvinnomisshandel har ökat mycket kraftigt under senare år. Detta måste förstås på något sätt åtgärdas. Kvinnoföreningarna öppnar ”Misshandlade kvinnors hus” här och där över landet, men myndigheterna bör förstås vara mer sofistikerade och principiella än så.

I Socialdepartementet har ärendet hamnat på skrivbordet hos departementsrådet Jacob Lindberg, på sin tid ett stort namn i kampen för den legala narkotikatilldelningen till knarkare på sextioalet. Eftersom han aldrig varit i närheten av den sociala verkligheten utan fått sin världsbild vid sociologiska institutioner, så hamnar han med sömngångaraktig säkerhet fel också i den här frågan.

I *Expressen* (30.3.83) angav Lindberg hur den ökande kvinnomisshandeln måste mötas: ”Vi måste få kvinnomisshandel på skolschemat”, och ”vi (en arbetsgrupp i kanslihuset) vill att kvinnomisshandel skall in på alla nivåer”. ”Om vi skall få ned antalet fall av misshandel måste attityderna ändras. Det är här utbildningen kommer in i bilden.” ”Också poliser och jurister i domstolarna har en ytterst begränsad utbildning på området, eller ingen alls.”

Vad kan nu departementsrådet, fil kand Jacob Lindberg,

ha för utbildning i denna fråga? Givetvis inte ett skvatt. Annars skulle han veta att nästan all kvinnomisshandel äger rum i samband med alkoholmissbruk och alkoholism. Och för att komma till rätta med sådant behövs i första hand motbok, en vettig nykterhetsvårdslag och en fungerande kommunal nykterhetsvård, arrangemang som vi hade i Sverige fram till 1955. Men myndigheterna bjuder på nonsenspladder från okunniga departementstjänstemän och så småningom serier av modekonferenser med tungomålstalande för byråkrater på alla nivåer.

Återupprätta nykterhetsnämnderna i nyupprättade kommundelsråd och ge oss en vettig lagstiftning i stället för att acceptera att alkoholisterna super ihjäl sig eller decimeras på samma sätt som älgbeståndet. För en sådan målsättning räcker det inte med modeåsikter, då krävs det insikter också. Och de uppstår inte av att en grupp sedan barndomen överbeskyddade och av akademiska studier mystifierade departementstjänstemän fikar tillsammans och försöker spå i kaffesumpen.

En liten titt bakom rubrikerna

Den 26 augusti 1983 meddelade DN i ett stort, närmast sensationellt reportage en till synes upprörande nyhet under rubrikerna: "SVENSK ALKOHOLEXPERT STOPPAD. AVSLÖJAR BOLAGENS SATSNING I U-LÄNDER."

Vidare låter oss DN veta: "Världshälsoorganisationen, WHO, har stoppat den svenske experten från socialstyrelsen, Jan Ording. Orsaken är en kontroversiell rapport om de multinationella bolagens försäljning av alkohol i u-länderna. Den har mörklagts och Ording har sänts hem från Genève. DN har läst rapporten. I två år har den tidigare chefen för socialstyrelsens alkohol- och narkotikasektion, Jan Ording, varit utlånad till WHO för att leda ett program om alkoholproblemen i världen. Sverige, Norge och Finland har betalt."

I slutet av reportaget får man i förbigående veta att Ording inte alls har författat den intressanta rapporten utan det har två tjänstemän vid WHO gjort, handelsexperten Frederic F Clairmonte och ekonomen John Cavanagh. Och de har inte avskedats eller sänts hem för sin frispråkighet om de internationella missförhållandena inom alkoholområdet. Det var Jan Ording man betackade sig för.

Vem är då denne gigant som tagit struhtag på internationella bryggerijättar och skrämt alkoholkapitalet världen över? Ja, till att börja med är Jan Ording inte någon alkohol-expert (frånsett det lilla han kan ha lärt sig av det han druckit själv), och han är inte heller expert på något annat, frånsett konsten att resa världen runt som drogproblemsidkare med goda traktamenten och konsten att leva gott på en fråga som han aldrig orkat sätta sig in i. Janne Myrdal har skildrat den

här typen av problemkarriärister på ett mästerligt sätt i "Myglaren".

Låt oss titta lite närgånget på Jan Ordings meritlista. Han började som socialvårdstjänsteman och avancerade så småningom till rektor för ett av Stockholms på sextiotalet mest misskötta behandlingshem, och det vill inte säga litet, nämligen dåvarande Löfsätra flickhem.

På Löfsätra vanvårdade man unga missbrukarflickor med hjälp av en enorm personalstab och en ultraliberal behandlingsfilosofi. Jäntorna stack över lag in till stan på fredagarna och knarkade och söp ned sig under veckohelgerna för att återvända eller återhämtas på söndagskvällar eller måndagar. Då brukade flickorna vara i så eländigt skick att de måste vila ett par dygn innan de kunde slöa sig genom några håglösa skoldagar. Därefter var det åter dags för helgpermission, och så vidare.

Till enorma kostnader vansköttes ungarna i långliga tider, i många fall intill social invaliditet, enligt sextiotalets popradikala och flumliberala filosofi.

Så blev mikroanatomen Bror Rexed utnämnd till chef för Socialstyrelsen. Han var visserligen halvofficiell världsmästare på kattens ryggmärg men visste inte ett skvatt om drogmissbruk och beroende. Bror Rexed måste nu snabbt informera sig i den brännande narkotikafrågan, och för det svarade främst brorsonen, dåvarande RFHL-ordföranden och hovrättsfiskalen Ingemar Rexed. Sen gick det som det gick.

Eftersom Bror Rexed, liksom sin företrädare Arthur Engel, aldrig hade träffat någon narkoman innan han blev högste chef för narkomanvården i riket, måste generaldirektören också ut på fältet för att orientera sig. Under sina irrfärder till olika behandlingshem råkade så Rexed komma till Löfsätra och träffa Jan Ording.

Bror Rexed var av lättförståeliga skäl mycket undrande inför vad han sett, därför att verksamheten på de flesta av behandlingshemmen tycktes gå på mycket lösa boliner. På Löfsätra hade personalen diskuterat i det oändliga om hur man skulle bete sig med missbrukarflickorna utan att man kommit någon vart där heller. Dock hade man börjat göra

upp ett program, eller mera konkret uttryckt, en enkel dagordning. Visserligen hade schemat ännu inte börjat tillämpas, men man hade ändå fäst det på ett papper. Äntligen hade Bror Rexed hittat något som kunde kallas för struktur inom narkomanvården.

Sammanträffandet ledde till att Bror Rexed tog Jan Ording och hans papperslapp med sig till Socialstyrelsen, och Ording fann sig plötsligt utnämnd till chef för Socialstyrelsens nyinrättade narkomanvårdsbyrå, SN4. Om den eländiga strömmen av undermåliga cirkulär och "rapporter" från SN4 har jag berättat i flera mina böcker.

Inrättandet av byrån SN4 utgjorde kvacksalveriets officiella införlivande i Socialstyrelsen och blev den främsta administrativa orsaken till att hela raden av socialministrar under årens lopp aldrig fick något stöd i narkotikafrågan utan fick treva sig fram med en belastning av inkompetenta tjänstemän och handläggare. Narkotikaproblemets faktiska tillstånd 1983, en synnerligen försummad, skämd och vidbränd soppa, utgör ett handgripligt smakprov på vad osäkra kockar och okunniga köksbiträden kan ställa till med.

När Socialstyrelsen skulle omorganiseras såg givetvis den nya generaldirektören Barbro Westerholm till att byrån för skyddad kvacksalveriverksamhet snabbt avvecklades, och därmed stod Jan Ording utan något ståndsmässig befattning.

Nu hade emellertid Bror Rexed, liksom tidigare den svenske psykiatriöverläkaren Sten Mårtens, etablerat sig som FN- och WHO-expert i narkotikafrågan på mina forskningsrapporter och utredningar om amfetaminmissbruket, så Rexed fixade snabbt ett internationellt expertuppdrag också åt sin skyddsling Ording, men i detta fall inom alkoholområdet för att de skulle få var sin teg att plöja.

Visserligen var Ording inte inläst på alkoholfrågan, men Rexed och Mårtens hade inte heller varit belastade med några mera omfattande erfarenheter inom sina nyinmutade expertområden, så det skulle nog ordna sig. Eftersom man inom WHO från början var skeptisk till den i den internationella alkoholforskningen totalt okände Jan Ording måste

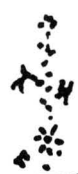
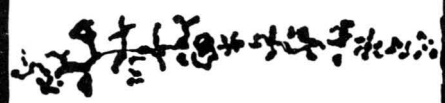
Rexed skaffa fram pengar till Ording från det svenska statsverket och från grannländerna. När förberedelserna var klara kunde Ording beträda scenen som världens ledande alkoholpolitiska strateg.

Sedan Bror Rexed nyligen pensionerats från tillsynen av de alternativa, FN-finansierade jordgubbsodlingarna i Gyllene Triangeln, miste Jan Ording plötsligt sin fadder och beskyddare, och expertglorian trillade av.

Ording är välkommen hem till hetluften, och jag lovar att inte ånyo plåga honom med utmaningar till offentliga debatter. Jag gjorde det vid ett flertal tillfällen på sjuttioalet för att få möjlighet att belysa inkompetensen i ämbetsverket. Olika arrangörer utlyste stora debattevenemang som Ording accepterade: han skulle visa att ämbetsverket kunde svara för sig. Men varje gång lämnade Ording återbud i sista stund, alltid med hänvisning till plötsliga dödsfall bland släktingar i Norge. Det vore ju onekligen synd om hela den norska grenen av den ordingska släkten skulle behöva gå ur tiden bara för att jag envisas med att få en offentlig debatt till stånd. Så grälsjuk är jag alltså inte.

Den högre statsbyråkratins brödraskap sörjer väl för de sina, så Ording själv kommer säkert att överleva att WHO inte ansåg honom vara någon expert att hålla i handen. Och här hemma finns det så många allvarligt sårade eller knäckta narkotikadebattörer att muntra upp så Ording får säkert ett lämpligt tröstjobb.

Den som vill veta mer om det nästan osannolika spelet bakom ämbetskulisserna och sensationsrubrikerna i knarkdebatten får inte försumma att studera nr 23 av den oundärliga tidskriften Narkotikafrågan. Där skär Janne Mattsson gamla varbolder i tunna strimlor.

huz

Cannabis förändrar världen

Bruk av rusmedel i en kulturkrets leder alltid till ett mer eller mindre omfattande missbruk som på sikt slår ut människor och belastar samhället på olika sätt, men alla rusmedel har mycket olikartade skademönster.

Alkoholens skadeverkningar är, eller borde vara, allmänt kända. Heroinets och kokainets effekter på individ och samhälle är visserligen väldokumenterade, men detta har inte lett till någon egentlig förtrogenhet med dessa mekanismer inom sjukvården och socialvården, för att nu inte tala om den så kallade kriminalvården. Ifråga om cannabis, d v s marihuana och hasch(isch), är okunnigheten närmast total också i vårdsvängen.

Låt mig skildra föräldrarnas, skolans och myndigheternas flathet och vilsenhet med en dagsaktuell fallbeskrivning bland de tusentals jag ständigt snubblar över.

Båda föräldrarna arbetade som socialassistenter i en grannkommun till Stockolm, man hade två tonårsgrabbar och livet flöt i lugna och ordnade banor med hygglig ekonomi och välskött skolgång.

Så drogs den äldre grabben i sextonårsåldern för en tid in i ett haschgång, där han så småningom även lät den tre år yngre brodern hänga med på ett hörn. Den större grabben hittade snart andra intressen, men minstingen blev kvar i haschgänget. Under ett par inledande år inskränkte det sig dock till sporadiskt haschande, och skolbetygen var fortfarande hyggliga.

Så råkade modern omkomma i en bilolycka, som den övriga familjen inte var inblandad i. Situationen förändrades nu plötsligt för familjen. Visserligen slog sig fadern snart

ihop med en ny kvinna, en mellanstadielärare, och det blev åter en fungerande familj, men nu inträffade en synnerligen ödesdiger komplikation. Pojkarna fick var sin livränta om 1 500 kr per månad efter modern. Den äldre grabben skaffade sig en motorcykel för pengarna, medan den yngre, som själv fick disponera pengarna, trots att han fortfarande bodde gratis i hemmet, kunde intensifiera sitt haschande sedan han fått mera att röra sig med.

Eftersom cannabis verkar starkt passiverande och därtill förödande för närminnet började grabbens skolbetyg snabbt dala, och det blev ideliga gräl om detta och om haschandet. Fostermodern insåg att det var haschandet som var boven i dramat, medan fadern och skolpsykologen bagatelliserade det kända och erkända haschandet och i stället poängterade sonens saknad efter modern som främsta orsak till de starkt försämrade skolprestationerna. Snart blev situationen i hemmet ohållbar, så grabben fick trots sin ungdom flytta hemifrån och disponera fostermoderns gamla våning. Strax efter det fyllde han 18 år, och då kunde flumcirkusen börja på allvar.

När grabben blev myndig krävde han omedelbart att få ut morsvarvet, så fadern fick skaffa lån genom släkt och vänner och lösa ut sonen ur villan. Grabben hade nu drygt 80 000 i kontanter som ingen annan än han själv bestämde över.

Haschandet tilltog nu ytterligare, och grabben lyckades inte längre klara skolgången. Efter att ha gått och drivit periodvis och av och till haft kortare påhugg blev han antagen till bussförarutbildning men skildes från kursen veckan före avslutningen p g a våldsamma och oberäknliga vredesutbrott och egendomligt beteende. Själv hävdar han på allvar att han blev avstängd därför att han ”spöat körläraren i pingis”.

Grabben lyckades få börja på olika jobb men blev snart uppsagd på det ena stället efter det andra eftersom han ideligen kom för sent eller uteblev helt, utan att meddela sig med arbetsplatsen.

Så länge pengarna räckte drog sig grabben fram och betalade hyran men haschade dagligen. När han endast hade en

mindre del av arvet kvar satte han allt på ett kort och for till Sri Lanka, uppenbarligen för att köpa billig hasch för hemsmuggling och kommers.

Grabben berättar att Ceylon-haschet var mycket kraftigare än vad han var van vid. ”Jag tog åtta-tio-tolv brajor om dan och var helflummig hela tiden.” I detta tillstånd blev han bestulen på reskassan och kunde alltså inte göra några lönsamma investeringar i smuggelvaror.

Hemkommen var grabben pank. Han sålde familjens båt och andra tillhörigheter men måste slutligen gå till socialbyrån och be om hjälp. ”Dom jävlarna ger mej bara hyran och 400 spänn i veckan, och det räcker ju inte för jag är van att kaka på restaurang”, förklarade grabben förtrytsamt. Han sökte nu upp fadern på dennes arbetsplats och började misshandla honom och hota honom till livet därför att fadern vägrade låna ut sin bil. Grabbens avsikt med det planerade billånet var att han skulle köra in sina återstående ägodelar till stan och sälja dem.

Eftersom hotet uppfattades som allvarligt av fadern och dennes arbetskamrater och eftersom socialvården inte visste vad man skulle ta sig till med den av hasch totalt utslagne och sönderflummade grabben larmades polisen för ett akutomhändertagande.

När jag såg grabben uppe på häktet i början av september 1983 visste han inte vilken månad eller årstid det var, han kunde inte säga vilket år modern dött, han kom inte ihåg när han hade slutat skolan, vilka jobb han haft eller när han hade kommit hem från Ceylon – om det var förra veckan, förra månaden eller förra året. Efter en stunds grubblande säger han eftertänksamt att ”det var i varje fall efter midsommar, men det var före jul.” Fadern uppgav senare att resan hade företagits förra året.

Pojken hade också börjat utveckla underliga misstankar att fadern och fostermodern vid otaliga tillfällen hade smugit sig in i hans bostad och successivt bestulit honom på småbelopp, ”för pengarna har gått åt så djävla snabbt de här åren”.

Under samtalet framkommer att pojken hade tagit ut hela

morsarvet på en gång från postsparbanken "för man vill ju inte gynna det statliga", och så tillade han helt oväntat som ett ytterligare skäl "att Posten är emot marockan", dvs hasch från Marocko. Hascharna talar om "libanes", "pakistan", "marockan" och "afghan" ungefär som rutinerade matthandlare.

Grabben tog alltså ut alla pengarna för att han "inte ville gynna det statliga", men han kom sig inte för att sätta in dem i någon privatbank, utan han hade dem hemma bland kläderna i lådor och gömmor. Samtidigt behängde han väggar och tak med indiska schalar och kastade ut alla fostermoderns krukväxter "för dom var giftiga".

När jag ber denne trasige och vilsne kille att räkna baklänges från 107 och dra bort tre varje gång, så förklarar han genast generat att han inte kan klara så komplicerade räkneövningar. Efter en stunds övertalning försöker han dock sakta och trevande och klarar några enkla subtraktioner. När jag uppmuntrande förklarar att det här gick ju hyggligt deklarerar han stolt: "Ja, jag har alltid haft femmor i matte" (vilket fadern senare kunde bekräfta). De matematiskt-logiska funktionerna reduceras massivt och i stor utsträckning definitivt och bestående av haschandet.

Det var uppenbart att socialvården inte kunde göra något för denne utbrände och kaotiske grabb. Socialvården hade vid ett tillfälle lurat honom med till Mariakliniken, där läkarna hade bedömt honom som schizofren, men det finns inte en tillstymmelse till schizofrena drag eller tankestörningar hos grabben, utan detta är ett klassiskt fall av det så kallade amotivationssyndromet, det kroniska och terapiresistenta slutstadiet efter långvarigt haschande.

Naturligtvis måste den här grabben nu in för sluten psykiatrisk vård, sedan först skolan och sedan socialvården under årtal låtit honom utveckla en så djupgående psykisk sjukdom att han sannolikt aldrig kommer att kunna klara ens det enklaste och mest rutinbetonade arbete, annat än möjligen på en skyddad terapiverkstad.

Vår haschares allvarligaste tragedi blev inte moderns död utan det stora arvet efter modern. Hade han i stället varit

tvungen att stjåla för att kunna knarka så hade han ganska snabbt hamnat hos polisen, och då kunde det ha funnits en chans att socialvården fått rumpan ur vagnen, inte av insikt utan av blotta förskräckelsen.

I dagens Sverige har vi en hel hord av professionella socialfunktionärer som i välmening och vilshenhet medverkar till att producera unga sociala invalider i tiotusental. Den katastrofala utvecklingen leder givetvis till att det villrådiga samhället skaffar sig ännu fler sociala städgummor, kommunala gråterskor och tungomålstalande pratologer, när det i själva verket är en vettig narkotikapolitik som behövs.

Hasch och psyke

I förra kapitlet berättade jag om en kille som i grunden förändrats personlighetsmässigt av sitt haschande och slutligen utvecklat *amotivationssyndromet*, "det kroniska och terapieresistenta slutstadiet efter långvarigt haschande". Tidigare har jag berättat en smula om amotivationssyndromet och de därmed sammanhängande tankestörningarna hos en svensk flicka i "På driven i Rom". Jag skall nu försöka antyda en sannolik förklaring till fenomenet.

När en individ röker hasch i mindre doser uppträder en lätt berusning, som inte skiljer sig nämnvärt från en lättare alkoholpåverkan: hämningarna dämpas, "det lossnar", självkänslan stiger och omdömet trubbas av, som det alltid gör när självkänslan plötsligt stiger; jämför manikerna! Individen känner sig lättad, "befriad", suverän; tankeflykten ökar och fnittrigheten tilltar. När individen sedan nyktrat till efter några timmar inser han mycket väl att upplevelserna var betingade av medlets ruseffekter, och det är inte mycket mera med detta. Verklighetsuppfattningen förändras inte nämnvärt, även om närminnet försämras och inlärningssvårigheter lätt uppstår efter upprepat småhaschande.

Vid högre dosering, dvs en kraftigare förgiftning, uppträder ett principiellt helt nytt fenomen. Normalpsykologins grundbegrepp, jagkänslan, den som medför att människan uppfattar sig som en avgränsad individ, faller plötsligt sönder och jaget flyter ut i omgivningen eller ut i universum. Den påverkade hascharen börjar uppleva "kosmiska vibrationer", "gemenskap med Alltet" och en lång rad bisarrier av vad som brukar kallas *schizofreniform* karaktär.

De beskrivna *depersonalisationsfenomenen* uppträder

också om man tar LSD, meskalin, psilocybin eller andra droger av den typ som kallas *hallucinogener*. Hasch hör alltså till denna grupp av droger. Den rena formen av den mest verksamma beståndsdelen i hasch, *delta-nio-tetra-hydrocannabinol*, ger i en tiondel av ett milligram (dvs hundra mikrogram) en psykos av ungefär samma typ som vid LSD-rus.

Hallucinogenerna kan ge upplevelser som starkt påminner om den religiösa extas, som tidigare varit förbehållen religionsstiftare, helgon, orientaliska mystiker och heliga män. Centralt i detta intensiva trancetillstånd är det temporära upphävandet av jagkänslan och alla referenser till tid, rum, verklighet och logik. Vederbörande uppfylls av en extatisk känsla av att skåda de absoluta sanningarna och med våldsamt intensitet "förstå" livets djupaste hemlighet, som alltså plötsligt framstår i förklarad ljus.

Vad som händer neurofysiologiskt vid hallucinogenrus är sannolikt att vissa högre hjärnfunktioner kopplas ur och lämnar fältet fritt för starka känslor och en filmisk bildupplevelse som liknar drömutopplevelsorna; men vederbörande är vaken och medveten om sin vakenhets.

Karakteristiskt är att detta rustillstånd har en sådan känslomässig intensitet, att individen, sedan han återvänt till sina vanliga sinnens verklighet i många fall är fullständigt övertygad om att de psykotiska upplevelsorna inte bara i djupare mening är sanna och mera äkta än de upplevelser våra sinnen och vårt normala medvetande bjuder oss, utan att de uppfattas som representerande *den absoluta sanningen*.

Man förbiser lätt att människan, liksom djuren, inte har någon möjlighet att bilda sig en uppfattning om omvärlden och "verkligheten" än via sinnesupplevelsorna. Av den biologiska utvecklingen, evolutionen, har vi så att säga blivit dömda att lita på våra sinnen. Om vi inte kunde lita på våra sinnesintryck skulle vi inte kunna överleva.

Sinnesintryckens trovärdighet är så absolut att det är helt fruktlöst att försöka förklara för en psykotisk människa att de röster han hör, de syner han ser och de märkliga lukter som plågar honom endast existerar i hans sjuka hjärna och

utgör "vakna men onda drömbilder" av verkligheten, grundade på neurofysiologiska störningar i hjärnan. Den sjuke skulle bli helförbannad och indignerat eller förnärligt påpeka: "Tror du jag är sinnessjuk, kanske?"

Enligt min erfarenhet är det till och med ett svårt konstfel att pracka på en psykiskt sjuk människa förklaringar som det ligger i sakens natur att vederbörande inte kan acceptera, än mindre "förstå". (Jag brukar förklara för den sjuke att jag inte kan höra hans röster och att det är fråga om "ett slags överkänslighetsreaktion", "som det numera faktiskt finns verksam medicin för". Av den förklaringen störs inte den terapeutiska kontakten.)

När våra haschare upplever hundratals, så småningom tusentals rus och ideligen i vaket tillstånd konfronteras med drömvärlden, börjar de så småningom uppleva *intoxikationseffekterna* som mera "sanna" än vår vanliga verklighet, som de successivt börjar tappa intresse för. Man uppfattar, slutligen vår vanliga verklighet som en ytlig skenvärld, sedan haschet öppnat porten till den djupare, sannare, äkta, tidlösa verkligheten, ohjälpligt fördold för vanligt folk.

När nu den vanliga, grå verkligheten bara är en skenvärld finns det knappast någon anledning att anstränga sig för att anpassa sig till den. Hascharen börjar utveckla en bohemisk livsstil, han blir lätt en drop-out som tar dagen som den kommer och haschpipan när han "känner för det".

Vid fortsatt haschande fortskrider det sociala förfallet långsamt genom åren och går ibland vidare till vagabondism, ett tillstånd då man inte ens gitter att hålla sig med en egen kvart utan kinesar och parasiterar där det går. Den gamla hippieveteranen, ETC-redaktören och ambassadörs-sonen Einar Heckscher framträdde nyligen i en DN-intervju och stoltserade över sin långvariga knarkartillvaro och sin förmåga att sedan decennier kinesa sig fram genom livet.

Jag tror inte att det är någon tillfällighet att det vi slarvigt brukar kalla "orientalisk mysticism" sedan mer än ett årtusende har ungefär samma geografiska utbredning som växten *Cannabis sativa*. För mig framstår "orientalisk mystik" närmast som uttryck för en gammal haschkultur.

Den norske vänstersocialdemokraten Karl Evang, tidigare chef för den norska socialstyrelsen (Helsedirektoratet) och framstående WHO-man, påpekade i slutet av sextiotalet, att om cannabisbruket blir lika utbrett i väst som alkoholbruket är så kan vi snart börja skönja slutet på den västerländska civilisationen: den blev ett irrbloss i historien. Mycket – inte minst regeringens nya narkotikakommission – talar för att Evang kommer att bli sannspådd.

Historien om en förbannad hårnål

Det är inte den objektiva verkligheten som bestämmer vårt reaktionsmönster utan våra mer eller mindre ofullständiga och ibland helt felaktiga upplevelser av verkligheten. Jag skall illustrera den tesen med en sorglig och tragikomisk historia från mina tidiga medicinarår.

När jag i början av femtiotalet gjorde min medicinarutbildning vid Serfimerlasarettet berättade en av de äldre underläkarna om ett märkligt fall som alla inblandade läkare hade gått bet på.

Sent en kväll hade det kommit in en ung sjöman som klagade över värk i ena låret. Han undersöktes enligt konstens alla regler utan att man kunde finna något objektivt tecken på skada. Men mannen vädjade enträget att man skulle röntga benet, vilket jourhavande kirurg inte ansåg påkallat. Mannen förklarade då att han inte tänkte lämna akutmottagningen förrän han blivit röntgad. Inför detta ovanliga krav kapitulerade man förstås och tog en bild som utvisade normala förhållanden. Sedan mannen tjatat sig till att själv få se den ännu våta röntgenfilmen lunkade han sorgmodigt iväg.

Efter några dygn var sjömannen tillbaka igen och begärde nu att få bli röntgad i ena skulderregionen "för nu sitter det där". Det blev samma negativa fynd som förra gången vid kroppsbesiktningen, samma tjat om röntgen och samma normala röntgenfynd.

När mannen återkom en tredje gång några veckor senare och begärde att man skulle operera bort en hårnål som han hade i ena klinkan rullades historien upp.

Mycket ovilligt och generat försökte sjömannen förklara

hur hårnålen skulle ha hamnat inne i klinkan: det hade hänt genom ett förargligt olycksfall till sjöss några månader tidigare. När hans båt just passerade Suezkanalen hade han haft fripass och legat och onanerat med en hårnål i urinröret. Plötsligt hade han petat in nålen för långt och inte fått ut den igen. Han hade försökt kissa ut den, men den kom inte fram. Han hade sedan gripits av panik för vad han ställt till med och börjat uppleva hur hårnålen gått in i kroppen och börjat vandra runt. Nu var han rädd för att den så småningom skulle hamna i hjärtat, i hjärnan eller på någon annan känslig punkt.

När mannen fick besked om att nålen under alla omständigheter inte kunde komma längre in än till urinblåsan ville han inte tro på detta. Man röntgade nu urinröret och lilla bäckenet och kunde inte hitta någon nål. Den måste alltså ha följt med ut när mannen kastat vatten, kanske fallit ut när han sovit eller förkommit vid något annat oöväskat tillfälle. Men det fanns ingen möjlighet att få honom att inse detta: han var bergfast övertygad om att nålen, trots det anatomiskt orimliga, fanns kvar i kroppen och fortsatte sina vandringar runt i kärlen och muskulaturen.

Mannen med hårnålen blev ett återkommande samtalsämne i läkarmatsalen (detta numera bortrationaliserade, ytterligt värdefulla, informella vidareutbildningsinstitut som i fråga om medicinsk skolning för de flesta betydde mer än fackpressen). En psykiatriskt skolad neurolog förklarade att det rörde sig om en vanföreställning av den typ som kallas monosymtomatisk psykos och att det inte var fråga om någon via förnuftet korrigierbar missuppfattning. De psykiatriskt mindre bevandrade kroppsläkarna var mycket förundrade och tyckte nog ändå att man på något sätt borde kunna tala mannen till rätta.

Vår sjöman återkom senare en fjärde gång och nu påstod han att han till och med kunde känna nålen på vänstra lårets framsida. Det råkade sig nu inte bättre än att den kvällens jourhavande kirurg var en ung, skojfrisk och handlingskraftig man som inte var alltför belastad av psykiatrisk visdom. Överväldigad av den plågade mannen och sin egen kapacitet

beslöt sig kirurgen för att hjälpa den underutvecklade psykiatrin på traven. Med särskilt eftertryck bad han den förvånade sköterskan, som tidigare hade tagit hand om mannen och visste att hårnålen bara fanns i mannens sjuka föreställningsvärld, att se till att patienten omgående blev röntgad igen.

Så kommer då kirurgen glädjestormande ut till den betryckte sjömannen i väntrummet och utbrister: "Äntligen, nu har vi hittat nålen och nu ska du omgående få hjälp att bli av med den genom en liten operation."

Den lättade och smått omtumlade sjömannen tog plats på operationsbordet och sövdes för säkerhets skull, eftersom kirurgen inte ville riskera sin psykiatriska genialitet med en enkel lokalbedövning. Den glade operatören slamrade lite extra med instrumenten på stålbrickan, medan sjömannen sakta sänktes till de stora djupen.

Så skar den handlingskraftige ett fem centimeter långt jack där hårnålen skulle finnas, sydde sedan raskt ihop såret med extra många stygn och lade för säkerhets skull en i hast anskaffad hårnål i en blodig rondskaål för att sjömannen verkligen skulle känna sig riktigt övertygad och nöjd.

När mannen vaknade upp ur narkosen tittade han först på det fina bandaget och sedan i rondskaålen vid operationsbordet och utbrast, till operationslagets förfäran: "Det är inte den hårnålen!"

Sens moral: psykotiska vanföreställningar skall respekteras och handhas med varsamhet. Psykiska störningar är ingenting som vem som helst skall tycka till om. Och endast den högkompetente har rätt att göra allvarliga felbedömningar! Andra skall helt enkelt avhålla sig från att kvacka. Ingen skulle acceptera att psykiatrer, psykologer, socionomer, jurister eller journalister prövade sina krafter och talanger på en hjärttransplantation, men inom psykiatrin har det numera blivit fritt fram för alla glada tyckare och amatörer. Och förfallet fortskrider planenligt. Vår historia började med en olycksalig hårnål och den slutar tills vidare med dagens primalterapiråvål.

hmm

Oanträffbara döda själar

När jag sommaren 1957 vikarierade som provinsläkare i Hagfors kom en dag hälsovårdsnämndens ordförande och stadens hälsovårdsinspektör till mottagningen och bad om bistånd med en knepig gammal man, som sedan länge terroriserat den manuella telefonväxeln i stan (och därmed bland andra telefonisten Monica Zetterlund som av väsentligen andra skäl senare övergick till att sjunga i stället för att träta med galna gubbar).

Den gamle mannen ringde upp till ett halvdussin gånger om dagen till telefonväxeln och bad att få bli kopplad till personer som varit döda sedan decennier, i några fall i över femtio år. Han accepterade varken beskedet att personerna var döda eller att han endast hade rätt att begära ett visst telefonnummer, dvs att man för länge sedan hade gått ifrån det ursprungliga systemet där man inte hade behövt ange nummer utan endast hade uppgivit namnet på den abonnent man ville tala med.

Gubben, som var en bra bit över de åttio, hade drabbats av en lätt senildemens med grava minnesrubbningsar. Efter- som han i sin krafts dagar varit en mycket framgångsrik företagare och var van att bli åtlydd, kunde han inte acceptera att telefonisterna inte hjälpte honom att få fatt på hans gamla vänner och bekanta. Han skällde och domderade så att växelflickorna hotade att sluta om inte myndigheterna såg till att den galne togs in för gott på mentalsjukhuset i Kristinehamn. Hälsovårdsnämndens ordförande kom därför och bad om en vårdattest för gubben, lika rutinmässigt och självklart som om han bett om en flaska hostmedicin.

Vi beslöt att vi tillsammans skulle göra ett hembesök hos

den gamle, sedan jag betat av dagsbelastningen om fyrtiotalet förväntanfulla och tålmodiga patienter i väntrummet.

Gubben bodde ensam i ett stort, vackert gammalt rödmålat hus i utkanten av Hagfors. Han höll sig hel och ren, såg välnärd ut och klarade sig själv i huset, men han kunde inte ange årtal, månad, veckodag eller andra för honom helt ovidkommande förhållanden. "Minnet är inte vad det varit", sa han med ett beklagande men med bibehållen värdighet. Han tyckte också att det kändes ensamt "med bara ungdomar runt omkring", i detta fall grannar som själva var ålderspensionärer och som bott i decennier på granngården men av gubben uppfattades som ointressanta nykomlingar på trakten.

Jag tog så upp frågan om mannens ideliga gräl med telefonisterna. Han tyckte att ungdomen var så ovänlig nu för tiden och inte alls så tjänstvillig som i gamla tider.

När jag förklarade för den gamle att det var nya tider nu, att man endast fick ange numret på den abonnent man ville bli kopplad till och att det var strängt förbjudet att begära personkoppling eller gräla på telefonisterna så muttrade han oförstående. Jag måste alltså förstärka och förtydliga mitt besked och sa ungefär så här:

— Nu är det mycket viktigt att herr X-ström gör klart för sig vilka regler som gäller numera. Om ni fortsätter att trakassera telefonisterna kommer hälsovårdsnämnden — och jag pekade på de båda representanterna för denna mäktiga myndighet — då kommer nämnden att betrakta er som så galen att de vill ta in er på sjukhuset i Kristinehamn. Men är det så att ni lämnar telefonisterna i fred och bara begär nummerkoppling så är det ingen som har något emot er. Men så här får det alltså inte fortgå längre.

Det var ju klara besked, så den gamle sa att var det på det viset så nog skulle han foga sig. Och det gjorde han också. Jag hörde aldrig något mera klagomål i ärendet, och jag vet inte hur länge gubben bodde kvar i sitt numera förhoppningsvis kulturmärkta gamla odalhus.

Sens moral av detta: beteendet styrs av tidigare inlärd och nu förväntade konsekvenser av beteendet, och det gäller

både psykotiska och mera normala medborgare. Även de psykotiska är alltså rationella vis á vis sina vanföreställningar och sin situation. Om man beaktar detta kan man få även mycket svårt psykiskt sjuka att klara sig bra ute i samhället. Men "terapera" vanföreställningarna skall man inte göra; man skall visa respekt för galenskapen, dvs bete sig som man gör i den välartade kulturdebatten.

Historien om rökmaskarna

Då psykoser sannolikt inte är vardagsföreteelser för någon större del av läsekretsen skall den mångskiftande problematiken belysas med ytterligare exempel.

Det var en fin gammal dam på Östermalm som råkade ut för rökmaskar, och hon talade ofta med sin distriktssköterska om dessa särdeles otrevliga djur. De kröp omkring under skinnet på henne, men här hon kliade sig kraftigt blev de skrämda och kröp ut genom huden och gick blixtnabbt upp i rök: "De bara försvann."

Distriktssköterskan ringde mig på min dåvarande social-läkarmottagning och frågade hur hon skulle bete sig med den gamla damen, "som är helt ordnad och redig i alla andra avseenden fränsett sina ständiga besvär med de obefintliga maskarna." Sköterskan hade försökt få med den gamla till distriktsläkaren utan att lyckas, och man hade tagit hem jourhavande läkare, som tydligen aldrig hade hört talas om rökmask och inte visste hur man betedde sig med obefintliga djurarter. Så jag lovade att komma trots att fallet inte tillhörde mitt distrikt, eftersom jag ju kände till att den dåvarande kollegan i distriktet ägnade sin tid åt att beprata neurotiker som aldrig syntes bli bättre av de i mitt tycke alltför ritualiserade besvärjelserna.

Så gick jag då en eftermiddag i det tidiga sextioalet och ringde på hos min blivande patient. Jag togs emot av en ståtlig gammal gråhårssdam som bodde ensam i en paradvåning på översta etaget i ett förnämligt patricierhus vid Karlavägen.

Den gamla damen var så tacksam för att doktorn behagade ta sig besväret att komma hem till henne. Hon visade mig

runt i salongerna och bjöd på te som var arrangerat till min väntade ankomst.

— Jodå, de var nog så besvärliga, och de hade plågat henne ett par års tid utan att hon lyckats få hjälp någonstans. ”Läkare har sagt mig att maskarna inte finns och att det bara är en fix idé hos mig,” sa damen förtrytsamt.

Jag måste ju tillstå att det finns många läkare som inte hört talas om rökmaskar, ”för det är ju inte något vanligt fenomen”. ”Nej, jag vet då inte någon som haft det”, sa damen.

Äntligen hade den gamla hittat en läkare som var expert på den här sällsynta typen av maskar, så hon blev snabbt mycket meddelsam och kunde berätta den märkliga historien om hur eländet hade börjat.

Att det rörde sig om en komplott låg nu i sakens natur, och bakom komplotten låg en gammal kyrkoherde från en grannförsamling. Han hade tydligen aldrig kunnat smälta att denna kvinna en gång i tiden hade avvisat hans frieri: ”Ja, det är ju mer än femtio år sen, men en del är ju långsinta, som doktorn vet.” Och det kände jag ju väl till.

Sedan den passionerade kyrkoherden hade blivit pensionerad och fått gott om tid hade han börjat smyga omkring nattetid på vinden ovanför praktvåningen. ”Jag hör ju på stegen att det är han, för han har haft en lätt hjärnblödning och hasar det ena benet efter sig.”

Till att börja med hade kyrkoherden bara klampat omkring på vinden nattetid för att ofreda den som en gång försmått honom, ”men så började han med maskarna, och det tog en tid innan jag förstod hur det hela hängde ihop”: besvären med maskarna blev nämligen alltid som värst dagarna efter det kyrkoherden hade hörts på vinden, ”men hur han bär sig åt begriper jag då inte”.

Lyckligtvis kunde jag lugna damen med att den medicinska vetenskapen numera hade fått fram ett osvikligt medel mot rökmask. Så skrev jag ut ett recept på en stor laddning Hiberna och ringde min patient ett par veckor senare. Hon var nu storförtjust och berättade att maskarna hade försvunnit helt redan efter ett par dars medicinering, och det hade tydligen också kyrkoherden gjort.

Jag glömde sedan bort det här fallet eftersom det inte tillhörde mitt område, och jag hade räknat med att distrikts-sköterskan, som var informerad om medicineringen, skulle bevaka ärendet i fortsättningen. Därför blev jag både överraskad och glad när den gamla ringde mig något halvår senare och bad om ett nytt recept på den förnämliga maskuren. Hon kunde berätta att hon varit helt besvärsfri tills medicinen tog slut för några veckor sedan, "men sen kom rökmaskarna tillbaka igen".

Patienten fick en ny laddning Hibernol och jag bad henne ringa mig när medicinen var slut. Det gjorde hon också en gång i halvåret så länge hon levde och slapp på det sättet besväret med både maskarna och den envetne kyrkoherden.

Sens moral igen: rökmaskar och andra särdeles besynnerliga djur skall respekteras och behandlas med de verksamma psykosmedel som finns och inte med aningslösa bortförklaringar eller kostnadskrävande och verkningslös modepraktologi. Konstigare än så är det inte, men man måste vara förtrogen med psykosernas fauna.

Visst har du varit psykotisk

Det är inte något mystiskt eller märkligt med psykosor i sig, även om orsakerna till de svåra, kroniska och invalidiserande psykoserna ännu inte är helt klarlagda. Psykos innebär att det föreligger en djupgående förändring i individens upplevelse av verkligheten.

Psykosor kan uppkomma blixtnabbt eller sakta smygande under årtal, de kan vara övergående på sekunder eller bli bestående för livet, och de kan uppkomma på en mängd olika sätt: genom yttre eller inre förgiftningar, genom rubbningar i ämnesomsättningen, störningar i hjärnans impuls- och kommunikationssystem, genom chock, svåra besvikelser eller förorättelser, genom svält, uttröttning, sömnlöshet, totalisoleri, barnsbörd, förälskelse och på många andra sätt.

Den vanligaste psykosor är den som har sin grund i en avsiktlig förgiftning av centrala nervsystemet. Alkoholruset och haschpåtändningen är enkla exempel på tillfälliga förgiftningspsykosor, där den påverkade för en stund drabbas av en eftertraktad, djupgående förändring av verklighetsuppfattningen. Eftersom orsaken till psykosor, dvs konsumtionen av rusmedlet, är välkänd för alla och prognosen innebär tillnyktring inom några timmar, tarvar dessa alldagliga psykosor ingen särskild behandling.

I princip utgör faktiskt också den intensiva förälskelsen ett psykotiskt tillstånd: individen får plötsligt för sig att föremålet för den heta lågan är något nästan övernaturligt, och den dyrkade tilldelas i rikt övermått egenskaper som vederbörande kanske har i ytterst vanliga eller knappa proportioner eller kanske helt saknar: den älskade står över allt

annat mänskligt och blir förtjänt av all dyrkan och alla uppoffringar.

Den som försökt tala en förälskad tonåring till förstånd inser snart att logik och förnuft inte räcker långt mot den verklighetsbild som formats av känslostormarna. Dessa tillstånd är som regel mera långlivade än intoxikationspsykoserna men brukar ändå ha god prognos och som regel på sikt leda till full tillnyktring, under förutsättning att kontrahenterna inte kommer ifrån varandra under psykosens intensiva skede. Då uppstår lätt en defektläkning, ett smärtsamt ärr som bärs genom livet, omärkligt för omgivningen men fortfarande med stor emotionell laddning i det fördolda.

Som sexåring upplevde jag en märklig och mycket kuslig psykos, som jag ännu bär sviter av. Jag hade drabbats av dubbelsidig lunginflammation, som var ett livshotande tillstånd före sulfans och antibiotikans tid. Jag svävade också i veckor mellan liv och död men hade inga plågor och var mest förvånad över att mina föräldrar såg så ledsna och sorgsna ut.

Fenomenet inträffade sent en eftermiddag veckan före jul 1927. Vi bodde i Stora Tullgården i Norrtälje, byggd 1830 och riven 1978 av utsocknes kulturvandaler i storkommunens ledning.

Det hade just börjat skymma. Jag låg på rygg och stirrade upp på stuckaturen i taket. Vänsterarmen hängde ned utanför sängkanten, medan jag sakta strök bort svetten från pannan med den andra. I halvdunklet glimrade den sista glöden efter en björkvedsbrasa i kakelugnen. Dörren till mitt rum stod öppen till köket, där lyset redan var tätt och mor i färd med julbaket.

Plötsligt känner jag att någon fattar ett stadigt grepp om min vänstra handled och drar mig nedåt. För bråkdelen av en sekund tänkte jag att det kunde vara min lillebror som krupit in under sängen för att muntra upp mig, men jag insåg genast att så här stark var han inte.

Jag tittade blixtnabbt ned mot golvet och såg till min fasa hur en mager och senig arm från en åldring stack upp rakt genom golvplankorna och försökte dra mig ned mot under-

jorden. Jag gallskrek av skräck och kunde se att det var gammelmormors arm som stack upp ur graven och hade fattat ett stadigt grepp om min vänstra handled.

Den lilla skinntorra gumman Johanna Ståhl hade bott hos oss tills hon blev över nittio år, men hon hade hört så illa att jag aldrig hade fått någon riktig kontakt med henne. De sista åren hade hon bott på ålderdomshemmet i Roslagsbro, där hon nyligen hade avlidit. Nu gick gumman igen och ville ta mig till sig, och jag kände att gumman var starkare än jag.

Mor släppte degen, kom inrusande och frågade vad som stod på och tände en golvlampa vid sängen. Just som lampan tändes släppte spökhanden min arm och försvann blixtnabbt ned genom golvet igen. När jag förklarade att gammelmormors arm hade stuckit upp genom golvet och nästan dragit mig ur sängen konstaterade mor lättad: "Du ser i syne, unge, du yrar, du har fått feberyrsel."

Det låg en viss förtrytelse i orden, troligen därför att jag med mitt skrik också hade skrämt upp mor, och den lätt förebrående tonen tillsammans med självklarheten i mors avfärdande av spökarmen gjorde att jag trodde på vad hon sa.

Jag fick en hopvikt handduk, doppad i kallt vatten, över pannan och så överlevde jag också detta. Men fortfarande i dag, mer än ett halvsekel senare, kan jag inte somna med vänsterarmen utanför sängkanten.

Men kan alltså få en livslång, betingad fobi av en enda sekunds upplevelse och detta även om upplevelsen inte har något underlag i den yttre verkligheten. Att jag till fullo trodde på mors förklaring om feberyrsel och numera är mycket förtrogen med dessa fenomen spelar ingen roll, den obehagliga känslan sitter där, inetsad i de djupaste minneslagren, men den dyker upp endast om vänsterarmen råkar hamna fel när jag skall somna.

Jag skulle mycket enkelt kunna avbetinga min "vänsterarmsfobi" genom att tvinga mig att ligga på rygg med vänsterarmen utanför sängkanten tills jag somnar av utmattning. Men varför skall jag plåga mig med det, när det är så mycket enklare att dra in armen i sängen när jag skall somna?

Psykotiska upplevelser kan ibland vara mycket produktiva. Sigmund Freud tänkte ursprungligen bli världsberömd på kokainet, som han i början av 1880-talet introducerade som radikalläkemedel mot det mesta, bland annat mot depression och morfinism. Han experimenterade också med stora doser på sig själv, prisade kokainruset, drabbades av kokainpsykos och upptäckte "det undermedvetna" och lade därmed grunden till psykoanalysen, som alltså liksom alla betydande religioner har psykotiska rötter.

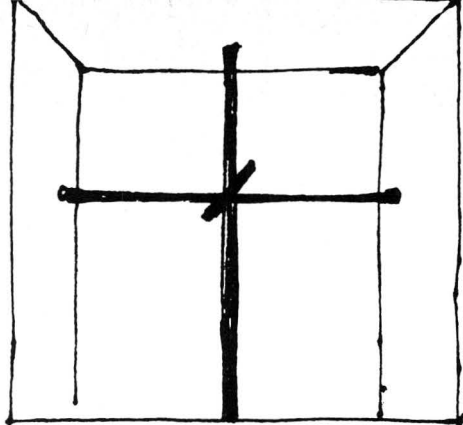
Vi skall inte tro att de gamla profeterna, de stora religionsstiftarna och apostlarna var några lögnhalsar, när de berättade om sin uppenbarelsen. Om man fastar i veckor och ägnar sig åt intensiv bön dygnet runt är det närmast onormalt att inte få uppenbarelsen, som givetvis kommer att färgas av den trosuppfattning man har.

En stockholmsjournalist drabbades häromåret av en meditationspsykos. Han såg möblerna dansa och hörde anderösterna tala. Eftersom han var journalist insåg han att det gällde att dokumentera fenomenet, så han spelade in anderösterna på en bandspelare. Jag kallades att undersöka honom, eftersom han hade blivit mycket förvirrad och aggressiv och bland annat bitit en rival i axeln.

När anderösterna inte fanns kvar på bandet förklarade journalisten att apparaten tillfälligt var ur funktion. Han vägrade sedan att tala närmare med mig om sina upplevelser förrän bandspelaren blivit lagad, "för du och ingen annan heller skulle tro mig om jag berättade vad jag varit med om i dag". Efter några dygns sjukhusvård blev mannen återställd.

Om man drabbas av en kronisk, livslång psykos kan man inte inse att man är psykiskt sjuk, även om så alla andra skulle hävda det. Man litar alltså så helt på sina egna sinnen och upplevelser att ingen utomstående kan korrigera fel-tolkningen av verkligheten. Psykoserna handlar alltså inte om förnuft utan om känslor och föreställningar som uppkommit genom störningar i upplevelserna.

Om du tänker efter, så inser du nog att du själv varit en smula psykotisk ibland, med eller utan nubbglas i hand.

Woz

Frontrapport från Kumla

Nu har också jag suttit på Kumla-anstalten, visserligen bara två dagar, men ändå.

De var anstaltens fritidsledare som ursprungligen hade bjudit in mig att föreläsa för personalgruppen. Eftersom jag inte ville acceptera att personal och intagna på vanligt sätt spelas ut mot varandra i separata grupper krävde jag dels att båda kategorierna skulle närvara och få samma budskap, dels att vi fick två hela dagar på oss för arrangemanget. Mina villkor godkändes, och i den sista novemberdimman inledades tvådagarsslaget vid Kumla.

Kumla är riksanstalt för 225 fångar som är dömda till mer än två års strafftid. Här sitter eliten av dem som dömts för grova narkotikabrott och därtill de som man inte klarat av på de andra anstalterna. Inemot en tredjedel av de intagna är utländska handelsresande i särskilt starka och begärliga kryddor. "Det här är kriminalvårdens slutstation för det tyngsta och knepigaste klientelet" fick jag veta vid min ankomst. Följaktligen räknade jag med att det skulle bli hårda tag i debatten, men detta visade sig vara en grov underskattning av utgångsläget.

Det gällde att få en öppning och en mänsklig kontakt från första stund, så jag kommenterade förhållandet att endast halva styrkan kunnat beredas plats i gymnastiksalen, "medan de andra får titta på vad någon lustigkurre påpassligt har döpt till intern-TV".

Det var uppenbarligen ingen som tyckte att det var roligt sagt, så jag måste ta sats igen och drog en dålig arabhistoria. Jag förklarade att jag kände mig ungefär som oljeshejkens kusin som just fått ärva ett välkomponerat men försummat

harem av den mäktige: ”Jag vet vad som förväntas av mig och hur det skall gå till, men jag vet inte riktigt var jag skall börja.”

När det inte blev ens så mycket som ett enda smil på en så eländig historia utan alla interner stirrade på mig med sten-ansikten förstod jag att publiken var mer svårflirtad än jag befarat.

Jag ville inledningsvis berätta något om min bakgrund, om vad jag lärt mig om droger och missbruk under snart trettio års arbete som psykiatrisk konsult åt polis och kriminalvård, och därtill något om hur jag tänkt mig att vi skulle få ut det mesta av de två dagarna tillsammans. Men ansiktena mulnade ännu mer och efter några minuter exploderade församlingen. Vad jag än försökte säga så överröstades jag av rop och buanden.

— Vi skiter fullständigt i din bakgrund och dina erfarenheter. Vad vi är intresserade av är vad du kan göra för oss här på kåken för att vi ska få det drägligare.

Jag försökte hävda att vi måste skala löken blad för blad och att vi måste reda ut en del begrepp innan vi kunde komma fram till akuta åtgärder och de intagnas problem, men reaktionen blev inte mildare.

— Du hör väl, för fan, att vi skiter i dina vetenskapliga erfarenheter och analyser; tala i stället om vad du är beredd att göra för oss som sitter inburade här.

Under hela förmiddagen var det fruktlöst att nå fram till internerna, som ideligen avbröt mig mitt i meningarna, ofta många åt gången. Jag hade inte varit med om något liknande sedan 1966, då RFHL och den legala knarkförskrivningen stod på topp i den allmänna debatten. Det var ett ständigt hårdhänt häcklande av typen storstadsdjungel.

— Nu vill vi höra mänskligare tongångar, skrek några interner och bad att få lyssna till Bo Svensson, chef för vad som med en övertalande definition kallas Brottsförebyggande Rådet eller BRÅ. Svensson var inbjuden av fångarnas förtroenderåd för att fungera som motvikt mot mig.

Bo Svensson, som är karriärjurist och skrivbordsstrateg, svarade mot fångarnas alla knarkliberala drömmar och för-

väntningar. Han förklarade att knarkproblemen inte förvärrats i landet sedan mitten av sjuttioalet (!), att vissa myndigheter överdramatiserade problemet för att få ökade anslag, att han ansåg att straffen för grova narkotikabrott var för höga, att han var emot avskaffandet (1980) av sjuttioalets praxis med åtalseftergifter i det oändliga för innehav även av betydande mängder narkotika "för eget bruk" etc. Avslutningsvis avhånade han urinprovskontrollen.

Internerna var stormförtjusta och Bo Svensson möttes med dånande applåder efter sitt vilsna, opportuna och genant okunniga framträdande. Mobbad är jag van att bli sedan jag stoppade legalförskrivningen av knark på sextioalet, men detta var första gången jag upplevde att en statlig myndighet öppet saboterade arbetet på att få rätsida på knarkproblemet.

Bo Svensson hade rest ned till Kumla enbart för denna diversionsmanöver och hade tänkt avvika så snart han stuckit tillräckligt många käppar i hjulet. I ordalag som man inte är van vid i BRÅs salonger och sammanträdesrum uppmanade jag honom att stanna kvar efter lunch, stå till svars och ta debatt, varpå Svensson förklarade att han "kunde stanna en stund".

En intern frågade Bo Svensson vad han skulle göra åt knarkproblemet om BRÅ fick 20 miljoner i extraanslag mot knarket. Svensson svarade att han inte visste vad han skulle göra med pengarna, och hans fantasi kunde inte stimuleras av ytterligare uppmaningar från internerna att verkligen försöka tänka till. Mitt personliga svar var att med 20 miljoner som avgångsvederlag skulle man kunna göra sig kvitt åtskilliga inkompetenta chefstjänstemän inom de myndigheter som i trettio år notoriskt misslyckats i hanteringen av knarkproblemet.

Så blev det äntligen lunch och jag fick några minuter för att tänka över det kaotiska läget. Även om jag för en sekund hade snuddat vid tanken att avlysa hela kalabaliken när några interner med Bo Svenssons tysta samtycke, utnämnde mig till socialfascist och hävdade att jag ville att samhället skulle göra sig av med alla avvikare, så var jag besluten att

inte backa ur. Det skulle ju ha framstått som en kapitulation för fördomar och galenskap att avbryta denna storslaget upplagda höstmanöver.

Visserligen är jag kronvrak, men jag har ändå förskaffat mig en viss insikt i elementär taktik och strategi. Jag insåg att om man kommit in i en terräng som är så hårt minerad att det smäller var än man sätter ned fötterna, då måste man retire-ra en smula och försöka sig på en kringgående rörelse.

När andra halvlek skulle börja efter lunch gick jag fram till den intern, som varit mest högljudd och dominerande och som uppenbarligen hade medfångarnas öra, och sa rent ut:

— Jag kan ju se att det är du som är kung på den här kåken, så det är nog bara du och jag som tillsammans kan få någon fason på det här tumultet. Livet är kort och jag tycker man ska ta vara på dagarna. Det här leder ingen vart, om vi inte får en handfast ordförande som håller ordning på församlingen och sorterar frågorna och påhoppn; jag kan inte kurras med alla på en gång. Jag tycker att du ska ställa upp som mötesordförande.

Detta var inte list utan nödvändighet. Men fångarnas talesman protesterade och förklarade att han ju då skulle ställas off side i debatten. När jag förklarade att jag var införstådd med att ingen mötesordning i världen skulle kunna hålla honom på mattan och att han givetvis var oförhindrad att göra egna inlägg så ställde han upp.

Eftermiddagen blev betydligt lugnare, även om det hela tiden blåste storm. Jag blev anklagad för det mesta som är galet i samhället, medan jag å min sida antydde att jag trodde att internerna avsiktligt saboterade studiedagarna. Men som regel talade man inte längre i munnen på varandra, och jag fick till och med in ett par avsnitt om hur ett drogberoende kan förklaras och hur beroendet styr indivi-den, hans tankar och beteenden.

Hur det nu än var så avtog så småningom den ömsesidiga misstron, och den kraftfulle ordföranden tystade de ivrigaste attackerna med "att ni måste ju ändå ge Bejerot en chans att förklara sina underliga idéer och försvara sig" etc.

Första dagen led mot sitt slut och alla var ganska tagna av den hårda kubbningen. Läget förde mina tankar till en berömd formulering om slaget vid Lützen. I sitt klassiska verk *Den svenska historien* skrev Odhner, citerad ur minnet: "Vid mörkrets inbrott skildes de stridande åt och båda sidor tillskrev sig segern."

Under andra dagens förmiddag fick jag tillfälle att leverera flera långa, sammanhållna avsnitt om alkoholism, narkomani, kriminalitet och rättssystem. Internerna började lyssna allt mera intresserat och förstå mina tankegångar. Även om de nog inte delade så många av mina uppfattningar och bedömningar så började de inse att en restriktiv och konsekvent narkotikapolitik är till gagn för alla som inte fastnat i ett drogberoende, medan de vidhöll att de som redan var narkomaniserade borde tillerkännas "kontrollerad tillgång" (på Systembolaget) av sina favoritgifter. Att detta hittills aldrig fungerat acceptabelt i något civiliserat samhälle tycktes inte dämpa förhoppningarna om fortsatt kemisk lycka.

Under de långa och trivsamma fikapauserna kom vi varandra närmare, jag fick många förtroenden på tu man hand, påhoppen blev allt mildare, och när andra dagen gick mot sitt slut var det, om inte fest- och familjeföreställning så i alla fall ett öppet och rakt meningsutbyte i ordnade former.

Jag lärde mig en hel del nytt om hur illa vårt nuvarande kriminalpolitiska system fungerar. Det har en katastrofalt lång bromssträcka, där man av oförstånd och missriktad (pseudo)humanitet försummar att intervensera på allvar på ett tidigt stadium i den asociala karriären.

Internerna insåg också att det finns viktig knarkkunskap som man inte kan skaffa sig i kvartarna, och jag insåg att de inte medvetet hade saboterat tillställningen första dagen utan var grovt vilseledda av all KRUM- och RFHL-propaganda genom åren och så kallad upplysning från BRÅ och Socialstyrelsens numera av skonsamhet bortrationaliserade narkomanvårdsbyrå SN4.

Vi skildes under ömsesidiga hedersbetygelser och tackade varandra för en hård fight. När det hela var över viskade jag till en av mina hårdaste motståndare: "Det här var ju riktigt

kul.” Han svarade med att höja ögonbrynen och deklarerar:
”Det tycker jag också, men det säger jag inte offentligt.”

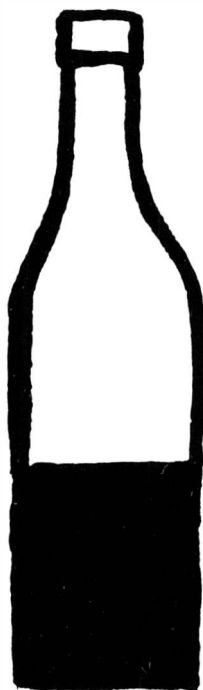
Så slutade slaget vid Kumla. Några allierade blev vi inte, men den ömsesidiga misstron besegrades i grunden när en iskall november gled över i en förhoppningsfull december.

A

B

C

D

hmm

Alkoholism är ingen sjukdom

Inför det 1984 som Orwell för länge sedan hotade oss med, tiden då de gamla vanliga orden skulle innebära sin motsats, vill jag försiktigtvis antyda att det möjligen skulle kunna ifrågasättas om det i alla lägen bör vara en pensionsgrundande merit att gå på fyllan år efter år.

Det går ofta troll i ord och begrepp och folk blir trollbundna av orden, liksom hönan av kritstrecket. Ett högaktuellt exempel på detta är sjukdomsklassningen av alkoholismen, en gottköpsetikett som lurat alla — missbrukarna, deras anhöriga, sjuk- och socialvårdens folk, försäkringsväsendet och i sista hand samhället som skall stå för fiolerna.

Låt oss försöka reda ut begreppen. Alla kan nog hålla med mig om att det rimligtvis inte kan betecknas som en sjukdom att vara förtjust i gott kaffe. Men kaffebegäret kan som bekant bli mycket starkt, och koffeinsteinen är vanligen beredd till betydande uppoffringar för att få sin standarddos om 0,1 gram koffein ett antal gånger om dagen.

Koffeinismen är alldeles uppenbart inte någon sjukdom utan ett inlärt beteende.

Däremot kan man lätt bli sjuk av ett alltför intensivt kaffedrickande. Men då är det olika *komplikationer* som spökar, och den vanligaste av dem, gastriten eller magkatarren, behandlas med framgång med enkla mediciner. Med stöd av lämplig medicinering av och till kan koffeinsteinen fortsätta att avnjuta sitt milda och beskedliga drogberoende.

Detsamma gäller nikotinismen. Alla kan nog tillstå att det anständigtvis inte kan betecknas som en sjukdom att vara förtjust i de behagliga nikotinkickarna — men röker man för mycket får man osvikeligen en del mer eller mindre allvarliga

komplikationer av rökningen.

Om en nikotinist vill sluta röka behöver han inte gå till doktorn och be om råd, utan då lägger han av. Om nikotinisten finner sig föranlåten att söka läkare så skulle det vara för att få hjälp med den vanligaste följden av tobaksrökning, nämligen den kroniska bronkiten eller halskatarren.

Sjukvården har inte någon kur att meddela mot nikotinbegäret, därför att detta inte är av medicinsk natur utan utgör en betingning på grundval av långvarigt rökande. Däremot kan läkaren skriva ut en lämplig hostmedicin som tar bort det värsta obehaget vid rökning och således banar väg för fortsatt rökande.

På samma sätt förhåller det sig också med alkoholen. Det är ingen sjukdom att uppskatta alkoholens effekter eller att eftertrakta det rus som man vant sig vid. Däremot blir man garanterat sjuk av att dricka för stora doser av alkohol, fotogen eller andra giftiga drycker.

Det alkoholmissbrukaren söker hjälp för är alla de mer eller mindre obehagliga *komplikationer* som supandet ger upphov till. Alkoholisten är som regel beredd att acceptera alla former av behandling som lindrar komplikationerna och besvären, men han vill ogärna acceptera en behandling som omöjliggör fortsatt supande, t ex en långsiktig Antabus-kur. Det får vara någon måtta också på behandling.

Tidigare fick man med nykterhetsnämnden och den kommunala nykterhetsvården att göra om man gick på fyllan. Det kunde bli övervakning, föreskrifter och ålägganden att ta Antabus, en så kallad vilande eller avvaktande "resolution" (beslut) om en tids upptorkning, till glädje för de anhöriga och till välsignelse för levern och den kvarvarande arbetsförmågan.

Sedan man under det nyrika och överoptimistiska femtio-talet började beteckna drickandet som en sjukdom som skulle belönas med sjukpenning kunde alkoholisterna supas sig sönder och samman under sakkunnig ledning och på försäkringskassans, kommunens och landstingets bekostnad.

Sjukdomsbegreppet, som lanserades och vann gehör som

ett terapeutiskt nytänkande och ett uppbrott från gammaldags moraliserande, utvecklades till en intellektuell tvångströja för hela missbrukarvården.

Genom nämndsammanslagningar kunde den kommunala nykterhetsvården avvecklas, och genom en serie kommunsammanslagningar under åren 1952–74 minskades antalet kommuner i landet med 90 procent (från 2 750 till 279 kommuner). Nu kunde äntligen den gamla folkliga kontrollen över supandet elimineras och grunden läggas för en massrekrytering till de utslagnas A-lag.

Det nya socialbyråkratiska och sjukdomsfixerade systemet producerar idag – till enorma kostnader! – minst tio tusen nya alkoholister varje år.

För första gången sedan vi började med befolkningsstatistik för ett par århundraden sedan har dödligheten för unga män stigit under sjuttioalet.

Sjukdomsetiketteringen av missbruket, det statsfinansierade hårdsupandet, socialvårdens abdikation från ansvaret för nykterhetsvården och sjukvårdens kravlösa rundsmörjningsverksamhet är de viktigaste faktorerna bakom denna förfallsprocess.

Det är okunnigt och historielöst att försöka skylla supandet på arbetslösheten som en del gör: när arbetslösheten var som störst i Sveriges historia, på tidigt trettioal, var alkoholkonsumtionen som lägst och alkoholismen närmast utrotad som socialt fenomen. Men då förde man också en väl genomtänkt, vettig och restriktiv alkoholpolitik i det här landet.

Den kunskapen har till stor del gått förlorad i förvaltningar och beslutande instanser sedan man i demokratins namn rationaliserat bort närmare en kvarts miljon förtroendevalda politiker i landet och låtit tjänstemän och massmedia inrätta tillvaron efter sina speciella behov.

Nationalekonomen Anders Johnson har nyligen visat att alkoholen kostar stat, landsting och kommuner omkring tjugofem miljarder per år – för vård, omsorg, pensioner och uteblivna skatter. Enbart för Stockholms län blir detta 5 000 kronor per år och invånare utslaget på alla, från de nyfödda

till åldringarna på långvården. Då är ändå inte produktionsbortfall, egendomsskador, polis- och rättsväsende och andra indirekta kostnader medräknade.

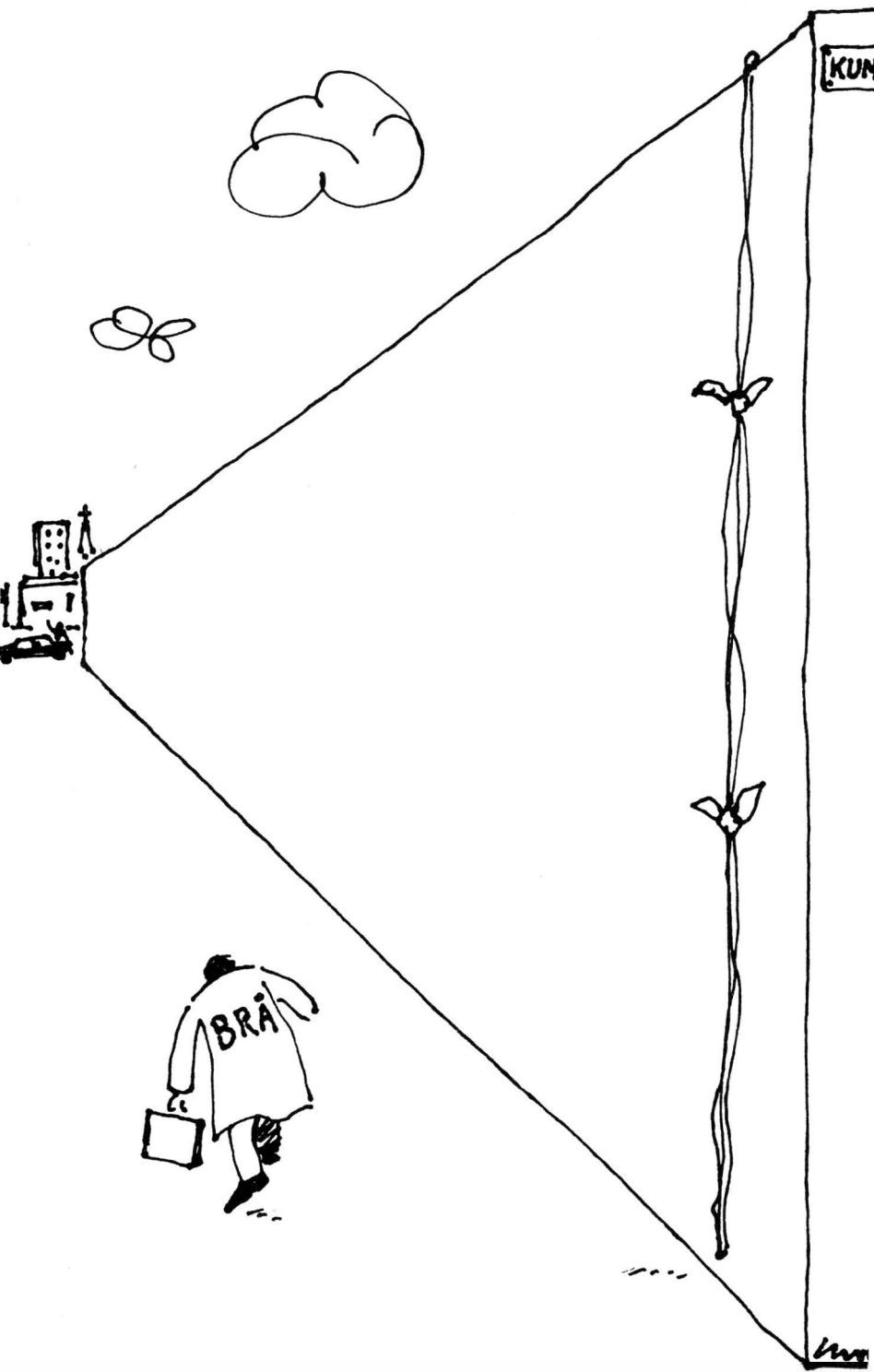
Sjukdomsmystifieringen av supandet (och knarkandet!) har lett de ansvarigas tänkande åt fel håll och därmed blivit en väsentlig orsak till välfärdssamhällets kris.

Ett elektroniskt motkort för inköpsbegränsning är den första, logiska dräneringsåtgärden.

Ett återupprättande av kommunala missbruksnämnder – på kommundelsnivå – borde bli nästa steg på vägen tillbaka till en ordnad verklighet av den typ vi hade i detta land på femtioalet, före den 1 oktober 1955.

På sikt bör man börja diskutera hur man skall lösa den destruktiva ansvars- och kostnadsfördelningen mellan kommuner och landsting. Ett sätt vore onekligen att låta landstingen sköta det som är deras specialitet, d v s att producera sjukvård, och låta kommunerna betala fullpris för de konsumerade tjänsterna för sina invånare. Det skulle göra ett snabbt slut på den kommunala låt-gå-politiken beträffande alkoholmissbruk.

Om de nuvarande beslutsfattarna inte har mod, kraft och medvetenhet att ta itu med det enorma slöseriet med människor och medel i missbrukets spår, kommer med nödvändighet nya krafter att växa fram och ta över. Så här kan det bara inte få fortgå.

Brå-chefens anekdoter

Den akademiska vårterminen 1984 började för mitt vidkommande den 4 januari med en halvdagsdebatt med överdirektören Bo Svensson, chef för Brottsförebyggande rådet. Vi drabbade samman inför lärare och studenter vid juridiska fakulteten vid Stockholms universitet.

Jag har tidigare mött Bo Svensson i en TV-debatt som kom av sig, dels därför att debattledarna oundgängligen måste tala mer än de inbjudna debattörerna och dels därför att en sångkör nödvändigtvis skulle pressas in just som det började bränna till. Så den egentliga debatten kom att äga rum ute i korridoren efter sändningen.

Inför Svenssons häpnadsväckande okunnighet utbrast jag slutligen förtvivlat: "Du snackar som om du aldrig träffat en knarkare." På den raka pucken svarade han till min enorma häpnad: "Nej, det har jag inte gjort, och det är inte nödvändigt för att ha en välgrundad uppfattning i frågan." Naturligtvis får alla hugade sparka boll, även de som aldrig tidigare träffat en boll, men de skall inte påräkna att bli uttagna till landskamper eller TV-matcher.

Den svenssonska sakkunskapen påminde mig om en tragikomisk episod under den stora oredans år, 1966, då generaldirektör Arthur Engel, på den tiden chef för Medicinalstyrelsen och narkomanvårdskommittén, vid ett besök på Lillhagens sjukhus fick träffa sitt långa livs första knarkare. Sedan Engel pratat en stund med grabben kom den lika aningslöse som genompräktige generaldirektören ut glädjestrålande och deklarerade att "det här samtalet ger ju ett helt nytt perspektiv på narkotikaproblemet." Den plötsliga perspektivförskjutningen kunde dock inte rädda narkoman-

vårdskommittén från ett totalhaveri i sinom tid, till stor del beroende på de inkompetenta lotsarna Ingemar Rexed och Frank Hirschfeldt som utgjorde kommitténs sekretariat och styrgrupp.

Bo Svensson, som ursprungligen tjänade sina sporrar som lagskrivare under Lennart Geijer, hade alltså av ett njuggt öde inte ens förunnats Arthur Engels minimala kliniska förtrogenhet att falla tillbaka på, och hans verklighetsbild har också formats efter skrivbordet, platt och fyrkantigt.

Så mötte jag då Svensson på Kumla-anstalten i höstas, redan vederbörligen avrapporterat. Där blev det ingen debatt utan Svensson läste upp ett manuskript och försvann sedan som en rymling snabbt utanför murarna. Så inför juridikstudenterna skulle äntligen vår stora drabbning stå.

Jag lät Bo Svensson börja, eftersom jag ju kände till att han inte hade så mycket i bagaget, och han visste mot slutet av sitt inledningspass inte heller vad han skulle göra av tiden. Däremot hann Svensson på fyrtio minuter avslöja ett fabulöst dåligt socialt orienteringssinne och, vad som var betydligt allvarligare med tanke på hans ställning som BRÅ-chef, en gravt bagatelliserande attityd till hela narkotikaproblemet. Enligt Svensson var det mest luft i problemet, upp-pumpat som det var av allehanda myndigheter och instanser som räknade med att få höjda anslag genom larmandet.

Men Svensson var inte bara förbluffande illa bevandrad i missbruksproblemen, han var därtill direkt oförsämd och ärekränkande och avfärdade inför de allt mer häpnadsväckta mina i en rad rapporter och böcker belagda sifferuppgifter och påpekanden som "enbart anekdotiska". I stort sett allt jag komprimerat från trettio års arbete med knarkare var just "anekdotiskt".

När jag påpekade att injektionsmissbrukarna i Stockholm har tio gånger högre dödlighet än jämnåriga svenskar så avfärdade Svensson detta som strunt och skrämselsiffror med hänvisning till att "doktor Danell bara hittat 78 fall av narkotikarelaterade dödsfall i sin omfattande studie vid olika sjukhus och rättsläkarstationer."

Nu förhåller det sig så att man i vetenskapliga samman-

hang inte får nöja sig med att notera de lik man råkar snubbla över. Det är en metod som med den svenssonska vokabulären endast ger "anekdotisk information", som i bästa fall kan tjäna som stimulans till ett systematiskt studium av frågan.

Under några år i slutet av sjuttiotalet genomförde jag tillsammans med min oförtröttliga och tåliga hustru (som faktiskt stått ut med mig i trettiosju år) en undersökning av "dödlighet och dödsorsaker för 3 424 narkotikamissbrukare av intravenös typ diagnostiserade i stockholmspolisens arrestklientel 1965–70 och observerade till utgången av 1974 och kontrasterade mot 9 362 ej injicerande samtidigt observerade arrestanter" (Socialmedicinsk Tidskrift 1/1980). Totalt omfattade materialet 45 000 observationsår och var den mest omfattande dödlighetsstudie över narkotikamissbrukare som publicerats internationellt.

Visserligen fanns det inte en tidning som tyckte att vår dödlighetsstudie var värd en kommentar: pressen vill ju ha individuell och dramatisk död, helst på Sergels torg och gärna framför fötterna på socialministern eller åtminstone en förundrad riksdagsman. Studien visade emellertid att injektionsmissbrukarna hade "en jämfört med normalbefolkningen cirka tio gånger förhöjd dödlighet (7,6 gånger för män och 13,7 gånger för kvinnor)". Det är sådant som skulle kunna kallas för BRÅ-anekdoter.

Bo Svensson med bisittare hävdade vidare bestämt att jag i min fortlöpande studie av injektionsmissbruket bland arrestanter "endast studerade arresttillfällen och inte individer". När jag påpekade att detta var en illasinnad hörsägen vidhöll de att studien inte utsäger något på individnivå.

I min avhandling *Narkotikamissbruk och narkotikapolitik* (Sober 1975) kan den intresserade exakt se den individuella fördelningen på debutår i injektionsmissbruk, diagnostiseringsår i studien och därtill tiden mellan de sju första observationstillfällena för varje individ, om han hade ett pågående injektionsmissbruk eller inte vid de olika observationstillfällena och mycket annat. Det är bara att läsa.

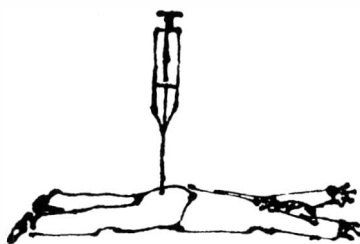
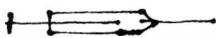
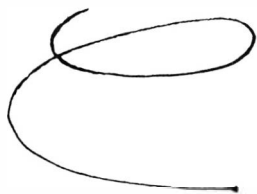
Att Bo Svensson inte är orienterad ens i den inhemska

vetenskapliga litteraturen på området ursäktar jag honom gärna, liksom att han över huvud taget inte har någon vetenskaplig skolning. Sådant krävs ju inte av chefsbyråkrater och skulle väl i vissa politiska kretsar närmast ses som en belastning. Däremot skall chefsbyråkraterna kunna läsa in-
nantill och framför allt skall de kunna lyssna och lära sig skilja på hårddata och anekdoter.

För övrigt förargade sig Bo Svensson över att riksåklagaren i januari 1980, som ett resultat av långvarig och ihärdig kritik från Riksförbundet Narkotikafritt Samhälle (RNS), hade skärpt åtalspraxis för knarkinnehav. Svensson sa rent ut att han tyckte att det var bättre på sjuttioalet, då det som bekant bjöds på åtalseftergifter i det oändliga även för betydande knarkkvantiteter och detta även om man dagligen ertappades med knark i langarkvarteren.

Bo Svenssons huvudargument mot att samhället ägnade särskild uppmärksamhet åt knarket var att detta närmast utgör ett försumbart problem. ”Det begås omkring 200 miljoner brott årligen i det här landet och vi kan bara åtgärda allt detta marginellt och symboliskt”, förklarade Svensson och lät som en dyster ödesgud som definitivt hade tagit sin hand från mänskligheten. När man försiktigt undrade vad alla dessa hundratals miljoner brott kunde gälla pekade Svensson på alla de oräkneliga tillfällen då hans namne gör sig skyldig till felparkering, överskrider hastighetsbegränsningarna eller till och med kanske dristar sig att ringa hem till hustrun på tjänstetelefonen och förklara att han blir försenad till middagen!

Att kalla Bo Svensson för ultraliberal hade varit en grov skymf mot folkpartiet även under dess vildaste halmhattspe-
riod. Han är helt enkelt en perspektivlös, trött och vilsen låt-gå-resignant. Dagens stalltips är att Bo Svensson inom några år kommer att beredas något annat skyddat arbete. Då riskerar han själv att bli en länge och väl bevarad anekdot på BRÅ.

hwa

Metadonfrågan igen

Under våren och sommaren 1983 fördes det på många håll en förvirrad debatt om huruvida heroinister bör behandlas med metadon eller inte. Både förespråkare och motståndare förde fram en rad irrelevanta eller felaktiga argument, utan att någondera parten satte in frågan i ett större perspektiv.

Eftersom metadonfrågan är särskilt snårig måste den redovisas systematiskt för att beslutsfattare och allmänhet skall kunna ta en välgrundad ställning.

Jag skall här göra en utvidgning av resonemanget i "Takman, historien och metadonet" (kapitel 26), men återger för fullständighetens skull en del av de tidigare framförda argumenten.

1. Metadon är ett konstgjort morfinersättningsmedel. Det kan användas exakt som morfin, dvs medicinskt mot smärtor, men också icke-medicinskt för rusupplevelsernas skull. Metadonberusning kan snabbt leda till metadon-narkomani.

2. Hela den så kallade opiatgruppen, dvs opium, morfin, heroin och metadon, är ogiftiga i den meningen att de kan missbrukas som rusmedel i enorma kvantiteter under decennier utan att skada något organsystem. Men individen uppträder och reagerar som en kemistyrd råtta, helt fångad av sitt rusmedel och dess psykiska effekter.

3. Opiatgruppens preparat ger också upphov till något som kallas kroppslig tillvänjning eller tolerans. Det innebär att kroppen inte bara accepterar utan kräver stegrade doser för att de önskade effekterna skall uppnås. Denna toleransutveckling har ibland olyckligt kallats för "fysiskt beroen-

de", vilket givit upphov till sammanblandning med det psykiska beroendet som utgör själva narkomanin.

4. "Det fysiska beroendet" är endast en tillfällig *komplikation*, som inte har med narkomanin att göra. Att "avgifta" en person och därmed eliminera det fysiska beroendet är mycket enkelt: I praktiken avgiftar sig kroppen själv om man slutar att tillföra rusmedlet. Men abstinensreaktionerna kan bli plågsamma och kräver ibland medicinsk behandling.

5. Narkomanin, som utgör den psykiska bundenheten till upplevelsen av ruseffekten och alltså närmast har karaktären av en djupgående förälskelse i medlets behagliga effekter, berörs inte av avgiftningen. Alla känner vi nyktra, helt avgiftade alkoholister, dvs alkoholnarkomaner. Sitt alkoholberoende har de som bekant kvar även efter åratals nykterhet. I princip har de förlorat sin alkoholkontroll för resten av livet. Samma fenomen kan studeras hos före detta rökare, som bär sin slumrande nikotinism med sig livet igenom.

6. Eftersom toleransen inte har med rusupplevelsorna eller narkomanin att göra utan är en tillfällig kroppslig anpassning, kan man tillföra metadonet (som har 36 timmars verkningsstid mot morfinets 6 timmar och heroinets 4) i sakta stigande doser utan att rusupplevelser och narkomani uppkommer.

7. Om en grupp människor ovetande skulle få metadon inblandat i maten i sakta stigande doser under en månad skulle de kunna utveckla full tolerans för opiatier utan att själva märka detta. Om de i detta läge skulle få en för vanliga dödlig överdos av morfin eller heroin skulle de inte märka något, dvs inte ens uppleva ruseffekt. Skulle metadontillförseln däremot plötsligt upphöra skulle de snabbt drabbas av mycket svåra kroppsliga abstinensreaktioner som de skulle misstolka som en vanlig matförgiftning.

Om metadondosen däremot minskades sakta dag för dag under en månad så skulle de återigen vara helt avgiftade utan att veta att de haft en total mättnad för opiatier i kroppen.

8. Metadonets långa verkningstid möjliggör således att man kan utnyttja toleransmekanismen utan att aktivera rusupplevelsen. Detta är den teoretiska grunden för så kallad metadonblockering, d v s metoden att låta avgiftade heroinister under kontrollerade former få sakta stigande doser metadon uppblandade i apelsinjuice. Sedan fullständig tolerans uppnåtts behöver patienten bara dricka ett glas metadonjuice per dygn för att han skall vara effektivt blockerad för fortsatt heroinmissbruk: effekterna av eventuellt tillfört heroin upphör så länge metadonblockaden upprätthålls genom dagliga doser av metadonjuicen.

9. Metadonblockering har alltså i princip inte någon som helst likhet med den så kallade legalförskrivning av knark till missbrukare för injektion på egen hand, som med förödande effekter praktiserades i Sverige under åren 1965–67. Att som en del kritiker kalla detta för ett återfall i sextiotalspolitiken beror på okunnighet eller illvilja.

10. I välkontrollerade studier har professor Lars-Magnus Gunne vid Ulleråkers sjukhus kunnat visa att heroinister som ställts in på metadonblockad i alla avseenden klarat sig vida bättre än en kontrollgrupp som fortsatt med heroin i ständiga rusdosor. Gunne har till och med lyckats så väl att de debatterande metadonkritikerna inte vill tillstå dessa klart redovisade fakta.

Allt detta låter ju bra, särskilt som många metadonpatienter trovärdigt kan intyga att metadonet hjälpt dem ur träskmiljöerna och in i en ordnad social tillvaro. Journalister och politiker kan smälta för mindre.

Enligt Ulleråkers-modellen skall ingen accepteras för metadonbehandling som a) är under 20 år, b) har injicerat sig med heroin mindre än fyra år, c) inte har misslyckats med minst tre allvarliga drogfria rehabiliteringsförsök eller d) är beroende av andra rusmedel än heroin.

Det hela är alltså tänkt som ett strikt styrt och kontrollerat program där patienterna dagligen går och dricker sin metadonjuice vid en behandlingscentral och kommer på fötter socialt medan heroinnarkomanin är kemiskt blockerad.

Trots alla fördelar är nackdelarna med metadonprogram-

men så överväldigande att de enligt min mening inte utgör någon lösning på heroinproblemet. Som så ofta är teorin också i detta fall förförisk, medan praktiken lätt blir skrämmande.

Hur kan det var olämpligt med en behandlingsmetod som bevisligen varit till stor hjälp för dem som får den och som därtill lovprisas av nästan alla metadonpatienter? Skälet är att metoden är ytterligt delikat och därtill bygger på en negativ meritering.

Läkare, psykologer, socialarbetare och kriminalvårdare har ofta svårt att inse att en insats som bevisligen är positiv för det enskilda problemfallet lätt kan bli förödande för tusentals likartade eller närbesläktade fall. Låt mig belysa detta paradoxala förhållande med en näraliggande analogi.

Kriminologer har visat att huvudparten av bostadsinbrotten i Stockholm utförs av mindre än 200 högaktiva specialister, som ständigt sysselsätter polis, åklagare, domstolar, kriminalvård och kostar enskilda, samhället och försäkringsbolagen enorma summor.

Om dessa ihärdiga veteraners ständiga abstinensbesvär efter pengar skulle behandlas med att de dagligen fick gå och hämta 500 kr kontant vid en behandlingscentral, skulle man snart kunna visa att klienternas kriminalitet avtog dramatiskt, de skulle klara sig bättre socialt och leva längre, utan invalidiserande yrkesskolor i samband med fall från balkonger och fasader, dynamitladdningar som tänt för tidigt etc.

Till en relativt låg kostnad skulle samhället kunna neutralisera en mycket svårhanterlig problemgrupp, där alla skulle vara nöjda och tacksamma för behandlingen och prisa den i media.

Vad skulle en sådan "rationell" och "progressiv" politik medföra för alla småtjuvar som fortfarande låg en bit efter i den kriminella karriären? Naturligtvis måste de intensifiera sitt asociala beteende för att också de så småningom genom negativ meritering skulle kunna komma i åtnjutande av den dagliga belöningen som bot för den livsföring de vant sig vid.

Politiken skulle alltså innebära en acceleration av den typ

av beteendestörning som man sade sig vilja minska. Man måste tänka runt hörnet för att förstå också metadonpolitikens yttersta konsekvenser.

När man börjar ställa in heroinister på drickmetadon händer osvikligen bland annat följande:

1. Ingen vill tänka på att avbryta sitt heroinmissbruk via drogfria alternativ, utan vederbörande får en ursäkt att fortsätta missbruket med sikte på att meritera sig för metadon, vilket i Ulleråkers-projektet tar fyra år.

2. Inte i något land har man en vattentät utdelning av metadonet, som ju för nybörjare har samma rusverkan som morfin. Läckage förekommer över allt, även i det lilla svenska forskningsprojektet. I New York säljs enorma mängder billigt metadon på gatorna, till ungefär halva heroinpriserna.

3. Om metadon är bra för dem som har gått på heroin i fyra år, varför skulle det då inte vara bra för dem som tagit heroin i tre, två eller bara ett år? I New York får man också metadon efter ett halvårs heroinmissbruk. I Holland har man kapitulerat och sedan lång tid kört omkring på gatorna med metadonbussar för utdelning till behövande.

4. Om man kan blockera heroinsuget med metadonjuice, varför skall man då vägra blandmissbrukarna denna hjälp? Det kan väl räcka att de har sitt amfetamin- och alkoholsug att tampas med. I New York stoppar man också metadonutdelningen endast för de blandmissbrukare som är så alkoholberusade att de sitter och urinerar i metadonklinikernas trappor och utgör en sanitär olägenhet för personal och andra patienter.

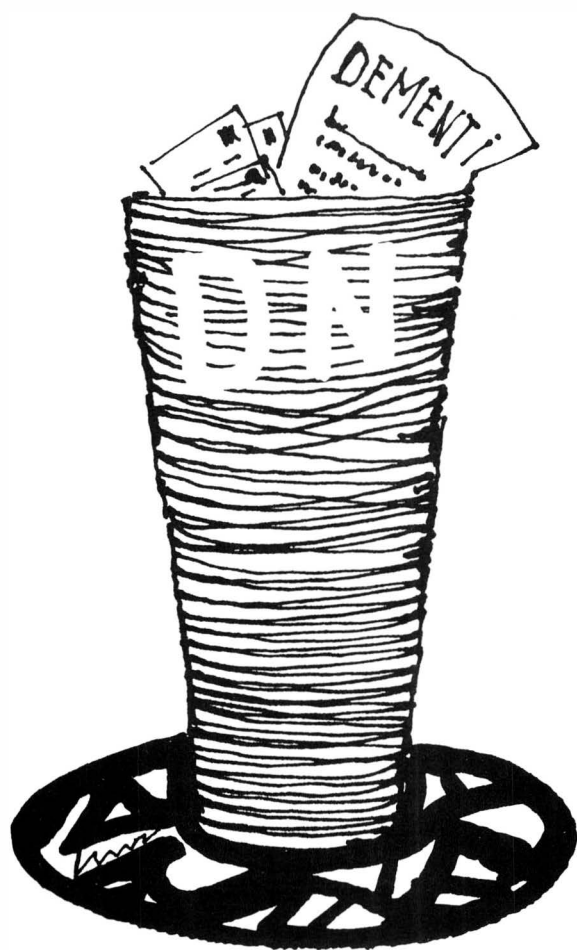
5. Eftersom teorin kring metadonet är ytterligt komplicerad lämpar sig metadon inte för massanvändning. Metoden är välmotiverad för äldre narkomaner av så kallad medicinsk typ, dvs gamla före detta cancerpatienter etc. Men även då fordrar metoden stora specialkunskaper hos läkaren. För närvarande är det dock åtskilliga i dessa ting föga orienterade läkare som pytsar ut metadon på lösa boliner här i Sverige. Ja, en av metadonets ivrigaste förespråkare skriver till och med ut rent metadon för intravenösa injek-

tioner, dvs för en fortsatt förödande narkomani-underhållande "behandling" av 1965 års modell. Somliga lär sig aldrig.

6. Metadonprogram har ingen funktion att fylla om ett land för en restriktiv narkotikapolitik med offensiv behandlingslagstiftning: inga heroinister får då tillfälle att bli tillräckligt negativt meriterade för metadon.

Det finns ytterligare en lång rad invändningar mot metadonprojekten. Sammanfattningsvis vill jag föreslå att Ulleråker (av individuella skäl) får fortsätta programmet för de redan antagna, men att ytterligare nyintagningar (av allmänpreventiva och narkotikapolitiska skäl) inte skall göras. All metadonbehandling av heroinister utanför Ulleråkers program bör upphöra och de på många händer (miss-)skötta fallen bör överföras till Ulleråker.

Om opportuna administratörer, liksom 1965, vilseleds av välorganiserade påtryckargrupper så bör politikerna ha mera is i magen den här gången. Efter de havererande metadonprogrammen kommer så småningom kraven på fritt heroin, och dit har Holland hunnit i de yttersta av dessa dagar. Vi skall inte ha någon ny, vanskött massutskrivning av knark i det här landet. I stället skall vi med kraft kräva en konsekvent och restriktiv narkotikapolitik som dämmer i bäcken.

Socialvårdens misär och massmedias

Skandinaviens dominerande socialpsykiatriska organ, *Dagens Nyheter*, har inlett en ny social reportageserie om "misären som inte syns", d v s eländet bakom välfärdens skinande fasader och välformulerade fraser.

Uppgiften att skildra "svenska botten" är välmotiverad och uppsåtet är rörande välvilligt men upptäckterna kan man som så ofta tidigare inte tolka. I stället avslöjar det första avsnittet (DN 12.2.84) socialarbetarnas numera närmast gränslösa vilsenhet och socialvårdens under ett par decennier tilltagande inkompetens när det gäller att ta sig an det snabbt fortskridande förfallt i superiets, knarkets, brottslighetens, den ekonomiska utslagningens, ensamhetens, rotlöshetens och den haltande välfärdspolitikens spår.

Journalisterna hamnar lätt i samma sits som sociologer, kriminologer, socialarbetare, psykologer och den i snäva individualpsykologiska cirklar ständigt roterande terapeutiska kulturen: man beskriver ofta mycket väl och träffande vad man ser men lyckas inte tyda fenomenen och sätta in dem i ett socialpolitiskt sammanhang och perspektiv. Historielösa och utan nämnvärd eller ingen klinisk förtrogenhet med problemmänniskor uppfattar våra mer eller mindre akademiskt polerade skrivbordsteoretiker de svårt psykiskt sjuka, de alkoholiserade, de narkomaniserade, de dementa och de karakterologiskt djupt störda yrkeskriminella som ett slags exotiska varelser från en annan värld. De ter sig ytterst spännande; dem kan man pyssla med och försörja sig på, särskilt som de vanligen törstar efter en gnutta uppmärksamhet och ytterst sällan utgör något hot mot aningslöshetens turister på exkursioner i de sociala

utmarkerna.

Nu skall vi saxa fyra takter ur DN:s senaste tvålopera och se hur den intervjuade socialarbetaren Agneta upplever sin tillvaro bland de sjuka, kantstötta, udda och utslagna:

Jag är intresserad av psykiskt avvikande människor, säger Agneta. De är ofta fascinerande personer. Vad är det som gör att den här människan inte står ut med tillvaron? Sådant är spännande att reda ut. Samtidigt lär man sig mycket om sig själv.

— En kille som vi jobbade med trodde att han var Jesus (det är det många som tror). Han satt ett helt år nästan orörlig och förvriden inne i sin lägenhet. Vi hade att välja mellan att ta honom med polis till sjukhus – vilket antagligen skulle knäcka honom – eller att försöka arbeta med honom hemma. Vi valde det sistnämnda.

— Jag gick till honom varje dag i fem månader utan att han gav något som helst gensvar. Men plötsligt, en dag, tog han emot en sjuksköterska och långsamt öppnade han sig. Även om han i fortsättningen förblev helknasig så hade han i alla fall accepterat att leva vidare.

Alla sådana beslut om vad man ska göra och vad man inte skall göra med människor är mycket svåra, konstaterar Agneta. Det kan gå bra och det kan gå riktigt illa. Ansvaret känns tungt.

Vad avslöjar detta aktstycke? Jo, den mest beskäftiga kvacksalveriverksamhet man gärna kan tänka sig i dagens Sverige.

Vad är det nu fråga om när ”en kille som vi jobbade med trodde att han var Jesus” och ”satt ett helt år nästan orörlig och förvriden inne i sin lägenhet”? Jo, det är fråga om en mycket djupgående och allvarlig sjukdom som heter schizofreni, i detta fall i den mest avancerade autistiska (stumma) och kataleptiska (förstenade) formen.

I vardagsbilden ”På den gamla stormens tid” har jag tidigare skildrat hur dessa schizofrena personer kunde sitta totalt stumma i förvridna ställningar i decennier innan de

moderna psykosmedlen introducerades i slutet av fyrtioalet och befriade dessa människor från sina neurofysiologiska låsningar. Alla blev snabbt pratbara och raskt förbättrade, flertalet kunde skrivas ut och många kunde börja arbeta och klara sig på egen hand, i vissa fall efter decenniers förvaring på mentalsjukhus.

”Vi hade att välja mellan att ta honom med polis till sjukhus – vilket antagligen skulle knäcka honom – eller försöka arbeta med honom hemma”, förklarade Agneta som under sin utbildning uppenbarligen inte beskärts alltför stora portioner kunskap i psykiatri.

Under 25 års tid har jag undersökt omkring tiotusen psykiskt sjuka som blivit så försummade av socialvård och sjukvård att polisen som sista instans måst ingripa. Huvudparten av dessa sjuka har lagts in på mentalsjukhus på vårdintyg och snabbt fått en adekvat behandling.

Fall av den typ som beskrivits i DN-reportaget blir radikalt förbättrade redan efter ett par veckors behandling och kan regelmässigt skrivas ut efter några månader för fortsatt poliklinisk vård och kontakt. Grundsjukdomen har en kronisk karaktär och nya skov dyker vanligen upp snart igen, om den polikliniska behandlingen försummas. Med god behandling kan dessa patienter klara sig ute i samhället och även sköta ett kvalificerat arbete.

Jag har själv haft medhjälpare i skyddat arbete (arkivarbete), som före fentiazin-medicinernas tid i decennier suttit inlåsta på mentalsjukhus, helt kontaktlösa. En mycket språkkunnig man trodde sig vara rättmätig arvtagare till den habsburgska tronen, men det störde inte hans dokumentationsarbete hos mig eftersom han förde sin rojalistiska kampanj på fritiden. Då uppvaktade han brevledes förbundskansler Adenauer och drottning Elisabeth om bistånd i sina ambitioner, och under semestrarna demonstrerade han på gatorna i Tyskland för att mobilisera folket för sin roll som rättmätig tronföljare. De tyska myndigheterna hade emellertid inte något behov av någon ny kejsare utan tyckte att han borde buras in på mentalsjukhus. Hos mig hade han dock under många år en säker fristad tills han slutligen gick i

pension och på heltid kunde ägna sig åt sin upprättelse.

Nu har vi alltså kastats nästan ett halvt århundrade tillbaka i tiden. DN hade 1983 ett stort reportage om fentiazinerna "som dödar själen hos de psykiskt sjuka". För säkerhets skull nämnde man också apoteksnamnen på dessa antipsykotiska medel så att de sjuka på egen hand skulle kunna bryta sin medicinering med "hjärnkrymparpiller".

Ett flertal av Sveriges mest kunniga och erfarna psykofarmakologer vände sig förstas till DN och försökte få in ett beriktigande och förklara hur medicinen verkar på vissa grupper av allvarliga mentala sjukdomar, men ingen lyckades få in en enda rad. Så kan den liberala tryckfriheten se ut bakom den pampiga DN-fasaden.

Tusentals schizofrena människor kommer nu givetvis, liksom den refererade autistiske mannen, att sluta att ta sin medicin och snabbt försämrast. Men sjukdomen går vanligen i vågor och ibland sker mer eller mindre tillfälliga, spontana förbättringar då den sjuke återigen får kontakt med omvärlden. "Även om han i fortsättningen förblev helknasig så hade han i alla fall accepterat att leva vidare", förklarade den psykosbehandlande socialarbetaren Agneta.

Vi har redan tagit del av hur Agneta uppfattar sin kvacksalveriverksamhet: "Sådant är spännande att reda ut. Samtidigt lär man sig mycket om sig själv."

Reportaget blottar en nästan ofattbar okunnighet hos både socialvården och massmedia: svåra psykiska sjukdomar som lekterapi ("man lär sig så mycket om sig själv") för okunniga socialarbetare och socialpornografi för upplagornas skull. Men tyngst faller ändå skulden på systemet som sådant – den inkompetenta socialvården, den uppreklamerade men påfallande impotenta sektoriserade psykiatrin – och i sista hand på tillsynsmyndigheterna, som känner till att unga, oerfarna och av socialinstituten svårt deformerade socialarbetare ägnar sig åt psykiatriskt kvacksalveriarbete utan att ingripa.

I kapitlet "På driven i Stockholm" skildrade jag ett annat gravt felbehandlat psykiatriskt fall och anmälde det till socialstyrelsen för prövning, eftersom i detta fall en läkare (från

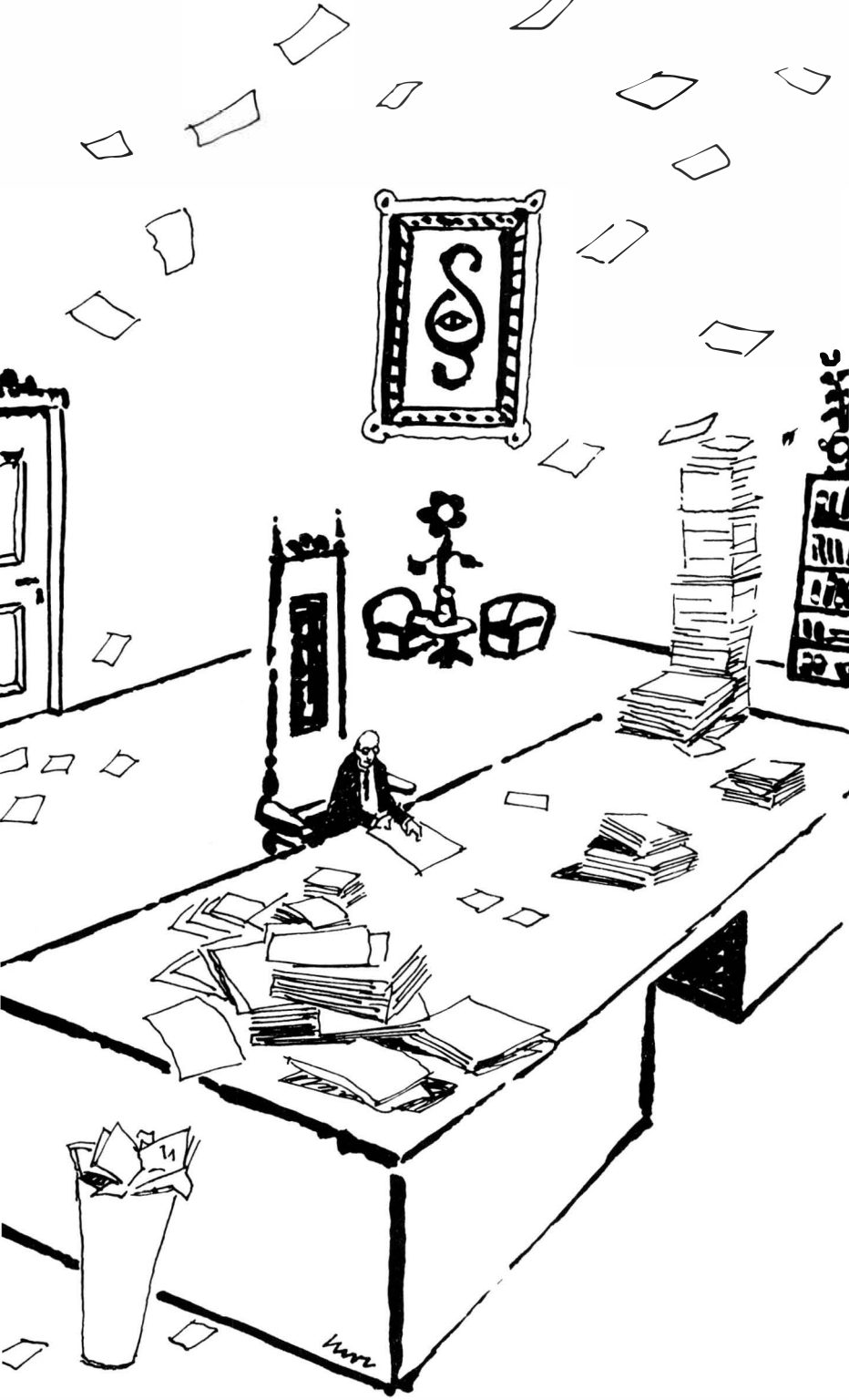
Beckomberga) hade tyckt att det var helt i sin ordning att en äldre, grovpsykotisk schizofren kvinna sedan en tid drog omkring på stan med ett dussintal resväskor och ett fyrtiotal bärkassar och vintertid logerade utomhus med sitt pick och pack.

Efter moget övervägande lyckades socialstyrelsen med konststycket att förklara 1) att det inte var något fel av den tillkallade läkaren att låta kvinnan bo kvar med sin bråte i vinterkylan på en öppen svalgång, men 2) att det inte heller var något fel (av mig) att nästa dag lägga in kvinnan på vårdintyg ("tvångspapper") på Beckomberga.

Socialstyrelsen, som länge visat sig opportunt trendig vis á vis *Dagens Nyheters* psykiatriska anvisningar, ansåg alltså att det inte hade någon större betydelse om man såg till att de svårt psykiskt sjuka kom under kompetent vård eller inte. Nu kan det vara dags att testa Socialstyrelsen och medicinalrådet Börje Lassenius igen, och låta myndigheterna utreda och pröva om det i DN skildrade fallet har skötts enligt Socialstyrelsens anvisningar för social- och sjukvården, eller om det inte heller i detta fall har någon större betydelse hur psykiska sjukdomsfall handläggs av samhället.

Mitt förhandstips, baserat på ett par decenniers erfarenhet av Socialstyrelsens manövrerande, är att styrelsen inte sviker sin plats i triumviratet av försumlig vårdapparat, aningslös presstjänst och opportun myndighet. De lever inbördes i en djup symbios. Situationen skulle förstås bli olidlig för dem alla om de tog varandras verksamhet på allvar och började utöva en öppen, orädd, vaken och kvalificerad ömsesidig kritik. Så makthavarna i triumviratet håller varandra om ryggen och försöker tiga ihjäl närgången kritik. Och nya försvarsmedel letar man ständigt fram: "Inte kan man väl granska det aktuella DN-fallet när det enligt lag är förbjudet att efterforska pressens källor?"

Det är lika gott att hjälpa höga vederbörande på traven för annars riskerar den byråkratiska verksamheten att avstanna helt tills man hittat en ursäkt för att låta det sociala förfallet fortskrida på alla fronter.

Apropå Brå-Svensson

Efter min uppgörelse med "Brå-chefens anekdoter" (kapitel 37) trodde jag att Bo Svensson och jag var färdiga med varann, men så var inte fallet. Svensson replikerade (Fib/K 8/84) och vidhöll sin syn på narkotikafrågan i ett inlägg betitlat "Mera våld än nöden kräver".

BRÅ-chefen Bo Svenssons sätt att diskutera narkotikaproblem är representativt för en rad extremt liberala jurister, sociologer och kriminologer fallna efter sextiotalets popradikalism: man diskuterar statistik och siffermaterial som vanligen är en direkt följd av lagstiftning och polis-, åklagar- och domstolspraxis men som har mycket litet att göra med den verklighet som man själv sällan varit i närheten av och därmed saknar en djupare förtrogenhet med. Då får man fylla på med en romantiserad tolkning av tillvaron på basen av hörsägen och modetrender.

Inga var så okänsliga som dessa jurister på femtiotalet, när det var den blinda strängheten som förde till köttgrytorna i departement och ämbetsverk, inga blev så vilsna och vurmiga som de nyfrälsta människoälskarna på sextiotalet, när den kravlösa permissiviteten blev trappstegen till makt och inflytande. Jag har tagit pulsen på de flesta av våra trendmannekänger och vet ganska väl vad deras hjärtan slår för och vad de har på fötterna.

Bo Svensson inleder sitt inlägg med vad som utges för att vara en självbiografisk erfarenhet: "Som tonåring i 1950-talets Göteborg hörde jag ofta talas om att det fanns narkotika att köpa på vissa jazzklubbar. Saken diskuterades livligt i kamratkretsen men såvitt jag vet kom ingen av oss över narkotika."

Detta är ingenting annat än amsagor av en ignorant för ignoranter. Jag kände personligen den som introducerade knarkandet i Göteborg, den sedan länge döde kvasikonstnären Bosse U som jag hade som socialläkarpatient vid Stockholms barnavårdsnämnd 1954–55. Han flyttade 1956 ned till Göteborg och öppnade den första knarkarkvarten i Landa-

Missbruket i Göteborg gällde länge inte amfetamin utan endast apoteksinköpt Preludin. Det nya normbrytande missbruksmönstret – som uteslutande sprids från veteran till nybörjare – för alltid en mycket tynande tillvaro under den första fasen, då fördubblingstiden för antalet missbrukare brukar ligga vid ett par år. Femtiotalets fåtaliga knarkare i Göteborg utgjordes av en handfull avsigkomna bohemer centrerade kring just Bosse U och ett par kvartar. Spridningen ut på jazzklubbarna kom långt senare, och Göteborgs legendariske narkotikapolis, kommissarie Lennart Lindman, som var med från allra första början, uppger att polisen inte ens hörde av något knarkande i Göteborg förrän i början av sextiotalet. Ännu mindre kunde någon prudentlig gymnasist av den gamla skolan ha varit intresserad av knarkandet eller ”ofta hört talas om att det fanns narkotika att köpa på vissa jazzklubbar”. Därtill kommer att Preludinet inte blev narkotikaklassat förrän 1959, i femtiotalets sista skälvande minut!

De interiörer som Bo Svensson beskriver som självupplevda gällde alltså inte ”50-talets Göteborg” utan samtida miljöer i Stockholm, utförligt skildrade i min första narkotikabok *Narkotikafrågan och samhället* (Aldus/Bonniers 1968, sedan länge utgången från förlaget). Svenssons ”minnesbilder” utgörs uppenbarligen av slarvigt återgiven hörsägen. Man tager vad man haver.

Substansen blir inte lödigare i fortsättningen av Bo Svenssons uppsats: ”... de ansvariga myndigheterna inte var fullt medvetna om att narkotikamissbruket var i tillväxt. Uppvaknandet kom vid mitten av 60-talet och utlöste en rad åtgärder”.

Om uppvaknandet som Bo Svensson hävdar ”kom vid mitten av 60-talet” så är det svårt att förklara

varför Sverige redan den 14 april 1944 som första land i världen beslöt att narkotikaklassa amfetaminet, typsubstan- sen för de centralstimulerande missbruksmedlen,

varför folkpartisten Einar Rimmerfors interPELLERADE i frågan under vårriksdagen 1954,

varför man fick bygga om landets samtliga apotek efter en serie apoteksinbrott 1957–58,

varför man i Stockholm tillsatte en särskilt narkotika- åklagare, Sten Warholm, 1958,

varför ersättningspreparatet Preludin narkotikaklassades 1959,

varför Medicinalstyrelsen i en rad cirkulär till läkarna under 1960 påtalade det ökande narkotikamissbruket (MF, 1960:31, 1960:91, 1960:131) eller

varför Medicinalstyrelsen efter en våg av falska telefon- recept i praktiken avskaffade telefonrecept för narkotika i februari 1962 etc etc.

Om Bo Svensson envisas med att inte vilja läsa mina skrifter i frågan så skulle han ju kunna konsultera narko- manvårdskommittén: "Redan i början av 1960-talet betrak- tade man t ex på Långholmen (centralfängelset) narkotika- problemet som betydande" (SOU 1969:52, s 65). Det är bara att läsa.

Endast en outsider kan få för sig att "uppvaknandet kom vid mitten av 60-talet". Möjligen var det Bo Svensson själv som vaknade då. Vad som annars hände vid mitten av sextioalet var att popradikalismen tog över narkotikafrå- gan och med en hysterisk kampanj utan motstycke i svensk socialpolitik drev igenom legalförskrivning av knark till missbrukare för injektion på egen hand och därtill sedan snabbt besatte alla avgörande administrativa poster i narko- tikafrågan, från Socialdepartementet till Stockholms social- förvaltning. Även självaste BRÅs tillkomst är en direkt följd av detta kaos under den stora oredans tid, och popradi- kalerna vaktar fortfarande ängsligt sina revir i departement och ämbetsverk. Där sitter faktiskt hjärteroten till det sven- ska narkotikaproblemet.

Bo Svensson återvänder till sin gamla käpphäst att narko- tikamissbruket inte har ökat i vårt land "sedan mitten av

70-talet". Han stöder sig på en rad irrelevant statistik som främst återspeglar myndighetsaktivitet (eller brist på aktivitet) inom området. Därtill åberopar han frekvensstudier som bevisligen är illa genomförda (UNO- och BRÅ-studierna, konfronterade med verkligheten och punkterade i Umeå, Mora och Borlänge), eller uppgifter från studier som är mycket dåliga mätare: skolenkäter och värnpliktsundersökningar som berör grupper som ligger långt under de vanliga missbruksåldrarna: man mönstrar vid 18–19 år men den genomsnittliga injektionsdebuten ligger vid 23 år!

"Det tunga missbruket är inte lätt att mäta." Om Svensson med den inadekvata termen "tungt missbruk" menar injektionsmissbrukare så är de i Stockholm kända till nästan hundra procent, som visas i Svenska Carnegie Institutets årsbok 1984. Inget missbruk är lättare att studera än "det tunga", det intravenösa: så gott som alla missbrukare av denna typ diagnostiseras under hand med stickmärkesmetoden!

Svensson skriver vidare: "Det intryck som figuren förmedlar är att det tillfälliga, framför allt cannabissmissbruket, blomstrade vid slutet av 1960-talet och början av 1970-talet".

Dåvarande socialministern Sven Aspling deklarerade 1972 i riksdagen att narkotikamissbruket "väsentligen är ett storstadsproblem". I dag haschar man över hela Sverige ända upp till trädgränsen. En dom nyligen i Arbetsdomstolen visar att det numera även förekommer ute på verkstadsgolvet bland vanliga industriarbetare i landsorten; AD-domen gällde Rönnskärsverken i Boliden. I åldersgrupperna upp till 25–27 år är haschandet numera ett vardagsfenomen i alla sociala miljöer, och det har aldrig röckts så mycket hasch i Sverige som i dag.

Finns det då verkligen ingen handlingskraftig beslutsfattare som kan hjälpa Bo Svensson till ett jobb som han efter sin äventyrliga och vådliga seglats i brottets och knarkets värld skulle kunna gå i land med. Varför inte något inom Lantmäteristyrelsen, där man ju har fast mark under fötterna?

Personligen har jag faktiskt ingenting emot den genompräktige Bo Svensson, som verkligen är ett barn av sin tid,

det romantiska sextiotalet. Men för narkotikafrågan, som jag försöker värja från lättsinnigt tyckande, är han och hans gelikar en formidabel katastrof.

Med falluckan i taket

Att bedöma personers kompetens och lämplighet för ledande befattningar är ytterligt komplicerat även i sin enklaste form, dvs när det gäller val bland ett antal sökande, hugade eller påtänkta. Inom näringslivet har man särskilda "head-hunters", konsultföretag som specialiserat sig på att leta reda på chefsförmågor och granska dem närgånget i förhållande till de uppställda kraven.

De gamla dammiga psykologiska testerna är alltför trubbiga när det gäller att värdera folks förmåga att klara mera avancerade uppgifter och bedömningar. Redan under andra världskriget visade det sig att en halvtimmes intervju med en erfaren psykiater gav en mycket säkrare prognos för en stridsflygares chans att överleva än hela det traditionella testbatteriet sammantaget. De subtilare kvaliteterna i personligheten fångas inte in med frågeformulär och simulatorer.

Trots omsorgsfulla urvalsprocedurer händer det ofta att cheferna inte håller måttet. I näringslivet får de gå med pension även i unga år och den kallas då avgångsvederlag; den som inte passar in i en viss funktion får möjlighet att pröva sina krafter på andra uppgifter någon annanstans. Insufficienta chefer skall i varje fall inte sitta kvar som flaskhalsar som hotar att strypa företagen, i sist hand med konkurser, företagsnedläggningar och massarbetslöshet som följd.

Betydligt svårare är det med chefsutnämningar i offentlig förvaltning, där antalet tjänsteår kommer in som väsentlig merit. De flesta av oss blir ju inte så mycket klokare och driftigare med åren, och därför får man på många håll dras

med olämpliga chefer som i brist på fantasi och handlingskraft klamrar sig fast vid reglementen, paragrafer, ritualer, hierarkier och byråkrati. Alla i förvaltningen vet att endast den barmhärtiga döden kan befria dem från deras höga bromsklossar, och man inrättar sin tillvaro efter sitt öde i den trånga men reglerade befordringsgången.

Riktigt illa kan det gå när man i den allmänna förvaltningen utser höga chefer på partipolitiska eller opinionstrendiga meriter.

Kompetent vikarie

I vardagsbilden "En liten titt bakom rubrikerna" (sid 165) berättade jag hur det gått för "narkotikaexperten" Jan Ording, som Bror Rexed 1973 hade hittat på Löfsätra flickhem och snabbt utnämnt till chef för Socialstyrelsens narkotikabyrå SN4. Men en socionomexamen och några års vård av unga knarkarflickor som främsta merit, vid sidan av den dåtida knarkliberala trosvissheten förstås, stod nu Jan Ording plötsligt som högste chef för Sveriges narkomavård, med rang och värdighet av byråchef, dvs i den statliga hierarkin och lönetrappan i nivå med professorer, biskopar och överstar. Det var raskt marscherat i så tunna tofflor, men så hade han heller inte tyngts av någon ränsel med specialkunskap och kompetens.

Jag råkade träffa Jan Ording i samband med hans utnämning och Socialstyrelsens stora narkotikakonferens på Nalen 1973 och gav honom ett rakt och hjärtligt råd. Jag sa helt enkelt att "du har en enda chans att klara det här jobbet, och det är om du inser att du inte kan ett skvatt i knarkfrågan och därtill är beredd att sätta dig på stjärten ett halvår och läsa in elementa". Otack är världens lön även för uppriktighet. Ording fnyste till, vände på klacken och gick obönhörligt sin undergång till mötes.

Byrå SN4 under Jan Ording blev snart en visa också inom Socialstyrelsen, och byråchefen blev borta från tjänsten i långa perioder för att slicka sina sår. Slutligen skaffade Bror

Rexed nordiska anslag för en placering av Ording i Genève 1980, nu plötsligt som "alkoholexpert" åt WHO.

Hos WHO gick det om möjligt ännu sämre än på hemmaplan, och WHO hade redan efter två år fått nog av Ordings expertkunnande och vägrade att förlänga kontraktet. I början av 1983 meddelade Ording Socialstyrelsen att han återigen skulle drabba hemlandet till sommaren och förväntade sig att återfå den byråchefstjänst han så snabbt hade förlämnats men aldrig lyckats hantera.

På Socialstyrelsen hade man liksom hos WHO beslutat sig för att inte längre låta sig plågas av Ordings expertverksamhet, varför man under hans utlandsvistelse helt enkelt rationaliserade bort byrå SN4 och förde över arbetsuppgifterna till den psykiatriska byrån där man tillsatte en mera kompetent vikarie som Ordings ersättare för alkohol- och narkotikaenheten, dock givetvis utan Ordings lön och byråchefstitel. Tekniskt var detta enda sättet att flytta på Ording.

Inför hotet om att få hem Ording erbjöd Socialstyrelsen honom olika utlandsengagemang, men Ording vägrade att acceptera fortsatt exil. Nu började en makalös cirkus som är utförligt skildrad i *Socionomen* (14/83), där den fått ombytta förtecken. Det som i själva verket är en administrativ skandal och en ful utpressningsseger för Ording och SACO/SR blåses upp som en seger för rättvisan och klokheten: "En seger för facket när byråchefen fick rätt" är den aningslösa rubriken.

Med egna ord berättar Ording i *Socionomens* intervju om det olyckliga gästspelet i Genève och återkomsten till Sverige:

"Men det uppstod vissa problem och WHO var inte beredd att förlänga mitt kontrakt efter juni 1983.' När Ording meddelat Socialstyrelsen att hans WHO-arbete skulle upphöra började det trassla. Jan Ording själv menar att Socialstyrelsen inte ville ha honom tillbaka som chef för byrå S3 och att man gjorde vad man kunde för att hindra det.

Själv hade Ording sin egen tolkning av situationen: 'Jag tror verksledningen var rädd att få tillbaka en obekväm chef. Jag har alltid sagt vad jag tycker och aldrig följt med i de

opinionssvängningar som förekommer inom missbruksområdet.' ”

Facklig ”seger”

”Efter diverse turer hösten 1983 erbjöd socialstyrelsen Jan Ording att bli chef för något som kallades en ’enhet’. . . . Den skulle tex svara för ledning och samordning av vårdkonsumtionsstudier och alkoholvaneundersökningar. Den skulle samordna och leda socialstyrelsens program kring beroendeframkallande medel. Den nya ’enheten’ hade mindre personal och snävare budget än en byrå. Jan Ording ville inte bli chef för ’enheten’ utan krävde i stället att få gå tillbaka till sin gamla tjänst som chef för byrå S3.

– Då talade Barbro Westerholm om för mig att jag var olämplig som byråchef. Jag tappade fullständigt fotfästet vid det beskedet, säger Jan Ording.”

Det är lika gott att göra direkta citat i detta märkliga aktstycke så att ingen skall tro att jag manipulerar texten.

”– Jag hade vid det här laget tagit kontakt med SSR och ombudsman Ingvar Eriksson. Han stödde mig både psykiskt och fackligt. En period mådde jag så dåligt att jag ringde honom både dag och natt och han ställde alltid upp.

– För facket var fallet Jan Ording en viktig principfråga.

– Skall en byråchef inom statlig förvaltning placeras om mot sin vilja skall det vara en motsvarande byråchefstjänst och ingenting annat, säger Ingvar Eriksson på SSR.

Konflikten gick vidare. Den fördes upp till central nivå och SACO/SRs förbundsjurist Nils Schirren kopplades in. – Vi anser att det i dag är lika viktigt att bevaka befattningsskyddet, dvs rätten att behålla vissa arbetsuppgifter i en organisation, som att hävda anställningstryggheten, säger Nils Schirren. – Bland statliga arbetsgivare möter man ibland åsikten att de har rätt att flytta sina tjänstemän snett neråt, bara tjänstemännen får behålla lön och titel. Vi bestrider att arbetsgivaren har den rätten. I princip krävde nu alltså facket att Jan Ording skulle få behålla en byråchefstjänst.

tjänst. Om han inte kunde få tillbaka sin egen, skulle han ha en annan. — Vi satte hårt mot hårt, säger Nils Schirren. Antingen genomdrev socialstyrelsen 'enheten' mot Jan Ordings vilja och då skulle vi stämma arbetsgivaren inför arbetsdomstolen. Eller också fick de komma med ett realistiskt alternativ. Strax före jul vek sig socialstyrelsen. Jan Ording erbjöds en tjänst som byråchef, dock inte sin gamla. I dag är han chef för byrå S1 som har hand om äldreomsorg, ekonomiskt bistånd och invandrar- och flyktingfrågor. Och han är nöjd.”

Detta är ju smått otroligt. Ording vägrar att med bibehållen lön och byråchefstitel leda en ”enhet” som sysslar med drogfrågorna, dvs vad han anser sig ha specialkompetens i, med hänvisning till att enheten inte benämns byrå och har mindre personal och budget än en byrå. Därpå tvingar Ording och facket Socialstyrelsen att sätta Ording som chef för äldreomsorg och invandrarfrågor, som han om möjligt har ännu sämre insikter i än i drogområdet. Indirekt erkänner Ording också den uppenbara kompetensbristen.

”— Jag är 52 år. Jag har arbetat länge med alkohol- och narkotikafrågor. Skall jag lära mig ett nytt område så måste jag göra det nu. Jag har fått chansen och jag tycker att det är ett spännande område jag fått ansvaret för. Men det är märkligt att ingen frågade mig från början om jag ville ha den här tjänsten. — Jan Ording har bara hårda ord om verksledningens agerande. — Jag tycker de behandlade mig illa. De visade en skrämmande okänslighet för en annan människa.”

Onekligen frågar man sig vilken känslighet Ordings agerande avslöjar för de hundratusentals åldringar som i fortsättningen skall drabbas av hans omsorger på gamla dar.

Men SACO-juristen Schirren är storförtjust och bröstar sig: ”Vi hade hävdatt befattningsskyddet och fått rätt. Kanske kan det här bli vägledande för framtiden.”

Nu är det alltså sagt: förvaltningarna är inte i första hand till för allmänheten utan för befattningshavarna. Den Gud ger ett ämbete ger han också förmågan att sköta det, hette det när adeln hade privilegier på de höga ämbetena. Men för

de underställda är det givetvis en arbetarskyddsfråga att slippa dåliga chefer.

Nu återstår väl för SACO/SR bara att ordna med en alternativ Skolöverstyrelse för Birgitta Ulvhammar och ett alternativt konsulat åt Yngve Holmberg. Och misslyckade överstar borde väl åtminstone kunna få en liten privatarmé att öva med. För det är uppenbarligen i taket som SACO/SR skall ha falluckorna för inkompetenta chefer. Tala om högre makter!

Slutord

Det här är en serie blyxbilder från socialläkarens, jourpsykiaterns och forskarens vardag. Genom att belysa enskilda fall eller speciella omständigheter vill jag stimulera debatten kring den allt snårigare sociala problematiken. Jag upplever nämligen att vårt samhälle, faktiskt av oförstånd, har ådragit sig sociala störningar som är vida allvarligare än de ekonomiska och som också är mycket mera djupgående och svårare att komma till rätta med än ekonomin, som ytterst på längre sikt är självreglerande.

Den som vill studera problemområdet i mera sammanhängande texter hänvisar jag till mina tre senaste böcker: *Missbruk av alkohol, narkotika och frihet* (1978), *Missbruk och missförstånd* (1981) och *Missbruk och motåtgärder* (1984), alla på Ordfronts förlag.

Och nya vardagsbilder tänker jag förstås även fortsättningsvis plåga våra myndigheter och beslutsfattare med i Folket i Bild/Kulturfront: den ihärdiga droppen som efter ringa förmåga försöker bearbeta det förstenande.

”Jag har under årens lopp träffat tiotusentals kantstötta människor — alkoholister, narkomaner, kriminella och svårt psykiskt sjuka — och bekantskapen har varierat från medicinska akutinsatser till flerårigt behandlingsarbete. Jag har också lärt känna tusentals sociala funktionärer — socialarbetare, lärare, poliser, åklagare, kriminalvårdare, övervakare och behandlare — och träffat hundratals politiska beslutsfattare på alla nivåer.

Jag har blivit skrämmd över hur de kantstötta med åren allt mer har lämnats vind för våg, hur funktionärerna blivit allt mer ineffektiva i ett splittrat och kaotiskt socialt system och hur beslutsfattarna blivit allt vilsnare inför de problemkomplex de inte längre kan överblicka, förstå och styra.”

Ur Nils Bejerots förord

Otaliga är de öden och udda existenser som Nils Bejerot har mött under sin trettioåriga verksamhet som vuxenpsykiatriker vid olika sjukhus i Stockholm, socialläkare vid socialförvaltningen, professor och lärare i socialmedicin vid Karolinska institutet, forskningsläkare i narkomani vid Medicinska forskningsrådet, psykiatrisk akutkonsult vid stockholmspolisen och tillsynsläkare vid Alimännen häktet i Stockholm. Med sina levande och skickligt gestaltade fallbeskrivningar från Socialsverige under tre årtionden lyckas han ge en träffande — delvis okänd — bild av det sociala tillståndet i vårt omhuldade ”folkhera”.